

Museum

3/97

Jüri-Jaagu talu Muhu saarelt Eesti Vabaõhumuuseumis, avati külastajaile 20. juunil 1996.

Front cover: Jüri-Jaagu farm from the island of Muhu at the Estonian Open-Air Museum opened for the public on 20 June 1996.

Хутор Юри-Яагу с острова Муху в Эстонском парке-музее был открыт для посетителей 20 июня 1996 г.

Foto F. Jüssi

„Kalevipoja“ tuba Kreutzwaldi raamatukogu memoriaalmuuseumis 1979. a.

The room of „Kalevipoeg“ and Kreutzwald's library in the Memorial Museum in 1979

Комната «Калевипоэга» и библиотека Крейтцвальда в мемориальном музее. 1979 г.

Juhan Liivi 1996. aasta luuleauhinna võitja Ellen Niit ja muuseumi juhataja Maie Nisu Oja talu kambris.

Ellen Niit, winner of the 1996 Juhan Liiv poetry prize and Maie Nisu, head of the museum in the chamber of the Oja farm.

Лауреат премии Юхана Лийва 1996 года Эллен Нийт и директор музея Майе Нису в каморе хутора Оя.

Foto J. Nilson

Muuseum

nr 3 1997

Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja
Aleksei Peterson

Tegevtoimetaja
Ildike Jaagosild

Tehniline teostus
Alo Raidaru

Korrektor
Ivi Tammaru

Tõlked
Anu Kannike
Alla Lašmanova

Esi- ja tagakaanel:

Põhja-Eesti Pulga talu riideaida sisustus
Eesti Vabaõhumuuseumis.
Foto J. Rõõmus

On the front and back cover:

Back cover: The interior of the Pulga farm form North-Estonia at the Estonian Open-Air Museum.
Photo by J. Rõõmus

На обложках:

Интерьер клетки для хранения одежды хутора Пулга из Северной Эстонии в Эстонском парке-музее.
Фото Я. Рыымус

AS Trükk, Pärnu

Muuseum 1997

Sisukord

Peatoimetajalt	2
Eesti muuseumid 1996–2005 <i>Toomas Tamla</i>	4
ICOM-i kutse-eetika koodeks „Võimalusel täitmiseks“ <i>Merike Lang</i>	8
Muuseumi käekäik Pärnus läbi 100 aasta <i>Omar Volmer</i>	11
Juubelid Võru muuseumides <i>Aleksander Krull*</i>	15
Balti mere äärsed linnamuuseumid <i>Maruta Varrak</i>	18
Väljapanek väliseesti spordist <i>Sven Sangaste</i>	20
Enam udmurtidest, vähem näitusest <i>Aleksei Peterson</i>	21
Dr Voldemar Sumberg ja Eesti Tervishoiu Muuseum <i>Helgi Soodla</i>	22
Näitusest „See kleit on kapis rippund kaua-kaua...“ <i>Urve Mankin</i>	24
Carl Robert Jakobsoni Talumuuseum <i>Heldur Hiis</i>	26
Muuseum Liivide kodutalus <i>Maie Nisu</i>	28
Veerandsada aastat Paduvere Talumuuseumi <i>Tiit Lääne</i>	30
Iisaku keskkooli muuseum <i>Daniel Vardja</i>	32
Daniel Vardja juubeliks <i>Silvia Pihlak</i>	33
Väike-Maarja muuseumist <i>Ellu Moisa</i>	34
Kümme aastat muuseumi Viru-Nigulas <i>Ella Rajari</i>	35
Piirjooni ajaloolistest meremootoritest Eestis <i>Tiit Einberg</i>	37
Põllumajandusmuuseum rahvusliku identiteedi kandjana <i>Mart Rootslane</i>	40
Rahvusvaheline museoloogia suvekool Brnos <i>Heiki Pärdi</i>	42
Ühe klaasileiu konserveerimise lugu <i>Marike Laht</i>	44
Põlevkivi ja põlevkivimuuseumi sümbolika <i>Arthur Ruusmaa</i>	46
Kaupo Deemant – 60	47
Aleksei Peterson – 65	48
IN MEMORIAM	50

Peatoimetajalt

Laul on ajakirja Muuseum kolmas number. Eelmiste numbrite avasõnas kirjutasin ajakirja käivitamisega seonduvatest probleemidest. Mõistagi ei ole raskused kadunud ja vaevalt saabub aeg, mil ajakirja igapäevased mured hääbuivad. Edaspidigi on toimetajal raskusi kaastööde laekumisega. Nii mõnegi lubatud kirjatüki saabumine venib. Loodame tulevikus veelgi aktiivsemat kaastööd, veelgi mitmekesemat ainekäsitus, et kaastöödes sisalduks nii teoreetilist kui ka praktilist. Ajakirja tegemine sõltub käsikirjade rohkusest ja rahalistest võimalustest. Avaldan suurt tänu sponsoritele – Eesti Kultuurkapitalile ja Sydney Muinsuskaitse Seltsile eelmiste ja käesoleva numbri finantseerimise eest. Kahjuks ei saa toimetus endiselt autoreid rahaliselt toetada. Püüame kuidagi kinni maksta kulutused käsikirja viimistlemiseks ja trükkimiseks, aga enamaks puuduvad võimalused.

Käesoleva numbri juhatab sisse Toomas Tamla ülevaade Eesti muuseumide hetkeseisust. Järgneb Merike Langi sisutihe käsitus ICOMi kutse-eetika koodeksist. M. Lang tõstatab rea probleeme, millest eriti kolme võiks esile tuua – muuta meie suhtumist museoloogilisse haridustegevusse, museoloogiasse kui teadusse, vabastada muuseologia võitlevast politikaanlusest. Eesti muuseumid raputasid kiiresti maha nõukoguliku asjaajamise teooria ja praktika, sisulise politikaanluse, millega omal ajal paistsid silma muuseumide väljapanekud. Väga lühikese ajaga – aasta-paariga töötati ekspositsioonid ümber, muuseumid pandi teenima meie rahva identiteeti, turgutama vaimu. Tekib küll mõte, et museoloogid aimasid ette uue iseseisvuse sünni ega ole kannatanud üleminekuperioodi ajal. Kiiresti korraldati Eesti Vabariigi tähtpäevi tähistavaid näitusi jne. Järgnevad juubeliartiklid Pärnu ja Võru muuseumidest Omar

Volmerilt ning Aleksander Krullilt. Rohkesti on ülevaateid erinevate muuseumide tegevusest (C. R. Jakobsoni Talumuuseum, Liivi muuseum, Väike-Maarja muuseum). Tutvustatakse enamasti nende muuseumide tekkelugu ja tegevusplaane. See on hea, sest väikemuuseumidel ei ole erilisi võimalusi oma probleeme avalikustada. Muuseumitöö puhtpraktilisest osast – restaureerimisest ja konserveerimisest – käsitletakse selles numbris klaasi konserveerimist.

Rohkem võinuks avaldada kirjutisi näitustest. Et näitused vahelduvad pidevalt, oleks nendest kõnelemine vajalik. Viimasel ajal on püütud leida uudset väljapanekute korraldamises, kuid seni pole suudetud oluliselt uut esile tuua. Ajakirja veergudel ei ole esitatud sellealaseid värskeid mõtteid. Tähelepanu nõuavad ka kogude komplekteerimise, arvelevõtu ja teadustöö komputiseerimisega seotud probleemid. Ei tohi unustada praegusi ja manalasse kadunud museolooge. Kus siis mujal kui oma ajakirjas nendele tähelepanu osutada. Jääme ootama meenutusi ja mälestusi tehtust ja tegemata jäänust.

Editorial

The present issue of "Muuseum" is the third volume of the journal. The problems connected with the journal's everyday management and editing are still actual. A number of articles are delayed. We hope for a more active co-operation in the future, many-sided approaches to the subject, and a combination of theoretical and practical ideas. The publishing of the journal depends both on the number of manuscripts and financial possibilities.

Hereby I thank the sponsors: the Estonian Culture Capital and the Sydney Heritage Society for supporting the previous and the present issue. Unfortunately the editorial staff is not able to pay to the authors. The finances only cover the expenses for editing and printing.

The introductory article of the present issue by M. Lang deals with the ICOM Code of Professional Ethics. M. Lang mentions a number of problems among which the following three ideas are especially actual - to change our attitude towards museological education, to museology as science, to liberate museology from political orientation.

Anyway, Estonian museums have by now got rid of Soviet-style principles of activity and political slogans that once dominated in exhibitions. Within one-two years the exhibitions have been changed and now serve our nation's identity. So, our museologists have not suffered from the transition period. It is very important that our museums preserve our people's material and spiritual heritage and are able to put this valuable material on display.

The present issue contains surveys of museums' work (C.R. Jakobson Farm-Museum, J. Liiv Museum, Väike-Maarja Museum). Primarily their history and plans are introduced. Small museums hardly have a chance to bring their museological problems to the public. Museums' anniversaries and their development are also dealt with in this issue. One article on the conservation of glass discusses the practical aspects of museum work.

It would also be necessary to analyse exhibitions as changing symbols. Until now no new original ideas have been presented to the public. The systematisation of collections, catalogues, computerisation of museums are also fields that need to be discussed and analysed. Our colleagues should also be remembered in the journal - this is the place to pay them our respect. We are waiting for memoirs of what has been done and about unrealised ideas.

От главного редактора

Вышел в свет третий номер журнала «Muuseum». Представляя два предыдущих номера журнала я упоминал о проблемах связанных с выпуском этих номеров. Проблемы и в настоящее время стоят перед нами и, по-видимому, вряд ли наступит время когда они исчезнут совсем. Осталась основная проблема касающаяся нехватки материала. Возникают задержки с поступлением ранее обещанных статей. В дальнейшем хочется рассчитывать на более активное сотрудничество постановку и разрешение более разносторонних проблем содержащих как теорию так и солидную долю практики. Создание журнала зависит с одной стороны от количества поступающих для опубликования рукописей и финансовых возможностей. Хочу выразить здесь особую благодарность спонсорам: Эстонскому Культурному Капиталу, Сиднейскому обществу охраны памятников старины, оказавшим финансовую поддержку в выпуске двух предыдущих номеров журнала. К сожалению, мы до сих пор не располагаем возможностью оплачивать труд наших авторов и пытаемся оплатить расходы связанные с обработкой рукописей и их печатанием.

В представленном номере предлагаем в качестве вступительной статьи обзор современного состояния Эстонских музеев сделанный Тоомасом Тамла. После этого приводится содержательная трактовка профессионально-этического кодекса ICOM предоставленная нам директором парка-музея Мерики Ланг. Автор поднимает ряд проблем три из которых являются достаточно актуальными - изменить наше отношение к образовательной деятельности музеологии - к музеологии как науке - освобождение музеологии от воинствующего политиканства. Так или иначе музеи Эстонии достаточно быстро освободились от теории и практики социалистического делопроизводства внутреннего политиканства что наиболее ярко выразилось в экспозициях и выставках устраиваемых музеями. За очень небольшой срок - пару лет экспозиции изменились по своему политическому содержанию, задачей музеев стало выражение идентитета своего народа, поддержание народного духа. Создалось впечатление что музеологи почувствовали возрождение самостоятельности и не вошли в ряды потерпевших в переходный период. Были организованы всевозможные выставки посвященные знаменательным дням

республики и т. д. Важным является то что музеи хранили в своих фондах материалы, необходимые для передачи последующим поколениям материального и духовного наследия нашего народа и возможность продемонстрировать это наглядно. После этого следуют статьи посвященные юбилеям музеев в Пярну (О. Вольмер) и Выру (А. Круль).

В данном номере нашего журнала дается обзор деятельности различных музеев и истории их возникновения (Хутор-музей К. Р. Якобсона, музей писателей братьев Лийвов, музей Вяйке-Маарья). Это небольшие музеи и хорошо что они обратились к нашему изданию так как у них нет особенно больших возможностей открытого обсуждения своих проблем связанных с музеологией. Кроме вышеуказанных материалов в номере представлены статьи касающиеся юбилеев различных музеев и истории их формирования (Музей Вырумаа, музей Виру-Нигула).

Что касается чисто практической музейной работы в том числе реставрации - консервации, то в данном номере рассматривается работа связанная с консервацией стекла. В издании хотелось бы больше видеть материалов отражающих проведение различных выставок. Если разговор идет о выставках как меняющихся символах тогда разговор о них необходим. В последнее время были попытки обновления в организации экспозиций и проведении выставок.

До настоящего времени мы не можем представить вам ничего нового в этой области так как материалов, к сожалению, на эту тему к нам не поступало.

В то же время существуют области в музеологии исследованием которых можно заниматься достаточно долго - комплектование фондов, компьютеризация научной работы и т. д. В своем издании мы не хотели бы забывать о живущих сейчас и уже ушедших о нас известных музеологах. Где же еще как не в своем журнале уделять им внимание. Ожидаем от вас напоминаний и воспоминаний о том что сделано и что осталось не сделанным.

Eesti muuseumid 1996–2005

Toomas Tamla

mõistmisega. Võib-olla arvas mõni, et meie muuseumide olukorras ja tegevuses arutamist väärivad probleemid puuduvad. Tõenäolisem on siiski oletus, et tänases karmis tegelikkuses kiputakse lihtsalt käega lööma ning oodatakse mingit kõrgemalt poolt tulevat juhtnööri või kingitust.

Armsad kolleegid! Eesti muuseumide tegelikkus või finantsiline olukord on ju tõepoolest haletsusväärne. Ometi küsitakse meil õigusega, millistest kontseptuaalsetest põhiseisukohtadest lähtuvalt ja milliseid prioriteete jälgides seda parandama hakata. Ka arvan ma, et ainult rahakoormaga (ei tea, millisel taevalikult väelt see peaks tulema) kõiki hädasid ühekorraga ei lahenda. Muuseumi teevad eelkõige ikkagi inimesed. Meie hoidlatesse kogutud üldrahvaliku kultuuripärandi säilitamiseks töötame me kõik, selle nimel tegutsesid ka meie eelkäijad ning oli aegu, mil olud olid hoopis hullemad kui täna. Selleks tänuväärseks, raskeks ja vastutusrikkaks tööks soovin teile kõigile jõudu, optimismi, kannatlikku meelt ning jätkuvat mõtteerksust!

Seisukohad Eesti kultuurikongressile Tartus 13. dets. 1996

Riik kui omanik

1995. aastal esitasid Riigi Statistikaametile statistilise tegevusaruande 95 muuseumi. Kuna enamik asutuste, ettevõtete, koolide ning ka osa omavalitsuste juurde loodud muuseumide ei ole aruandekohustuslikud (puuduvad koosseisud ja oma eelarve), võib Eestis realselt tegutsevate muuseumide arv ulatuda 150-ni. Ametlikus statistikas kajastuvate muuseumide fondides oli 1995. aasta seisuga arvel 4 661 300 museaali. Need varad moodustavad Eesti Vabariigi rahvusliku muuseumifondi, mis on riigi kaitse all. Ometi ei vasta enamik meie muuseumihooneid ega tehnilisi vahendeid selle kultuuripärandi säilitamiseks vajalikele nõuetele. 1996. aastal suudeti riigieelarvest finantseeritavate muuseumide kapitaalremondivajadustest rahul-

dada 16,8 %, pooleliolevate uusehituste jätkamise vajadusest 4,9 %, soetuste vajadusest 9,87 %.

Muuseumide tegevust ja nende kogude kaitset reguleerib muuseumiseadus. Riik lähtub muuseumide koha määratlemisel Euroopa kultuurikonventsioonist, mille kohaselt muuseumides hoitav kultuuripärand on üks osa Euroopa kultuuripärandist, mida Eesti Vabariik on kohustatud säilitama, ning Ülemaailmse Muuseumide Nõukogu (ICOM) Peaassamblee 7. juuli 1995. aasta resolutsioonis toodud pöördumisest kõigi rahvuslike valitsuste poole – tunnustada ja toetada muuseumi kui üht põhilist hooba ühiskonna kultuurilise identiteedi väärtustamisel.

Nende eesmärkide teostamiseks määratakse kindlaks riigile kuuluvate muuseumide hulk ja olukord, lähtudes vajadustest ja reaalsetest võimalustest. Arvestades tänaseks kujunenud tegelikkust jagunevad need kolme rühma:

- riiklikud ja erialased keskmuseumid (Eesti Kunstimuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Ajaloomuuseum, Eesti Arhitektuuri Muuseum, Eesti Meremuuseum, Eesti Spordimuuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum; väljaspool kultuuriministeeriumi haldust lisandub samu riiklikke ülesandeid täitvaid muuseumi, näit Eesti Loodusmuuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Tervishoiumuuseum, Eesti Postimuuseum jt). Nende kogud on Eestis suurimad ja koosseisult kõige universaalsemad, nad on peamine allikaline baas meie kultuuri, kunsti ja ajaloo uurimisel, on kujunenud teatavad akadeemilise teadustöö kogemused;
- maakonnamuuseumid (igas maakonnas üks), mille kogud ja tegevus seostub eelkõige vastava maakonnaga. Need muuseumid on maakondade museoloogilise, kodu-uurimusliku ja muinsuskaitse tegevuse keskused ning juhendavad meetoodiliselt ülejäänud muuseumi maa-

konnas. Maakonnamuuseumid on riigi omanduses, kuid nende vara valitsemine ja jooksev organisatsiooniline töö korraldatakse maavalitsustes;

- muuseumid, mille kogud ja tegevus on üleriigilise või regionaalse tähtsusega (Tartu Kunstimuuseum, Eestirootslaste Muuseum, Setu Talurahvamuseum). Lisandub ennistuskoda Kanut kui riiklik konserveerimis- ja restaureerimiskeskus.

Nimetatud muuseumid on otseselt ja täielikult riiklikul finantseerimisel, st riik võtab endale kohustuse tagada nende olemasolu ning toimimine. Riik garanteerib nende muuseumide kogude säilimise, mis on riikliku kultuuripoliitika üheks prioriteediks ning määratleb arengustrateegia. Selle elluvijaks on EV Kultuuriministeerium koostöös teiste muuseumi haldavate ministeeriumide ning muuseuminõukoguga, kes on kollegiaalseks nõuandvaks organiks muuseumitöö sisulistest küsimustest. Kuigi museoloogilist tegevust kui üht kultuuritöö valdkonda suunab kultuuriministeerium, ei oleks õige koondada kõiki riiklikke muuseumi vaid ühe ministeeriumi valitsemisalas. Konkreetseid ainevaldkondi kajastavaid muuseumi haldavad ja finantseerivad ka edaspidi vastavad ministeeriumid, näit Eesti Loodusmuuseum – keskkonnaministeerium, Eesti Postimuuseum – teede- ja sideministeerium, Eesti Põllumajandusmuuseum – põllumajandusministeerium, Eesti Tervishoiumuuseum – sotsiaalministeerium jne. Riigimuuseumides tulemuslikult tegutsevate inimeste väärtustamine ja tasustamine viiakse samadele põhimõtetel alustele teadusasutustes ja kõrgkoolides kehtivatega. Samal ajal hakkab konkreetsete teadus- ja näituseprojektide rahastamine toimuma senisest hoopis enam mitmesuguste eelarvete vahendite kaudu, nagu Eesti Teaduse Sihtasutus, Eesti Kultuurkapital jne.

Hetkel on selline muuseumide jaotus ja arv Eesti olude ning võimaluste seisukohalt optimaalne. Sellest järeldub, et kujundatav riiklik muuseumipoliitika ei soodusta praegu uute riiklike muuseumide teket. Põhirõhk asetatakse olemasolevate muuseumide arendamisele, nende materiaalse ja tehnilise baasi märgatavale parandamisele. Selleks on vaja saavutada uute suurehitiste (Eesti Kunstimuuseum, Eesti Rahva Muuseum) osas poliitiline kokkulepe, mille tulemusena riik eraldab rahalised vahendid

Eesti Kunstimuuseumi valmishitamiseks aastaks 2002 ja Eesti Rahva Muuseumi valmishitamiseks aastaks 2005. Ülejäänud muuseumide hoonete tänapäeva nõuetega vastavusse viimiseks ning nendesse kogutud kultuuriväärtuste säilitamiseks eraldab valitsus käesolevas kultuuri arengusuundade kavas fikseeritud ajavahemikul igal aastal sihtotstarbeliselt 20 miljonit krooni, mida kasutatakse vastavalt väljatöötatud prioriteetide ja täpselt koostatud ehitus- ja remonttööde kavale.

Ühiskondlik tellimus

Muuseumide külastatavus, mis 1990. aastate alguses kiiresti langes, on nüüdseks stabiliseerunud ning näitab isegi teatavat kasvutendentsi: 1990 – 1 940 000 inimest, 1992 – 816 000, 1993 – 793 000, 1994 – 808 000, 1995 – üle 850 000 inimese. Ometi oleks ebaõige muuseumide koha ja funktsioonide määratlemisel ühiskonnas lähtuda üksnes külastatavusest. Maailmas on üldtunnustatud seisukoht, et muuseumid esindavad ühiskonda tema suhtes mineviku ja tänapäevaga. On ühekülgne ja isegi ohtlik käsitleda muuseumi vaid kultuuripärandi kogujana ja säilitajana. Juhul, kui see seada lõppeesmärgiks, võib tekkida nn kultuuri musealiseerimise oht. Muuseumide tegevuse eesmärgiks on nii ajaloolise kui kaasaajaga kultuuriväärtuste väljavalimine, kogumine, lahtimõtestamine ja edasiandmine. Säilitades, tõlgendades ja vahendades seda pärandit, loovad muuseumid ühiskonnale võimaluse tundma õppida, analüüsida ja väärtustada nii oma kultuuri kui ka selle arengut läbi aegade. Seega on muuseumis ühendatud nii kultuuri säilitav (kogud), kultuuri loov (nende materjalide teaduslik läbitöötamine ja tõlgendamine) ning kultuuri pakkuv (ekspositsioonid, publikatsioonid, koostöö koolidega jne) funktsioon. Nende tegevuse strateegiline lõppeesmärk on nimetatud funktsioonidele baseeruv teadmine. Muuseumid on üks olulisemaid institutsioone ühiskonna kollektiivse mälu säilitajana ja kujundajana. Arenenud maades on muuseumid üheks riigi esimeseks visiitkaardiks. Ka meil tuleb teha suurem panus kultuuri turismile.

Kaadrid ja koolitus

Töö spetsiifikast tulenevalt ei saa muuseumi päris üheselt võrdsustada ei nn akadeemiliste teadusasutustega ega ka tüüpi-

liste kultuuri pakkuvate (nt kunstigaleriid), valdavalt kultuuri säilitavate (nt raamatukogud) või ka seda loovate (nt teatrid, kontsertorganisatsioonid) kultuuriasutustega. Muuseumis on kõik need funktsioonid ühitatud, mis eeldab universaalsete oskustega kaadri olemasolu.

Muuseumitöötaja vajab spetsiaalset koolitust. Eestis puudub seni museoloogia kui teadus. On otstarbekas esitada riiklik tellimus Tartu Ülikoolile museoloogia õppeprogrammi loomiseks, kus saab omandada muuseumitöötaja ja restauraator-konservaatori kutse. Muuseumitöö eri lõikude meetoodika ühtlustamine, töötajate täiendõppe korraldamine ning muuseumialaste väljaannete (ajakiri Muuseum) üllitamine Eestis toimub Eesti Muuseumiühingu kaudu, kelle ülesandeks on ühtlasi eri valdkondade muuseumitöötajate ühendamine.

Välissuhtlus

Museoloogiline eneseharimine ja täiendamine eeldab vahetut kogemust suhtlemisel kolleegidega mujal maailmas. Väliskontaktide aluseks on näituste ja trükiste vahetus, erialakonverentsid ja -seminarid. Lisaks erinevate muuseumide otsesetele kontaktidele on Eesti muuseumide esindajaks Rahvusvahelises Muuseumide Nõukogus ICOMi Eesti Rahvuskomitee, kelle kaudu vahendatakse meie muuseumipoliitikat ülemaailmses mastaabis. ICOM ERK kaudu saavad meie muuseumitöötajad osaleda rahvusvaheliste erialakomiteede tegevuses. Kultuuriministeerium tagab vahendid igal aastal 2–3 muuseumitöötaja lähendamiseks ICOMi nõupidamistele.

Regionaalne kultuuripoliitika

Kui riigimuuseumid on olulised eelkõige rahvusidentiteedi hoidjana, siis kohamuuseumid on vajalikud lokaalidentiteedi säilitajatenä. Siin tuleb igati toetada mitmesuguste munitsipaal-, ametkondlike, era- ja muuseumide arengut, kus igal soovijal on võimalik tunnetada oma kohta ja osalust (kohalik rahvas saab vahetult osaleda muuseumi loomisel ja arendamisel) kohalikus kultuurikontekstis. Selliseid muuseumi finantseeritakse vastavalt kuuluvusele. Lisanduda võib riigipoolne toetus konkreetsete projektide rahastamisel. Vastavalt vajadusele ja võimalustele on mõeldav ka nende osaline või täielik finantseerimine

riigieelarvest. 1996. aastal finantseeriti riigieelarvest täielikult kaht munitsipaalmuuseumi (Liivi Muuseum Alatskivil ja Muhu Muuseum) kokku 570 200 krooni ulatuses. Lisaks andis kultuuriministeerium ühekordset toetust 42 era-, kooli- ja munitsipaalmuuseumile 148 000 krooni ulatuses, mis on kahtlemata ebapiisav. 1996. aastaks on kultuuriministeeriumi eelarves ühekordseteks toetusteks mitteriiklikele muuseumidele kavandatud 228 000 krooni. 1997. aastaks peaks see summa kasvama poole miljoni kroonini. Tuleb kindlasti rõhutada, et taolised toetused ei ole mõeldud nn jooksvate kulude katteks, vaid konkreetsete muuseumitöö projektide stimuleerimiseks ja arendamiseks.

Kultuur ja meedia

Muuseumides talletatud infohulga töötlemiseks ning kättesaadavaks tegemiseks käivitatakse riiklik sihtprogramm muuseumide üleriigilise andmepanga loomiseks ning kaasagsete infosüsteemide rakendamiseks.

Ajaks, mil käesolev kirjatükk jõuab ajakirja Muuseum veergudel lugeja ette, on kultuurikongress juba möödanik, selle lõppdokumendid vormistatud ning edastatud loodetavasti ka Eesti Vabariigi Valitsusele ja Riigikogule. On ju päris huvitav võrrelda, millised on nende kõrgete kogude seisukohad ja vaatenurgad Eesti muuseumide tänasele ja homsele päevale.

The article is written for the Culture Congress that took place on December 13 1995 in Tartu at the "Vanemuine" theatre.

In 1995 95 museums submitted yearly reports to the Board of Statistics. Most museums of institutions, schools, etc. did not submit reports since they have no professional staff or their own budgets. Therefore the number of all museums can be estimated to 150. According to official statistics 4.661.300 items (include objects, photos, archival material etc.) were taken stock in the museums' collections in 1995. In 1996 16.8% of the needs for capital repairs and 4.5% of the sums needed to continue the building of new objects were covered by the state budget. Defining the position of museums, the state regards the Cultural Convention of Europe to be the basic document, according to which the cultural heritage kept in museums is a part of Europe's cultural heritage that the Republic of Estonia is obliged to preserve. Accordingly, one has to determine the number of state museums, bearing in mind the real possibilities. The latter are divided into 3 groups:

- state and professional central museums: Estonian Art Museum, Estonian National Museum, Estonian History Museum, Estonian Architecture Museum, Estonian Maritime Museum, Estonian Sports Museum, Estonian Open-Air Museum, Estonian Theatre and Music Museum. In addition to the abovementioned museums there are museums outside the administration of the Ministry of Culture that fulfil tasks on state level: Estonian Natural History Museum, Estonian Literature Museum, Estonian Post Museum etc.

- district museums - their work is primarily focused on the respective district. They are state museums, but the district government is responsible for the management of their properties and current organisational work.

- museums whose collections and activities are of state or regional importance: Tartu Art Museum, the Museum of Estonian Swedes, Setu Folk Museum etc. They are directly financed by the state to a full extent. The state guarantees the preservation of their collections. Although the Ministry of Culture co-ordinates museological activities as one field of cultural work, it would not be right to concentrate all state museums under one ministry, but the administra-

tion and financing of specialised museums should be divided between different ministries. The present museum policy does not favour the rise of new state museums. The main emphasis is laid on the development of existing museums and the improvement of their material and technical basis.

By now the number of museum visitors has stabilised and even increased to a certain extent: 940.000 in 1990, 816.000 in 1992, 793.000 in 1993, 808.000 in 1994 and over 850.000 in 1995. It is generally acknowledged that museums represent society in its relationship to the past and the future. Museums aim to choose, collect, analyse and mediate the cultural heritage of the past and the present. Museums are among the most important institutions to preserve and shape the society's collective memory.

Museum workers need special training. The state has to order training programs to prepare museum workers and conservators-restaurateurs at Tartu University. The standardisation of the methodology of the different aspects of museum work, organisation of additional training and publishing museological works, especially the journal "Museum" in Estonia is organised by the Estonian Museum Society.

Additional training in museology presumes contacts with colleagues abroad. This is based on the exchange of exhibitions and publications, professional conferences and seminars. In addition to direct contacts between different museums the ICOM Estonian National Committee represents Estonian museums at the International Committee of Museums. The Ministry of Culture enables 2-3 museum workers to attend the ICOM meetings each year.

While state museums are primarily important from the viewpoint of national identity, local museums help to preserve local identity. One has to support the development of various municipal, institutional, private etc. museums that help everybody to participate in local cultural context. According to needs and possibilities they can fully or partly be financed from state budget. In 1996 2 municipal museums (Liiv Museum and Muhu Museum) were fully financed from the state budget. The ideas presented at the Culture Congress and written to the final documents of the congress should also promote the work in the field of museums.

Данная статья написана для проходившего 13 декабря 1996 года в Тартуском театре «Ванемуйне» конгресса по культуре.

В 1995 году Государственному статистическому управлению представили свой отчет 95 музеев. В их число не вошли большинство музеев расположенных в школах на предприятиях и др., так как у них отсутствует структура и собственный расчетный счет. Можно считать что общее число действующих в Эстонии музеев достигает 150-ти. По данным официальной статистики на 1995 год в фондах музеев хранилось 4 661 300 экспонатов. В 1996 году из государственного бюджета на нужды музеев было выделено на капитальные ремонты 16,8% и на завершение уже начатых строителств 4,9% от требуемой суммы. Государство строит свое отношение к музеям исходя из Европейской Культурной Конвенции в которой говорится что экспонаты хранящиеся в музеях являются частью европейского культурного наследия и Эстонская Республика обязана делать все для их сохранности. Исходя из вышесказанного необходимо определить количество музеев, находящихся в ведении государства, опираясь на реально существующие возможности. Эти музеи можно разделить на три группы:

- Государственные и специализированные музеи такие как Эстонский художественный музей, Эстонский национальный музей, Эстонский морской музей, Эстонский исторический музей, Эстонский музей спорта, Эстонский архитектурный музей, Эстонский музей театра и музыки, Эстонский парк-музей. К ним добавляются музеи находящиеся вне ведения министерства культуры, но имеющие, также, государственное значение; это - Эстонский музей природы, Эстонский литературный музей, Эстонский музей почты и др.

- Уездные музеи (как правило по одному на уезд) фонды и деятельность которых связана прежде всего с соответствующим уездом. Уездные музеи принадлежат к государственной структуре, но их имущество управление и текущая организационная деятельность регулируется уездным правлением.

- Музеи, фонды и деятельность которых, имеет общегосударственное или региональное значение, например, Тартуский художественный музей, Музей эстонских шведов, Сетуский крестьянский музей и др. Они находятся на прямом и полном государственном финансировании.

Государство гарантирует сохранность фондов этих музеев. Так как музейную работу, как одну из областей всей культурной деятельности курирует министерство культуры, то было бы не совсем верным объединять все музеи в подчинение одному министерству, а продолжать содержание и финансирование музеев отражающих то или иное специализированное направление соответствующими министерствами. Государственная политика в отношении музеев не благоприятствует, в данный момент, возникновению новых государственных музеев. Основной упор делается на развитие уже существующих музеев, улучшение их материальной и технической базы.

Посещаемость музеев в настоящее время стабилизировалась и эта цифра постоянно растет: 1990 г. - 1 940 000 человек 1992 г. - 816 000 1993 г. - 793 000 1994 г. - 808 000 1995 г. - более 850 000 человек. Общеизвестно что музеи представляют отношение общества к своему прошлому и настоящему. Основными направлениями деятельности музеев являются отбор исторических и современных культурных ценностей, их сбор, расшифровка и передача будущим поколениям. Музеи являются одними из самых важных институций для сохранения и выражения общественной коллективной памяти.

Музейный работник требует специальной подготовки. Необходимо сделать государственный заказ Тартускому университету для выработки учебных программ по музеологии где могут получить соответствующее образование музейные работники и реставраторы-консерваторы. Сейчас, благодаря Эстонскому Обществу музеев происходит объединение различных типов методик музейной работы, организация дополнительного обучения музейных работников и издание различной музеологической литературы в том числе журнала «Muuseum».

Совершенствование и пополнение знаний в области музеологии не может осуществляться без общения и обмена опытом с коллегами из других стран. Начало таким контактам обычно закладывается в процессе обмена выставками и печатными изданиями, на специальных конференциях и семинарах. Помимо прямых контактов между различными музеями, эстонские музеи представлены в Международном Совете Музеев (ICOM) Эстонским Национальным Комитетом

посредством которого наша музейная политика представлена всему миру. Министерство культуры оказывает ежегодную поддержку 2 - 3 музейным работникам которые принимают участие в работе совета ICOM.

Если государственные музеи важны для общества как носители национального идентитета, то местные музеи выполняют функции хранителя локального идентитета. Необходимо всеми силами поддерживать развитие различных муниципальных специализированных и др. музеев чтобы у каждого желающего была возможность почувствовать свою принадлежность к местному культурному контексту. Надо продумать, исходя из возможностей и требований, вероятность частично или полностью финансировать эти музеи из государственного бюджета. В 1996 году на полном государственном финансировании находились два муниципальных музея (Музей писателей братьев Лийвов и Мухуский музей). Когда эта статья появится в печати культурный конгресс уже закончится. Какие планы будут реализованы выяснится после завершения конгресса в принятом на нем заключительном постановлении который, по-видимому, будет представлен правительству Эстонской Республики и Государственному Собранию.

ICOM-i kutse-eetika koodeks „Võimalusel täitmiseks“

Merike Lang

Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu definitsiooni kohaselt on muuseum „asutus, mis ei taotle majanduslikku kasu, tegutseb pidevalt, on ühiskonna ja selle arengu teenistuses ning üldsusele avatud, kogub, säilitab, uurib, vahendab ning eksponeerib inimese ja tema elukeskkonnaga seotud materjale teaduslikel, hariduslikel ja meelelahutuslikel eesmärkidel“. Definitsioon on oma olemuselt konkreetne ja selge. Sellele toetuv kutse-eetika koodeks on dokument, mille aluseks võttes ja millest kinni pidades peaks nii muuseumidel kui ka nende töötajatel olema piisav garanteeritus. See on aksioom, mis eksisteerib olenemata valitsevatest paradigmatelt. Siia kõrvale poleks vaja ei muuseumiseadust ega kultuuripoliitikat.

Ja ometi tuleb tõdeda – meie kutse-eetika koodeksit ei järgita Eesti Vabariigis nii objektiivsetel kui ka kahjuks subjektiivsetel põhjustel. On hea, et paljud muuseumid on hakanud aru saama, et uuendusteta pole võimalik enam edasi töötada. Enne aga, kui hakkame midagi uuendama, tuleks teada, milline on baas, millele hakkame parandusettepanekuid tegema ja millised parandused on praegustes tingimustes kõige pakilisemad ning reaalsemad.

Oleme harjunud stereotüüpse müüdiga keskmise eestlase rahvuskultuurilembusest. See on olnud meie kollektiivne teadvus vähemalt esimesest ärkamisajast peale. Muuseumile kui otsesele rahvuskultuuri väärtuste säilitajale peaks seega kuuluma igati austusväärne roll. Stabiilses ühiskonnas see ehk nii ongi, sest vastavas sotsiaalses miljöös teenivad rahvuskultuuriasutused ühiskonda üheselt edasiviivas suunas. Eesti rahvuskultuur ja seda kujundav mõttemaailm on enamasti väljendunud võitlevas vormis, st ta on end valdavalt kellelegi või millelegi vastandanud ja alles selle kaudu midagi õhutanud. Nii nagu meie ühiskondlikku teadvust on juhtinud tendentsid eelkõige midagi tõestada (kas ennast-haletsevalt „oh ma vaene kaamel“ või siis

eitava väite vormis „mina ei ole kaamel“), nii on toimunud ja kahjuks toimib nüüdki kogu kultuuriprotsess. Aeg, et tolerantne jaatav hinnangumaailm muutuks traditsiooniliseks, on olnud ebapiisav.

Muuseum kui avalik institutsioon (olenemata oma kuuluvusest) saab kultuuri-protsessis kaasa lüüa ametlikult heakskiidetavates raamides. Pöördume nüüd muuseumi definitsiooni juurde. Juhul, kui definitsiooni tunnustatakse tasakaalustatud teravikuna, definitsioon ning sellele toetuv eetika toimivad. Tegelikult võib aga iga definitsiooni osadeks jagada ning neid osi erinevalt väärtustada. Kõik oleneb konkreetse muuseumi rõhuasetusest. Kõige lihtsam näide on muuseumide lai skaala – harastuslikest teaduslike keskmuseumideni. Ühe või teise definitsiooniosa ärajätmine aga toob kaasa selle väärtustamise ning siit edasi ka eetilised kõrvalekalded.

Meie tuleme lähiajast, mil leidis erilist rõhutamist definitsiooni osa, mille kohaselt muuseum pidi olema „ühiskonna ja selle arengu teenistuses“. Et ühiskond oli ülepolitisiseeritud, olid seda ka muuseumid. Tule-tame vaid meelde oma sisult sotsialistlikke

ja vormilt rahvuslikke ekspositsioone, kus sotsialismiperioodi pidi olema 60 protsendiga esindatud. Tuletame meelde, kuidas koolid ja turismigrupid olid kohustuslikus korras sunnitud just neid, teadusliku ekspositsiooni nime all esitatud ajaloolisi jaburdusi külastama. Muuseumi definitsioon ja eetika ICOMi poolt kirja pandud vormis oli negatiivses suunas moonutatud. Muuseum oli poliitiline, populaarne (vastandina teaduslik), idealistlik, piiratud. Sellisena tunneb meid siiani üldsus ja kahjuks küllalt sageli tunneme end nii ka meie ise. Hoiakud kinnistusi riiklikele muuseumidele ebasoodsas valguses.

Töötades neis piiratud tingimustes ning laveerides ühelt poolt ametlike suuniste ning teiselt poolt isikliku professionaalsuse ja südametunnistuse vahel, kujundasime nii iseendale kui ühiskonnale võimalikke kompromisslahendeid. Harjusime leplikult, endassesulgunud laohoidja kaitsetaktikaga. Taastatud Eesti Vabariigi algusaastatest siiani aga soojendasime end ootuses, et seesama rahvuskultuuri lembuse stereotüüp toimima hakkab. Laulva revolutsiooni järel see toimiski, sest rahvas tundis rõõmu väljautlemise julgusest ja enda „ego“ identifitseerimisest, jätkus traditsiooniline võitlev mentaliteet. Nüüd aga peame tunnistama, et rahvas on poliitikast väsinud.

Odav massikultuur langeb tänapäevasele pinnale. On ju seda piisavalt harjutatud kunagise loosungi „Kultuur massidesse!“ valgusel. Sisemine tarvidus väljendatuna loosungiga „Massid kultuuri juurde!“ aga meie uuenduste tuhinna haiglaselt visklevas ühiskonnas ei toimi. Vastupidi, konkurentsi tingimustes soodustatakse traditsioonilise kultuurisfääri alaväärtustamist ning vaid elitaarsema poole esiletõstmist. Tegemist on jälle millegi eitusega. Meenutagem koduperenaiste muuseumisse tööle võtmise soovitusi, pikki palgavaidlusi või siis omavahelisi naginuid teemal kes on kellest rahvuslikum, kes pirukale lähemal. On aga siiski väga mõtlemapanev, kui kõige sellega

läheb kaasa ühiskondliku mõttemaailma kujundamise kõige mõjukam relv – meedia.

On tekkinud kommunikatsiooni konflikt, mille väljenduseks on mitmed uued hoiakute vastasseisud: elitaarne kui edasiviiv contra rahvuslik kui nostalgiline ja pidurdav, äriiline kui edasiviiv contra kasumit mittetaotlevad kultuuriasutused arenegut pidurdavana ja raha kulutavana jne. Seega on naiivne loota, et saades lõpuks kätte oma unistuste eelarved, ehitades lõpuks üles oma unistuste lossid, tormab muuseum vaid tänavalt vaatama harjunud ja parastavas vaimus üleskrutitud nn tühjakspigistatud maksumaksja meie töösavutusi ülistama. Muidugi on nii raha kui rahuldavad tingimused üks eduka töö alustala, kuid ainult ÜKS alustala. Kiiremini kui raha vajame suhtumise muutust ehk kutse-eetilisest käitumisest ehk enesekasvatust.

1. Kõigepealt tuleb muuta meie suhtumist museoloogilisse haridustegevusse. Koodeksis on öeldud (II ptk, 2.6): „Muuseum peaks kasutama kõiki võimalusi, et täita oma rolli hariduskeskuseks, mida saaksid spetsialistide kõrval, kelle teenindamiseks muuseum on mõeldud, kasutada elanikkonna kõik grupid.“ Muuseum olgu hariduse lahutamatu osa nii passiivses kui aktiivses vormis. See museoloogide unistus – rahva vajadus muuseumi hariva rolli järele ehk passiivne pedagoogiline vorm traditsiooni puuduse tõttu meil veel ei toimi ja lähiajal pole ka loota olukorra iseeneslikku paranemist. Initsiatiiv peaks tulema eelkõige muuseumilt.

Muuseumi aktiivsuse all ei mõisteta üksnes ülevaate-ekskursioone. Neid oleme aastakümneid usinalt teinud ja teeme edasi. Aktiivne muuseumipedagoogika seisneb ekspositsiooni lahtimõtestamises induktiivsel meetodil: külastajas üksiktõe vastu huvi äratamine, erinevate üksikseoste kaudu mõtlemise õpetamine, kvantitatiivse asemel kvalitatiivne käsitlus. Kõik see on võimalik vaid eriprogramme välja töötades ega nõuagi niivõrd raha, kui võrd aega (korduvkülastused) ja eelkõige tahtmist. Tahtmine algab kutsemeisterlikkusest, vajadusest oma teadmisi jagada ja arusaamast, et muuseumipedagoogika rajaneb loomingulisel meeskonnatööl (erialaspetsialist(id), pedagoog, kunstnik).

2. Vajame suhtumise muutust museoloogiasse kui teadusse. Seegi algab meist endist. „Muuseum peaks kindlustama, et ekspositsioonis ja näitustel antav informat-

sioon oleks aus ja objektiivne ega kinnistaks müüte ega stereotüüpe“ (II ptk, 2.8). Kuni nii meie muuseumitöötajad kui ka akadeemilised ringkonnad näevad muuseumi ekspositsioonikujunduses vaid muutumatuid, ammuilma välja öeldud vananenud tõdede esemestatud kajastusi, mida luuakse üle maa ühtsel metoodikal, ei ole loota museoloogia kui areneva teaduse arusaamade levikut. Iga muuseum peaks leidma endale oma koha ja mõtlema, mille poolest erineb ta samatüübilisest naabrist. Oleks vaja ka rohkem probleemseid, kontseptuaalseid, isegi intrigeerivaid väljapanekuid. Meil endil peaks olema suurem soov nende näituste üle avalikkuse ees diskuteerida, ärgem peljakem nii argumenteeritud kiitust kui kriitikat. Täna on liialt paljud head väljapanekud vaikelt unustusse vajunud. Aktiivne diskuteerimine nii erialastes väljaannetes kui ka ajakirjanduses on ka rahaliselt kõige odavam reklaam. Reklaami on aga vaja teha mitte üksnes tavakodaniku ja riigimeeste meelitamiseks, vaid ka eriala prestiiži tõstmiseks.

3. Kultuur, eriti museoloogia, tuleb vabastada kitsarinnalisest võitlevast poliitikaanlusest. Ka see algab meist endist. Kultuuritöötajad on määratud kandma rahvusliku identiteedi vaimu, meie aga tõlgitseme seda sageli oma kultuuripoliitilistes programides kitsalt vajadusena mingit nostalgilist väärtushinnangut esile tõsta. Eesti vaimne ja materiaalne kultuur on algusest peale kuulunud Euroopa tsivilisatsiooni omanäolise, kuid samas võrdväärse osana. Kuigi tahame olla rõõmuga Euroopa viimased indiaanlased, peame siiski uskuma, et ka sel juhul tahab välismaailm meiega diskuteerida kui võrdsega. Kui praegune kultuuripoliitika võtab peasihiks oma eripära väärtustamise kahtlemata väga vajaliku rahvusliku identiteedi mõiste kaudu, siis muuseumides talletatav materjal nõuab meilt paari sammu võrra kaugemale minekut – üleminekut poliitikaavale apelleerimisele kultuuriidentiteedi mõistetele, mis tegelikult on ju samad (ajalugu, kultuuri-väärtused, normid, tavad), ainult laiemas kontekstis mõistetakse. Üldsusele on see praegu, Euroopa ees tuntava alaväärsuskompleksi tingimustes kergemini vastu võetav. Professionaalselt määrab see kõigile võrdväärse koha päikese all ning viitab vaid sisulisele haarade ja kandvuse erinevustele. Ka rahvusvaheline koostöö on mõeldav üksnes siis, kui me suudame üldteoreetilistes diskussioonides professionaalselt osaleda.

ICOMi kutse-eetika koodeksit lugedes tekib kahtlemata veelgi mõtteid, millest ilmtingimata tuleks igapäevatoos lähtuda. Koodeksit ei peaks käsitlema kui täitumata helesiniste unistuste kogu, sest sellele toetudes saavad museoloogid endale tugevad trumbid praeguses ebavõrdses võitluses kultuurivaenulike äriameeste ja poliitikutega. Nii näiteks on koodeksi tähtsust mõistnud Euroopa Vabaõhumuuseumide Liit, kes vastavalt 1993. aasta Arnhemis (Holland) koosoleku otsusele nõudis kõigilt oma liikmetelt allkirja koodeksi täitmise kohta. Eesti Vabaõhumuuseumi nimel olen muuseumi direktorina ja Liidu liikmena oma allkirja rahvusvahelisel tasandil andnud.

ICOMi kutse-eetika koodeksi II peatüki punkt 5.1. ütleb: „Professionaalne muuseumitöötaja peaks mõistma kaht peamist printsiipi: 1) muuseumid on ühiskonna omand, mille väärtus ühiskonna jaoks on otsesõltuvuses pakutava teenindamise kvaliteedist, 2) ainuüksi intellektuaalsed võimed ja professionaalsed teadmised ei ole piisavad, neile peab lisanduma eetiline käitumine.“ Lähtugem siis tõsisel meele oma koodeksist ja ärgem suhtugem sellesse kui dokumenti, mida peaks täitma vaid võimalusel!

Kirjandus:

- Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu kutse-eetika koodeks. Vastu võetud ICOMi Peaasambleel (Argentiina, Buenos Aires, 4. nov. 1986). ICOM Code of Professional Ethics Adopted by the 15th General Assembly of ICOM meeting in Buenos Aires, Argentina on 4 November 1986. Tallinn, 1994.
- Bringeus, Nils-Arvid 1990. *Der Mensch als Kulturwesen. Eine Einführung in die europäische Ethnologie.* Würzburg.
- Gerndt, Helge 1990. *Studienskript Volkskunde. Eine Handreichung für Studierende.* München.
- Zippelius, Adelhart 1988. *Über ethnische Identität und übergreifende Solidarität. Tagungsbericht, Verband europäischer Freilichtmuseen.* Meiringen: 18–21.
- Privatisation and commercialisation of open air museums: opportunity or threat? Report of the meeting of a special working group of the Association of European Open Air Museums at Arnhem 14 and 15 January 1993.

ICOM Code of Professional Ethics is a document that, if followed, should sufficiently guarantee the museums as well as their staff. Unfortunately, we have to admit that the code cannot be observed in Estonia. There are objective as well as subjective reasons for that. Our attitude towards museology needs to be reformed. In improving our work we have to start from our local social circumstances. We have become used to the Estonians' affection for their national culture. Until now, this attitude has continuously been connected with a fighting mentality. The time for developing traditionare positive values has been insufficient.

We come from the times of a one-sidedly overpoliticized society. The museums could participate in the cultural processes only within the officially approved framework. The museums were political, popular (contrary of scientific), idealistic and narrow-minded institutions. The definition of a museum and it's ethics in the way ICOM has formulated it, was distorted.

In the restored Estonian Republic we hoped that the museums would be raised to a respectable position as bearers of national culture. Unfortunately, the young society suffers from inferiority complex before the advanced Europe. In the conditions of competition the undervaluation of traditional culture is fostered, as this sphere is considered to be slowing down the development and spending money uselessly. Businesslike thinking and elitary culture are valued most of all.

Thus, there is no reason to hope that the status of the museums will improve spontaneously. The museums will have to start from changing their attitude, i.e. from behaving according to their professional ethics:

1) Our attitude to the educational work in museums has to be changed. As people still do not recognize the educational role of a museum (passive museum pedagogics), the museums will have to pay more attention to their activities. Special museological programs will teach people to understand the exposition and meditate on it so they would also develop the habit of visiting museums.

2) Museology has to be considered a developing science. We need problematical and even intriguing expositions with fresh conceptions. Exhibitions should stimulate public discussions.

3) Museology has to be liberated from fighting politics. The Estonian mental and material culture make up an inseparable part of European civilization. In propagating our cultural identity the museums contribute to breaking the national inferiority complex as well as to the extension of international co-operation.

According to the ICOM Code of Professional Ethics: "museums are the object of a public trust whose value to the community is in direct proportion to the quality of service rendered; and, secondly, that intellectual ability and professional knowledge are not, in themselves, sufficient, but must be inspired by a high standard of ethical conduct."

So let us proceed from our code! Let's not regard it as a document that should be followed only within the bounds of possibility!

Кодекс профессиональной этики ICOM — это документ который должен обеспечить как музеям так и их сотрудникам, взявшим его (кодекс) за основу, и придерживающимся его достаточной гарантией. К сожалению следует признать что в Эстонской Республике как по объективным так и по субъективным причинам не придерживаются кодекса. Наша музеология нуждается в новом подходе. Внося изменения в свою работу, следует исходить из конкретной обстановки в обществе.

Мы привыкли к благосклонному отношению среднего эстонца к национальной культуре. Такая манера была постоянно связана с изменениями борющегося менталитета. Времени для установления положительной оценки было явно недостаточно.

Мы пришли из недавнего прошлого где общество было однородно и переполитизировано. Музеи, которые лишь в официально одобренных рамках, могли участвовать в культурном процессе были политическими популярными (в противовес научным) идеалистическими ограниченными. Форма определения и этики музея ICOM была явно негативно искажена.

Мы надеялись что в восстановленной Эстонской Республике музеи, как носители национальной культуры, завоюют уважение и почет. К сожалению молодое государство чувствует комплекс неполноценности перед Европой. Обстановка конкуренции благоприятствует унижению традиционной сферы культуры, как задерживающей развитие и бесполезно тратящей деньги. Ценится лишь деловое мышление и элитарная сторона культуры.

Таким образом нет надежды что статус музеев сам собой исправится. Музеи должны сами приниматься за исправление профессионально-этических отношений:

1. Надо изменить наше отношение к музеологическому образованию. Поскольку народ не чувствует необходимости в образовательной роли музеев, (пассивная музейная педагогика) то музеи должны сами обращать больше внимания на активную деятельность. Специальные музеологические программы помогают посетителям лучше понять экспозицию и формируют привычку чаще посещать музеи.

2. Музеологию надо рассматривать как развивающуюся науку. Мы чувствуем необходимость в проблематичных новоконцептуальных и даже в интригующих выставках. Выставки должны вдохновлять на открытые т. е. гласные дискуссии.

3. Музеологию надо освободить от борющегося политиканства. Эстонская духовная и материальная культура является неотъемлемой частью европейской цивилизации. Осознав идентитет культуры, мы сможем преодолеть национальный комплекс неполноценности и расширить международное сотрудничество.

Кодекс профессиональной этики ICOM гласит:

«1. музеи являются собственностью общества, их ценность для общества находится в прямой зависимости от качества предлагаемого обслуживания;

2. интеллектуальных способностей и профессиональных знаний недостаточно, к ним надо прибавить этическое поведение.»

Давайте исходить из кодекса и не будем относиться к нему как к документу которого надо придерживаться по-возможности.

Muuseumi käekäik Pärnus läbi 100 aasta

Omar Volmer

kohta Rootsi maapäevadest. Suur osa uuri-mustest ei ole kaotanud oma väärtust tänase päevani. Arheoloogiahuvilisi oli seltsis mitu ja nende tööd juhendas Tartu ülikooli ajaloo- ja arheoloogiaprofessor Richard Hausmann, hiljem ajaloomagister M. Schokhof Peterburist. Linna loomaarsti E. Glücki, Vändra arsti dr M. Bolzi ja õllevabriku omaniku E. Bliebernichti keskmise ja noorema kiviaja kogud on tänaseni muuseumi uhkuseks. Küllap ka sellepärast nimetati seltsi tihti Pärnu arheoloogia seltsiks.

Õige pea saadi seltsile eraldi ruumid ühes endises pangahoones vana turuplatsi ja Pika tänava alguse lähedal. Muuseumi kogud kasvasid nii annetuste kui ka ostude najal. 1901. aastal oli muuseumi kogudes 884 eset, umbes 2000 münti ja 1500 raamatut. Muuseumi oli deponeeritud ka erakogusid, kunstikollektsioonis leidis prantsuse ja inglise graafikute teoseid. Oma haruldus-test koosneva portselanikogu pärandas muuseumile tuntud lauljatar, Saksa keisri favoriit Madam Du Bruyn, kes oma vana-duseaastad veetis Pärnus kaupmehe abikaasana.

1903. aastal koliti muuseum suurema-tesse ruumidesse Rüütli 16, kus praegu asub fotoateljee. Lahtiolekuaeg oli vähenenud ühe tunnini pühapäeva keskpäeval. Ka sis-sepääs oli piiratud – ainult seltsi liikmetele ja nendega kaasasolijatele. Sellest hooli-mata külastas muuseumi aastas 138 ini-mest.

Sajandi alul hakkas muuseum dr E. Glücki eestvedamisel huvi tundma ka eesti etnograafia vastu.

1909. aastal kolisid muuseum ja selts uutesse ruumidesse Elevandi 7, praeguse restorani Rendez-vous lähedusse. Esialgu saadi endale vaid teine korrus. Selts pidi olema heal järjel, sest kavatseti hakata ehi-tama oma maja. Selleks loodi vastav fond. On tähelepanuväärne, et selts publitseeris oma teaduslikke uurimusi mahukate *Sitzungsberichte* näol, millest tubli osa

ilmus enne I maailmasõda. (Kuni 1939. aastani ilmus neid 12 köidet.) Vähe-se säilinud kirjavahetuse najal saab oletada, et seltsile tegid kaastööd ajaloolased tolleaegsest Venemaa pealinnast, Saksamaalt ja Root-sistki. On käidud töötamas Rootsi sõjaarhi-vis. I maailmasõda katkestas seltsi regu-larse töö.

Eesti Vabariigi algeriioodil registree-riti selts Pärnu–Viljandi rahukohtus 7. jaa-nuaril 1920. aastal. Ajakirjanduses tutvus-tati seltsi ja muuseumi siiski Pärnu Saksa muuseumi nimega. Linn aitas seltsil 1929. aastal ruume remontida, aga tööesemete kogumine ja ostmise, investeerimine või teaduslik kirjeldamine, kogude ja eksposit-siooni korraldamine tuli teha ühiskondlikus korras. Kasutati teadlasi ja konsultante väl-jastpoolt.

Arheoloogiaga seotud probleeme aitas lahendada magister R. Indreko. Kohalikest olid eriti aktiivsed isa ja poeg Laakmanid, kellest oli elukutseliste ajaloolaste ja arhi-vaaridena palju kasu, ja õllevabrikant Blie-bernicht juunior, kes Pärnu jõest kruusavõt-misel leitud kiviaegseid esemeid kogus ja nende eest heldelt õllega tasus.

Muuseumi propageeriti nii suvitajate kui ka sõjaväelaste ja kooliõpilaste hulgas. Muuseum oli avatud pühapäeval kl 12–14. Näituseruumid olid esemeid täis tuubitud ning kujundus puudus tänapäeva arusa-aade kohaselt. Ajakirjanduseski märgiti, et muuseumile oleks hädasti tarvis suuremaid ruume ja väljapanekuid tuleks korraldada teaduslikul alusel. Kohaliku materjaliga läbisegi leidis küll huvitavaid, aga kohatuid eksootilisi eksponaate – Egiptuse muumia, kuivatatud roomajaid, krokodillitopis, Aaf-rika kilpe jms.

1939.–1940. aastal seoses baltisaks-laste ümberasumisega Saksamaale selts lik-videeriti. Muuseumivarad võttis üle 1939. aastal selleks loodud sihtasutus.

Tundub, et muuseum jäi avatuks kuni Eesti annekteerimiseni ja juhatajaks Eduard Gustav Bliebernicht. 1940. aasta juunisünd-

1895. aastal tuli Pärnus kokku grupp asjahuvilisi, et panna alus Pärnu vanaaja uurimise seltsile. Kuna kokkutulnud olid enamikus baltisakslased, nimetati seltsi *Alt-herthumforschende Gesellschaft zu Pernau*. Seltsi põhikiri kinnitati 17. juulil 1896. Samas võeti vastu otsus seltsi laiendamiseks ja esimene üldkoosolek toimus sama aasta 3. novembril.

Liikmete hulgas olid põhiliselt kohali-kud baltisaksa haritlased – õpetajad, arstid, juristid ja mõni aadlik. Et seltsi eesmärgiks oli uurida ja propageerida Pärnu linna ja ümbruse ajalugu, otsustati luua väike muu-seum, mis oleks kolmapäeviti kaks tundi huvilistele avatud. Mõnedel andmetel asus see nagu seltski eriti energilise asutaja-liikme dr Paul Schneideri majas. Kohe sai muuseum ka esimesi annetusi liikmete kodudest ja erakogudest.

Seltsi esimene tegevusperiood kuni I maailmasõjani oli väga aktiivne. Liikmete arv kõikus 60–90 piires. 1897. aastal peeti kuus istungit, kus kuulati ettekandeid arheoloogilistest muististest ja -uurimistöödest, linna ajaloost ning Pärnu osavõtu

Väljapanek muuseumis, pildistus aastast 1941
Exhibition at the museum, photo of 1941
Выставка в музее. Снимок 1941 года

muste käigus riigistati kõik seltsidele kuuluvad ja eramuuseumid. Dokument 1940. aasta 16. detsembrist näitab, et Pärnu muuseumi direktori koha võttis vastu E. Parek. Muuseumis oli nüüd arheoloogia-, kunsti-, etnograafia- ja ajaloo-osakond. Maja oli avatud kolmel päeval nädalas 2 tundi.

Saksa okupatsiooni ajal töötas E. Parek muuseumis edasi. Muuseumi toodi kas varjule või deponeeriti erakunstikogusid, prof A. Adamsoni Paldiski ateljeest pärinevad skulptuurid ja kipsvormid ning Tori muuseumiühingu kogu – kokku 1189 nimetust. 1942. aastal oli kogudes koos eksootikaga – Aafrika, Egiptuse, Hiina ja Jaapani esemetega 6570 eset.

23. septembril 1944 tabas muuseumihoonet süütepomm. E. Pareki mälestuste kohaselt jõudis ta evakueerida Mihkli kihelkonna Kõima mõisa vanema osa etnograafiast, arheoloogia- ja portselanikogu, osa kunstikogusid ja raamatukogu. Kõik muu hävis tules. Saksa võimud tegid varem katse saata muuseumi varad Saksa maale, kuid muuseumi direktor laskis kastidesse pakkida väheväärtuslikud dokumendid, seejuures eluga riskides. Põlengus hävis nõukogude ajal rekvireerimisest üle jäänud relvakogu vanem osa, lipukogu, kolm kasti kunstnik E. Lepsi maale, suur

osa raamatukogust, 70 kasti evakueeritud Narva linnaraamatukogu haruldasi raamatuid, suur osa Tori muuseumi esemeid ja kogu väärtuslik vana mööbel.

Pärast sõda reageerisid linna uued või mud direktori palvele anda muuseumi kättesse uued ruumid võrdlemisi kiiresti. Tuleb arvestada sellega, et pooled kesklinna hoonetest olid hävinud. E. Pareki käsutusse anti Aia ja Kalevi tänava nurgal kahekorruline kivimaja, mis oli ehitatud ärideks esimesel ja eluruumideks teisel korrusel. Seal asub muuseum praeguseni. Pärast käepärast remonti ja akende klaasimist avati 1945. aasta 7. novembriks väljapanek arheoloogiast. Avatud kolme tuba külastas samal aastal 952 inimest. Järgmine osakond – Pärnu linna ajalugu 13. sajandist tänapäevani – avati 1946. aasta novembris. Septembris 1947 avati Pärnu maakonna ajaloo ja 1948. aasta juunis loodusloo-osakond. 1946. aasta dokumendid näitavad, et muuseumi kogudes oli 3519 ühikut ja aastast külastas muuseumi 8327 inimest.

1948. aastal organiseeris muuseum esimese ja kauaks ka viimase teadusliku ekspeditsiooni, millest võttis kunstnikuna osa graafik Olev Soans, tollal veel üliõpilane. Kogumistööd tehti Kihnu saarel.

Muuseumi filiaalile, Lydia Koidula memoriaalmuuseumile, pandi alus 1944. aastal ENSV Kultuuri Rahvakomissariaadi Nõukogu määrusega 26. detsembrist. Esialgu pidi see olema tuba-muuseum. Ekspositsiooni koostamist juhendas kirjandusteadlane Karl Mihkla. 21. juulil 1945 avati muuseum siiski kahetoalisena. 1951. aastal saadi juurde veel kaks ruumi. Koosseise esialgu ei olnud, hoidla sisaldas 245 ühikut, aga aastane külastatavus oli 2880 inimest.

Aegapidi hakkas Pärnu maakondliku muuseumi käsi aina halvemini käima. Tulest ja vargustest järele jäänud vana teadusraamatukogu 703 köidet hakkas uutele võimudele järjest vähem ja vähem meeldima. On säilinud akt 31. maist 1951, millega kurikuulsale Glavlitile tuli loovutada 2 ja utiili anda 95 köidet, nende hulgas *Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis* (22 köidet), *Annales Universitatis Dorpatensis* (8), *Humaniora* (48) ja kõik publitseeritud doktoritööd, Õpetatud Eesti Seltsi väljaanded ning muud „kultuurharidustööga“ tegelevale asutusele sobimatud väljaanded. Muuseumile jäeti vaid 213, enamasti väga arhailist võõrkeelset ja seega süütut raamatut, sest sama käskkirja koha-

selt tuli anda ENSV riiklikule avalikule raamatukogule kinnises fondis hoidmiseks 393 köidet, mille saatusest pole midagi teada.

Pärast seda, kui E. Parek Siberisse saadeti, asus muuseumi juhtima E. Tilk – vaikne inimene, kelle võimuses ei olnud enam seda teha, mida ta õigeks pidas. E. Tilga kõrvale pandi komissari ülesannetes Berta Mesilane, kes täiendas puudulikku raamatukogu tuntud „geneetiku“ Lössenko teostega. Vitriinidesse ilmusid kenad vahamulaazid Mitsurini aretatud hiigelsuurtest õuntest ja pirnidest, kipslehmast-lammastest läbisegi küllalt hästi tehtud, kuid mõttetult ruumi võtvate makettidega, mis kujutasid tehaseid ja turbavälju inimeste, traktorite ning masinatega.

1953. aastal hakkas muuseum Pärnu rajoonidevahelise muuseumi nime kandma. 1963. aastaks oli muuseumi kogudes 20 466 ühikut ja aastane külastatavus 16 585 inimest. Teadustöötajateks olid ammu paigas vastavalt 1956. ja 1957. aastast Aster Muinaste, Jevgeni Pavlov ja Lia Tamman. Daamid olid ülikooliharidusega ja hr Pavlov Pariisis koolis käinud. 1963. aastal lahkus omal soovil muuseumist E. Tilk ja muuseumi direktoriks sai käesoleva ülevaate autor.

1903–1909 asus muuseum Nikolai tänaval
In 1903-1909 the museum was situated at Nikolai Street
В 1903 - 1909 гг. музей находился на улице Николая

Muuseumihoone Rütli tänaval enne rekonstrueerimist
The museum building at Rütli Street before reconstruction
Здание музея на ул. Рютли до реконструкции

Direktorina oli alul tegemist, et selgeks saada erialasõnavara ja kõige lihtsamad raamatupidamisega seotud terminid. Paljude lihtsate asjade keeruline ajamine ja aruannete kirjutamine enne tegude tegemist kristalliseerusid lõpuks pikkade aastate jooksul arusaamaks, et üks asutus on alati ja tegelikult ehk *virtuaalselt* selle riigi väike mudel, kus ta asub. Ja et muuseum pole hoopiski koht, kus süvenenult midagi uuritakse, vaid pidev vehklemine ja võidujoos millegi nimel. Tõelise vastutustunde muuseumitöös andis see, et kõige muu kõrval oli sisemine kohustus talletada midagi sellest, mis muidu rahva mälest oleks lootusetult kustunud. Tänu kauaaegse metoodikaalse otsese ülemuse, kultuuriministeeriumi muuseumide inspeksiooni juhataja Irene Rosenbergi otsesele toetusele jäid terves Eestis tegemata tuhanded totrused, mida Moskvast karmilt nõuti ja mis meile otse postiga brošüüride ning käskude-nõuannetena pähe sadasid.

1965. aastal õnnestus nii linnaisadelt kui ministeeriumist toetust saada ja meie väljatöötatud kavandi kohaselt valmistas noor arhitekt Mia Masso muuseumi kapitalise ümberehitamise projekti, mida kohalik remondi-ehitusvalitsus asus samal aastal ellu viima. Muuseum koliti sidesõlmele kuulvasse majja Kalevi 21, kuhu tuli jääda 1969. aasta viimaste päevadeni. Sellises eksliisil tegeldi fondide teadusliku kirjeldamise, esemete restaureerimise ja konserveerimisega, alustati arheoloogiliste kaevamistega Soontagana linnusel (epopöa, mis kestis vist 6 aastat) ning Mihkli ja Ruhnu taluehitiste ja külade plaanistamisega. Igatahes oli see tohutu töö, millega me saime hakkama ainult tänu sellele, et meil ei olnud

igasuguste oktoobriaastapäevade ja muude näituste korraldamise nüristavat koormat.

Muuseumis valitses täielik demokraatia töötegemise aja ja koha valikul, pole siis imestada, et teaduslikult kirjeldatud esemete protsent meie muuseumis oli üks kõrgemaid Eestis. Et segamatult ja kiiresti, seejuures üliodavalt valmis saada uue ekspositsiooni teaduslik ja sisekujunduslik projekt, istusin ma pea terve aasta kodus töölaua taga, selle asemel et tööpostil pliatsit närida. Me olime tõsiselt põranda all ja tegime mõnuga tööd. Sellest oleks isegi tänapäeval midagi õppida nendel, kes tödistiispliiniist armastavad suu täis võtta.

Järgnes veel üks aasta, mille jooksul sai põhiliselt kohapeal kahe töömehega paika pandud ja suurel määral valmis tehtud näitusesaali mööbel, mis teadustöötajate abiga üle värviti. Samas paigas maaliti ja kirjutati põlve otsas see väljapanek, mis seal tänini seisab. Isegi suur osa fotodest on samas kopeeritud ja suurendatud. Ajaloo väljapanek avati 22. septembril 1971. Täpselt aasta hiljem valmis saal, mis sisaldas nõukogude perioodi materjale ja mida uuendati 1976. aastal ning edasi ühtepuhku vastavalt parteikongressidele ja tuulele, mis parajasti puhus. 1972. aastal koosnes muuseumi fond 38 653 ühikust ja külastajate arv oli 36 748. Teadurite arv oli tõusnud seitsmele. Alates esimestest aastatest toimusid uue maja näitusesaalis, tollal ainsas kogu linna kohta, iga kahe nädala tagant kunstinäitused, mille ülespanek võttis hea hulga kasulikku tööaega.

1974. aastast kuulus Lydia Koidula filiaalile kogu endine Ülejõe koolimaja.

Peale kapitalremonti avati seal uus väljapanek 1976. aasta detsembris. Lisaks oli Pärnu koduloomuuseumi filiaaliks aastatel 1971–1974 ka C. R. Jakobsoni talumuuseum, kus meil ei õnnestunud midagi teha peale lõputu töötajate vahetamise, põhjaliku inventuuri ja veski laastkatuse. Nii kauge filiaal, kuhu ei saanud õieti helistadagi, võttis lausa eluisu ära ja meie ning selle muuseumi õnneks anti ta põllumeeste juhtida. Selle asemele tuli samal aastal Punane Torn, mis peale pikka kapitalremonti avati 1982. aastal näitusega „Tänapäeva Pärnu“. Lähiminevikus osutus ta vähesse külastatavuse tõttu ebarentaablikuks ja anti üürile. Selles on praegu antikvariaat, mis täidab edukalt muuseumi aset.

1975. aasta 8. aprilli käskkirjaga otsustas kultuuriminister luua August Jakobsoni memoriaalmuuseumi, mis ehituslikel põhjustel siiski teoks ei saanud.

Seni ületamatuks jäänud külastatavuse rekordi püstitas muuseum koos filiaalidega 1984. aastal, mil külastajate koguarv oli 131 858 inimest – üks Eesti muuseumide suuremaid. Selleks ajaks oli hoidlates üle 56 000 ühiku. Samal ajal aga langes pidevalt külastajatele vaatamiseks mõeldud esemete protsent. Ükski muuseum ei pane välja kõike olemasolevat, kuid Pärnu muuseumi 2% hakkas osutama karjuvale ruumikitsikusele. Päevakorda tõsteti muuseumi laiendamise küsimus. Valmistati mitu eskiisprojekti, mis üksteise järel kadusid projekteerimis- ja sahtlitesse kuni vahetult enne Eesti iseseisvumist telliti üpris uhke projekt kolmanda korruse, kahe tiibhoone ja teise korruse saale ühendava sildgaleriiga Mia Masso erabüroolt. Raha puudumise tõttu jäi tehniliste jooniste pakk pooleli ja nüüd peab ütlema, et jumal tänatud – tänaseks on muuseumi reservkrunt koos külgneva tiibhoonega juba eravaldusse tagasi antud.

Linnavalitsus on püüdnud leida muuseumile või osale sellest täiesti uus asukoht Pika tänava vanades linnaaitades. Suhteliselt odavalt ümberehitatavatesse aitudesse saaks mahutada ka linnaraamatukogu ja -arhiivi, kohviku ning ühise loengu- ja näitusesaali. Muuseumil oleks võimalus ehitada suurem fondihoidla. See variant eeldaks praeguse ekspositsiooni osalist lõhestamist – peahoonesse jääksid kronoloogiline ajalooekspositsioon ja loodusväljapanekud, aitudesse mahuksid boksid olustiku- ja esemete, mööbli ja rõivanäidistega ning seni varjatult seisnud Pärnu kunsti

püsinäitus. Kergesti ja valutult saaks omaette eksponeerida laiendatud etnograafiakogu. Ja miks ei võiks just Pärnus asuda maailma rahvastele pühendatud väike etnograafiamuuseum, mida Eestis seni ei olegi olnud? Sellesse saaks deponeerida Tallinna ja Tartu muuseumides seni igavesti pakitult seisva eksootika. Praegu ei näe pärnakad ka viimaste aastate jooksul Pärnu kaevamistel päeva valgele tulnud arheoloogilisi leide. Arheoloogiaosakond tahab hädasti laiendamist, olgugi et arheoloogiabori ja kahe töötaja ruumide probleemid on linn kenasti lahendanud. Muuseumi peahoonele saaks ehitada kolmanda korruse, kuhu mahuks praegu lausa üksteise seljas töötavad teadurid ning tihedamini kasutatavad fondid nagu raamatukogu, dokumendid, fotod jms.

Kui need küsimused ei lahendu kasvõi paberil ja konkreetsetes plaanides, ei ole mõtet muuseumi praegust väljapanekut parendada või ümber ehitada: see töö on nii kallis, et kui pole kindlat sihti silme ees, ei maksa sellele mõeldagi.

В 1895 году в Пярну было основано товарищество по изучению старины. Устав общества был утвержден 17 июля 1896 года. Среди членов товарищества была, в основном, местная интеллигенция - учителя, юристы и некоторые дворяне. В первый период деятельности товарищества (до I Мировой войны) были написаны исследования об истории города и т. д. У товарищества появились свои помещения, фонды музеев пополнялись как подаренными, так и купленными предметами. В 1901 году в фондах музея хранилось 884 предмета в том числе около 2000 монет и 1500 книг. В 1909 году музей переехал в новые помещения на улице Элеванди 7. Издание научных исследований проходило по принципу «сообщений» (Sitzungsberichte). Во времена Эстонской Республики помещения были отремонтированы. Сбор предметов и их научное описание проводилось на общественных началах. В связи с переездом

The history of Pärnu museum through 100 years. In 1895 the Society for the Study of Antiquities was founded in Pärnu. The statutes of the society were passed on 17 July 1896. Mostly local intellectuals - teachers, doctors, lawyers - and some noblemen belonged to the society. During the society's first period of activity until World War I studies on the town's history etc. were written. The society got its own rooms, and museum collections grew by donations as well as buys. In 1901 there were 884 objects, ca 2000 coins and 1500 books in the museum's collections. In 1909 the museum moved into new rooms at 7, Elevandi St. The society published scientific works in the form of Sitzungsberichte. During the Republic of Estonia the rooms were repaired. Objects were collected, scientifically described etc. on a voluntary basis. When the Baltic Germans resettled to Germany, the society was liquidated. A special foundation took over the museum's treasures. On 23 September 1944 the museum building was hit by a bomb. Before that the older ethnographic, archaeological and art collections as well as the library had been evacuated. After the war the museum moved into new rooms where it has remained until today. In 1946 there were 3519 museum items in the collections and

прибалтийских немцев в Германию товарищество было ликвидировано. 23 сентября 1944 года здание музея было разрушено прямым попаданием бомбы. К счастью, до этого, большая часть материалов по этнографии, археологии, художественный фонд и библиотека были эвакуированы.

После войны были получены новые помещения в которых музей располагается по сегодняшний день. В 1946 году в фондах музея хранилось 3519 предметов, и музей посетило 8327 человек. Филиал музея - мемориальный музей Лидии Койдулы был основан в 1944 году. В 1951 году музейные фонды, особенно библиотеку, постигла большая «чистка». В библиотеке осталось только 213 томов. Но, несмотря на это, в последующие годы музей смог достаточно быстро восстановиться. В 1963 году фонды насчитывали 20 466 предметов, и годовая посещаемость выросла до 16 585 человек. В том же году директором музея был назначен автор этих строк.

8327 people visited the museum. In 1944 the foundation was laid to the Lydia Koidula Memorial Museum - a branch of Pärnu Museum. In 1951 an extensive 'cleaning' of the museum's collections, especially its library, took place. Only 213 volumes remained in the museum. In the following years the museum recovered quickly. In 1963 there were 20.466 museum units in the collections and 16.585 people visited the museum within a year. In the same year the author of this article was appointed director of the museum. The museum's capacity of work increased and enlivened. Omar Volmer compiled a scientific and designer project of a new exposition. On 22 September 1971 the history exposition was opened. In 1972 the museum's collections comprised 38.653 units. Seven researchers worked at the museum. The number of visitors was at its maximum in 1994 with a total of 131.858 visitors and 56.000 units in the collections. Today the museum's territory with the wing buildings has been returned to the private owner. The municipal government is looking for new buildings for the museum. It has been planned to open a small ethnography museum on the basis of the present collections in Pärnu.

Музейная работа оживилась, ее объем увеличился. Омар Вольмер разработал новый научный и выставочный проект экспозиции. Историческая экспозиция была открыта 22 сентября 1971 года. В 1972 году фонды выросли до 38 653 предметов и посетителей было 36 748 человек. В музее работало семь научных сотрудников. Самым посещаемым годом для музея был 1984 год когда число посетителей достигло 131 858 человек и в фондах хранилось 56 000 предметов.

Сегодня музей вынужден отдать свои помещения их бывшим владельцам. В связи с этим городские власти ищут для музея новое здание. Есть надежда что такое здание будет найдено и, по имеющимся сейчас замыслам, появится возможность открыть на базе имеющихся фондов небольшой этнографический музей народов мира.

Juubelid Võru muuseumides

Aleksander Krull*

1996. aasta juulikuus tähistas Dr Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum 55. ja Võrumaa Muuseum (endine Võru Koduloomuuseum) 30. aastapäeva. Memoriaalmuuseum on esimene ühe eestlase mälestuse jäädvustamiseks rajatud muuseum Eestis. Meenutagem põgusalt selle muuseumi saamislugu.

1923. aastal moodustasid ärksamad võrulased Fr. R. Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Seltsi eesotsas tuntud hardustegelase, Võru Õpetajate Seminari direktori Johannes Käisiga. Seltsi hingeks sai sama kooli õpetaja Jakob Teder, kes juba 1895. aastal, töötades Kasaritsa valla Jaani algkoolis, seadis oma elu eesmärgiks Võrus 44 aastat elanud Fr. R. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise.

29. augustil 1926 avati seltsi eestvõttel Võrus Tamula järve kaldal Kreutzwaldi mälestussammas (skulptor Amandus Adamson). Edasi jätkus töö Lauluisa kunagise kodu ostmiseks Võru Käsitöölise Abiandmise Seltsilt, kes pidas majas kõrtsi. Aastaid kestnud tegevuse tulemusena ja valitsuselt ning linnalt lubatud rahadega asus selts 1940. aasta kevadel ette valmistama maja ostulepingut. Siis aga tulid pöördelised suvekuud. Seltsid likvideeriti. Selles, et neil aastail Võrus muuseum teoks sai, oleme paljus tänu võlgu tolaeagsele maakonna haridusosakonna juhatajale Erika Siilivasele ja koolide inspektorile Jaan Reinetele ning väsimatule Jakob Tedrele, sest linna tookordne juhtkond oli kaugel muuseumi rajamise mõttest. Nii leiamegi ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 10. veebruarist 1941 asutatud koha- ja erimuuseumide loetelus ka Dr Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi nime.

Lauluisa elumajas algasid restaureerimistööd. Taastati Kreutzwaldi-aegne ruumijaotus, trepp ärklituppa, uuendati katusekate. Väljapanek avati puhkenud sõja esimestel päevadel, 28. juunil 1941. aastal. Selle koostasid kirjandusmuuseumi noored teadurid Aino Undla ja Rudolf Põldmäe, kellest Võrus alanud koostöö tegi peagi elu-

kaaslased. Ekspositsiooni paigutati kirjandusmuuseumis säilitatud ja seltsi poolt kogutud Kreutzwaldile ja ta perekonnale kuulunud esemed, fotod ja dokumendid. 1943. aastal tuli muuseum sulgeda, sest maja hõivas Saksa politseiüksus. Muuseumi sisustus viidi maale taludesse varjule. Väljapanek taastati 1944. aasta 11. novembril.

1951. aasta aprillis asusin tööle muuseumi direktorina. Uus ekspositsioon sündis 1953. aastal Kreutzwaldi 150. sünniaastapäeva tähistavate ülevabariigiliste pidustuste raames. Palju jõudu ja taht nõudis muuseumi kolmelt noorelt kogemusteta töötajalt Õitse Viidilt, Valdeko Leetolt ja nende ridade kirjutajalt väljapaneku koostamine ning kujundustööde organiseerimine (teostaja Kalju Puust) nii lühikese aja jooksul. Oli ju Kreutzwaldi tegevuse põhjalikum uurimine alles alanud, puudusid ka materiaalsed vahendid. Vaevalt aasta enne juubelit, pärast muuseumi kollektiivi otsest pöördumist vabariigi juhtorganite poole saadi raha hädavajalikeks töödeks. Kõikjal avaldus neil aastatel isikukultuse mõju. Nii tuli Lauluisa majas sulgeda arstituppa viiv uks vaid selleks, et paigutada esikusse stand sobiliku tsitaadi ja Lenini ning Stalini büstiga. Restaureerimistööd elumajas piirdusid 1953. aastal vaid kahjurseene kollete kõrvaldamisega elumaja püstsõrestikule ehitatud tellisvaheseintest.

Selle perioodi suurimaks võiduks oli Kreutzwaldile kuulunud krundi ja siin asuvate hoonete üleminek muuseumi valdusse. Üleantavates kõrvalhoonetes elas tolal üksteist perekonda ja neist vabanemine võttis aastaid.

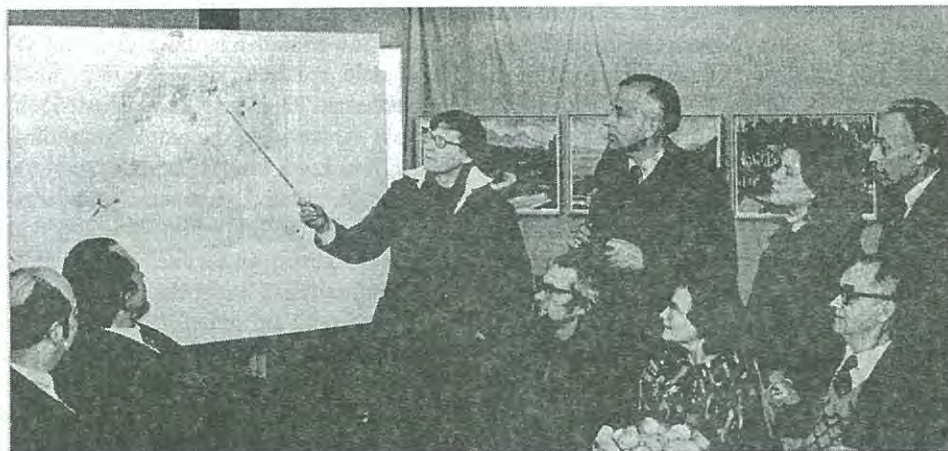
Eepose „Kalevipoeg“ ilmumise 100. juubeliks 1961. aastal valmis muuseumis täiesti uue lähenemisega väljapanek, mis leidis laialdast tunnustust, seda ka 1966. aastal toimunud NSVL muuseumitöötajate seminaril Võrus. Selleks ajaks oli ka õue-maja, kunagine Kreutzwaldi ait, väljast restaureeritud ja seest väljapaneku jaoks remonditud. Taastatud oli Kreutzwaldi-

aegne tapeet arsti- ja „Kalevipoja“ toas, õuel asuv kaev, värav, restaureeritud saun. Ekspositsiooni koostas teadur Salme Lubi koos direktoriga. Kujundamist juhtis Võrust pärit sisearhitekt, ERKI õppejõud Vello-Ergav Asi, töid teostas Tallinna ARS.

Et suurendada kohaliku elanikkonna tähelepanu muuseumi suhtes, avati 1962. aastal endises Kreutzwaldi aidas Võru esimene näitusesaal ja kunstialane kinolektuurium. Abi näituste ja lektorite osas saadi kirjandusmuuseumilt. Intensiivistus ka 1952. aastal alustatud muuseumi teadusliku raamatukogu komplekteerimine. Peamist tähelepanu osutati Kreutzwaldi teoste väljaannetele, teatmekirjandusele ja baltikale, millest saadi täiendust ka ekspositsioonis olevale Krutzwaldi raamatukogu säilinud osale. Kui kogu krunt läks muuseumi valdusse ja ruumid vabanesid järk-järgult elanikest, oli kollektiivil võimalik jätkata tööd, et väikesest, ainult ühes majas paiknenud muuseumist kujuneks Kreutzwaldi-aegne terviklik ansambel. 1982. aastal tekkis võimalus tuua muuseumihoonetesse vesivarustus ja keskküte. Seda oldi muuseumis juba ammugi oodatud, sest oli vaja säästa vanaaegseid ahje ning vähendada tuleohtu. Koos sellega taheti ennistada ka elumaja välisilme, asendada plekk-katus kivikatusena, tugevdades oluliselt maja kandekonstruktsioone, ja teha kööki 19. sajandi pliit.

Muuseumi korduval pealekäimisel moodustati 1983. aasta algul Võrru ENSV Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse brigaad, kes pidi neid töid tegema. Kahju, et see nõrk ja tükil ajal vastutustundetult juhitud ehitusorganisatsioon asus oma esimesi restaureerimistöö kogemusi omandama nii tähtsal objektil nagu Kreutzwaldi elumaja. See tõi muuseumirahvale palju lisamuresid. Üheaegselt restaureerimistöödega asuti ette valmistama uut väljapanekut, mis pidi elumaja jätkma interjööri jaoks ja kronoloogilistemaaatiliselt ekspositsiooni paigutama kahte kõrvalhoonesse.

Kuidas sai teoks interjäär Lauluisa elumajas? Toetudes saadud kogemustele, tekkis juba 1960. aastate lõpus mõte luua Kreutzwaldi kunagises korteris tolleaegset eluolu kajastav sisustus. 19. sajandi interjööride parima tundja Eestis, ERKI õppejõu Leila Pärtelpoja innustusel ja otsesel abil õnnestus koguda Võru linna elanike korterisustust sellest perioodist. 17. märtsil 1979 toimus muuseumi teadusnõukogu koosolek, kus muuseumi kavatsused ja L. Pärtelpoja nägemus interjööriks heaks kiideti. See andis kollektiivile kindlust töö jätkamiseks. Rahanappus, aga ka raskused restaureerimis- ja kujundustöödega sundisid avamist aastast aastasse edasi lükkama. Elumaja interjäär avati külalistajatele alles 10. veebruaril 1989. Tõid juhtis L. Pärtelpoeg. Suurt abi sai meie muuseum sisustuse restaureerimisel võrulastelt Harri ja Linda Toodelt.

Leila Pärtelpoeg tutvustab Kreutzwaldi elumaja sisekujunduse plaani teadusnõukogule 1979. a. Vasakult Ilmar Reiman, Elmut Laane, Endel Nirk, Aleksander Krull (artikli autor), Heivi Pullerits, Vaike Ots, Rudolf Põldmäe ja Elmo Ploom

Leila Pärtelpoeg introduces the project of interior design of the Kreutzwald House to the Scientific Council in 1979

Лейла Пяртельпог знакомит ученый совет с внутренним планом дома Крейтцвальда в 1979 году

1991. aastal valmis uue väljapaneku Lauluisa elu ja tegevust kirjeldav osa, mis paigutati kõrvalhoonetesse. Selle koostasid memoriaalmuuseumi teadurid, eesti filoloogid Aimi Hollo ja Siiri Toomik. Väljapanekute kujundamist juhtis sisearhitekt Marika Laretei, teostas Tallinna ARS. Hoonetest taastati õuel asunud ja Kreutzwaldile kuulunud laut-tõllakuur (hävis 1947. aastal tules), tehti sisemisi ümberehitustöid aidas ja kõrvalasuv kahekorruselises elamus.

Tänane külastaja saab memoriaalmuuseumis tutvuda Kreutzwaldi elumajaga ja kirjandusliku väljapanekuga kõrvalhoone-

tes. Õuel näeb ta restaureeritud keldrit, sauna, kaevu, väravat, piirdeaeda ja endisel kujul taastatud laut-tõllakuuri, kuhu on välja pandud Kreutzwaldi-aegsed sõiduvahendid. Kujundamisel on aed, kus valmis hiljuti lehtla. Linnalt 1990. aastal saadud täiendavale maaeraldisele on ehitatud fondihoidla ja teemaja.

Alates 1986. aastast on muuseumil kujunenud traditsiooniks tähistada igal aastal pidulikult Kreutzwaldi sünnipäeva nimelise mälestusmedali andmisega neile, kes oma töös on kasutanud või populariseerinud Lauluisa loomingut.

Ja nüüd teisest juubilarist.

Juba 1950. aastate keskel hakkas memoriaalmuuseum koolides organiseerima kodu-uurimist. Loodi kodulooringe, asuti koos muuseumisõpradega koguma

seumi ruumides peavarju leidnud filiaalis tööle kaks võrulast – praegune teadusdirektor Vaino Kenk ja Elmo Ploom. Hoogustus kogumistöö, asuti kogutud materjali teaduslikult läbi töötama. Koos TA Ajalooinstituudiga korraldati neil aastail rida arheoloogilisi kaevamisi Tamula kaldal Roosisaarel, Villakülas, Kääpal, Põlgastes ja Tabinas. Muuseumi poolt organiseeris töid V. Kenk.

Peagi ei mahtunud jõudsalt kasvanud koduloolised fondid enam muuseumi hoidlasse. Olemasolev näituseruum aga ei võimaldanud luua koduloolist püsiekspositsiooni. Koduloomuuseumile oli vaja leida oma ruumid, aga väikeses, tagasihoidliku hoonestusega provintsi linnas leida rajooni muuseumile vähegi sobiv maja oli lootusetu. Järjekindel ja sihipärane tegevus ning õnnelik juhus, et saadi endale Lahemaa rahvuspargile eraldatud ja kasutamata jäänud uusehituse projekteerimiseks mõeldud raha, võimaldas memoriaalmuuseumil tellida PI Kommunaalprojektilt uue hoone projekt ning asuda rajooni täitevkomitee nõusolekul ehitama hoonet koduloomuuseumile. Kahju, et selleks tuli lõplikult lammutada linna ühe ilusama ja ajalooliselt suure väärtusega hoone veel säilinud osa, kus möödunud sajandil asus Liivimaal üldtuntud H. Krümmeri õppeasutus

Maja valdajate hoolimatus ja ajahammas olid teinud oma töö ning selle taastamine tolle aja tingimustes oli võimatu. Hea seegi, et muuseum selle ajaloolise krundi enda valdusse sai. Väike muuseumikollektiiv, mis koduloolise filiaali juurdetulekuga oli suurenenud ainult kahe töötaja võrra, võttis enda kanda uue maja ehitustööd, mis kestsid peaaegu seitse aastat. Tõid tegi rajooni kõige nõrgem ehitusorganisatsioon – Võru REV. Suurema osa ehitusmaterjalidest pidi muuseum hankima ise, sest kultuuriministeerium ei eraldanud ehitusmaterjalide riiklikke fonde omaalgatuslikult ehitama hakatud kultuuriobjektile. Pealegi langesid ehitustööd viisaastakule, mil üleliiduliselt oli keelatud teha uusehitusi kultuurile.

Neis tingimustes ehitati ja avati 10. veebruaril 1983 esimene otseselt muuseumi tööks ette nähtud hoone Eestis oma fondihoidlate, näituse- ja teadusliku raamatukogu ruumidega – üldpinnaga 1100 m². Et kodulooline ekspositsioon oli veel valmimas, pandi uues hoones välja etnograafiamuuseumi kõigi aegade suurim näitus „Eesti rahvarõivad“.

Võrumaa Muuseum
The Võru District Museum
Музей Вырумаа

7. veebruaril 1985 avas koduloomuuseum külalistajatele oma esimese püsinäituse Võrumaa esiajalooost tänapäevani. Väljapaneku koostasid Pauline ja Vaino Kenk, Maimu Telk, Rait Laatsit ja Maria Sikk, kujundas Marika Laretei ja teostas Tallinna ARS. See oli muuseumirahva kingitus kodulinna 200. aastapäevaks.

Suurt tööd on mõlemas muuseumis tehtud fondimaterjalide teaduslikul inventeerimisel. On koostatud ja toimetatud kümnekond Võrumaad ning väljapanekuid tutvustavat trükist, tehtud kaastööd teistele väljaannetele. Muuseum oli maakonnas esimene, kes turismialase brošüüri „Haanjamaa kutsus“ avaldas neljas võõrkeeles. Brošüüri kaanel võis külastaja esmakordselt viiekümne aasta järel taas näha trükis avaldatuna Eesti rahvuslippu. Muuseumi kodulooline filiaal oli vabariigis esimesi, kes hakkas regulaarselt koostama kohalikus ajalehes koduloolist lehekülge, mida toetas muuseumi teadur E. Ploom.

Soovides ühendada Võrumaa peamised turismiobjektid ühe juhtimise alla, võttis muuseum 1956. aastal enda valdusse Suure Munamäe vaatetorni ja 1961. aastal Mõniste Külamuuseumi. Vaatetornis tehti ulatuslikke remonditöid, vahetati välja enamik aknaraame, torni toodi elekter ja telefon. 1969. aastal ehitati torni ühe korruse võrra kõrgemaks, muudeti mugavamaks ülemistele korrustele viivat treppi ja 1992.

aastal avati keldrikorrusel kohvikuruumid. Torni on paigutatud püsinäitus „Looduse ja kultuurimälestiste kaitse Eestis“, Mõniste külamuuseumis pandi uus rookatus rehielamule ja saunale, toodi kohale ning eksponeeriti kirvega ehitatud aita, ehitati ümber puukuur suuremate esemete väljapanekuks, täiendati ja tehti osaliselt ümber olemasolev väljapanek.

Võru muuseumide töötajad on tegelnud ka mitme teise valdkonnaga. Nende initsiatiivil ja osavõtul moodustati 1957.

Setu tare ekspositsioon
The Setu cottage in the exposition
Экспозиция жилого дома сету

aastal rajooninõukogu juurde looduskaitsega tegelev komisjon ja 1959. aastal kodu-uurimise toimikond, kes juhtis mälestiste arvelevõtmist, tähistamist ja kaitsmist. Hiljem tegeles sellega pikemat aega muuseumi juures kultuurimälestiste vanemmetoodik Vaike Kupp. 1958. aastal võttis rajoon muuseumi algatusel ja ettevalmistamisel vastu otsuse looduskaitse kindlustamiseks Võrumaal. Mitmed rajoonid kasutasid seda oma looduskaitsealases töös näidismaterjalina. Korraldati ka vastavasisulisi näitusi ja fotokonkursside. Tänu muuseumirahva otsustavusele päästeti hävingust Vahtseliinas asuv Piirikõrts, lõplikult ümberehitamisest linna esimene maja – Võru mõisahooned jt. Ka täna on Võrumaa Muuseumil juhtiv osa koolide kodu-uurimistöös. Võetakse osa Võru Kultuurkapitali tegevusest, juhitakse maakonna ekskursiooni juhtide koolitamist. Lauluisa muuseumi õues viiakse läbi „Võru kevadet“ ja teisi linna kultuuriüritusi. Mõniste muuseumis on hakatud korraldama üritusi näitamaks, kuidas taludes töövahendeid kasutati.

Dr Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum kui emamuuseum haldab käesoleval ajal 16 ehitust maakonnas neljas eri kohas – Võrus, Mõnistes, Haanjas ja Vahtseliinas. Näituste all on ligi 1400 m² põrandapinda, fondihoidlad hõlmavad 270 m². Kolme muuseumi kogudes on kokku üle 52 000 säiliku, neist teaduslikult inventeeritud enam kui 42 000. Raamatukogus on arvel 12 000 köidet.

1994. aasta lõpul siirdusin vanadus-

puhkusele. Muuseumi ja selle filiaalide tööd juhib direktorina Siiri Toomik, nüüdseks juba staažikas muuseumitöötaja, teadusdirektor on 30 aastat koduloomuuseumis töötanud Vaino Kenk, peavarahoidja Ivi Laatsit. Muuseumi rahaasjadega tegeleb Anne Taro. Muuseum oli esimene maakonna kultuuriasutus, mis eraldus kultuuriosakonnast ja alustas 1990. aastal uue põhikirja alusel iseseisvat finants-majanduslikku tegevust. Majandusjuhataja kohal, mille ministrium eraldas muuseumile alles 1981. aastal, töötab Oskar Truu. Otsestelt memoriaalmuuseumi tööd juhib Aimi Hollo, teadurina aitab teda Virve Ots ja aednikuna Ene Kuntu. Külastajaid võtab selles muuseumis vastu teiste järelvaatajate seas Helju Kalme, kes juhib ekskursioone kahes võõrkeeles. Võrumaa Muuseumi töö eest vastutab filiaalijuhataja Maimu Telk, kes ka komplekteerib ja hooldab muuseumi teaduslikku raamatukogu. Temaga koos töötavad teadurid Pauline Kenk ja Maria Sikk, kes oli kauaaegne peavarahoidja. Muuseumi näitusi ja üritusi organiseerib näituste osakonna juhataja Tiia Haug koos kunstniku Liia Lepikuga. Restaureeri ülesandeid täidab Jaana Mill. Mõniste filiaali tööd korraldab Hele Tulviste.

On rõõm tõdeda, et 55 aastat vanaks saanud memoriaalmuuseumist on kujunenud Võru linna külalistuba, kuhu aastast aastasse tulevad kümned tuhanded inimesed nii koduvabariigist kui välismaalt. Võrumaa Muuseum, mille sünnist möödub 30 aastat, on nüüd maakonna mineviku uurimise keskus, ajalooliste materjalide kogumise, säilitamise ja tutvustamise, võrumaalastele suurte näituste korraldamise koht.

Seistes kolmanda aastatuhande künnisel, meenuvad taas Kreutzwaldi lausunud sõnad:

„Rahva ja ühe aastasaja tõeline suurus peab end avaldama mitte niipalju tegudes oleviku kui just tegudes tuleviku heaks.“

Võru muuseumid on käinud ja käivad seda teed!

* Artikli autor oli 1951–1994 Dr Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseumi direktor.

In July 1996 the 55th anniversary of the Fr.R.Kreutzwald Memorial Museum and the 30th anniversary of the Võru District Museum were celebrated. The brighter men of Võru started to perpetuate the memory of Fr.R.Kreutzwald - in 1926 the monument to Kreutzwald was opened in Võru and on 10 February 1941 the Dr. Fr. R. Kreutzwald Memorial Museum was founded. In 1951 Aleksander Krull became the director of the museum. In 1953 an extensive exposition was opened to celebrate the 150th anniversary of Kreutzwald's birth. For the 100th anniversary of the epic "Kalevipoeg" in 1961 an extensive improved exhibition was opened. In 1962 the first exhibition hall and cinema-lecturer room of Võru were opened in the former Kreutzwald's store-room. In 1991 a new exposition was completed. The visitor can become acquainted with Kreutzwald's home and literary activities, have a look at the restored cellar, sauna, well, cattle- and coach-shed etc.

In 1966 a local history branch was founded at the memorial museum. This year is regarded as the birthday of the Võru Local History Museum, the present Võrumaa Museum. On 7 February 1985 the first permanent exposition on the prehistory of Võrumaa was opened.

В июле 1996 года отмечали Мемориальный музей Фр. Р. Крейтцвальда 55-ую годовщину и Вырумааский музей 30-ую годовщину. Выруская интеллигенция начала мероприятия по сбору и сохранению наследия Фр. Р. Крейтцвальда, и результатом этой деятельности стало открытие в Выру в 1926 году памятного монумента, а 10 февраля 1941 года - мемориального музея др. Фр. Р. Крейтцвальда. В 1951 году директором музея стал Александр Круль. К 150-ой годовщине со дня рождения Крейтцвальда была открыта обширная экспозиция. К 100-летию появления первого экземпляра эпоса «Калевипоэг» в 1961 году экспозиция была расширена и дополнена. В 1962 году в помещении бывшего амбара был открыт первый в Выру выставочный зал и кинолекторий, в 1991 году была представлена новая экспозиция. Посетители могут ознакомиться с жильем домом и выставленными там произведениями писателя, увидеть отреставрированные сарай, баню, колодец, хлев и т. д.

В 1966 году к мемориальному музею был добавлен краеведческий филиал. Этот год считается годом основания современного Вырумааского музея. 7 февраля 1985 года была открыта первая постоянная экспозиция из древней истории Вырумаа.

Balti mere

Välissuhetest võivad praegusel ajal pajatada paljud muuseumid. Alljärgnevalt tuleb juttu Tallinna Linnamuuseumi sellealasest tegevusest.

1996. aasta märtsis avati Helsingi Linnamuuseumi uus restaureeritud hoone Sofiankatu 4. Pidulikule tseremooniale olid teiste külaliste hulgas kutsutud ka Tallinna, Sankt Peterburgi ja Stockholmi linnamuuseumide juhid. Samas pandigi alus nimetatud muuseumide koostööle.

Projekt tervikuna hõlmab mitmeid muuseumitöö valdkondi – töö koolidega, muuseumi juhtimine, reklaam, arvutite kasutamine fonditöös. Alustada otsustati muuseumide pedagoogilise tööga. Teema valiku määras ilmselt see, et nii Helsingi, Sankt Peterburgi kui ka Stockholmi muuseumides tegeldakse selle valdkonnaga väga tõsiselt. Kõigis neis muuseumides on olemas vastavad osakonnad ja töö, nagu nüüd oleme juba näinud, väga aktiivne, mitmekülgne ning tulemuslik. Muidugi on nende muuseumide kaader palju arvukam ja töökorraldus seetõttu hõlpsam.

Pedagooge vajaksid kõik meie muuseumid. Ei ole ükskõik, kuidas suheldakse laste ja õpilastega. Olemasoleva kaadri hulgast sobiks sellele tööle võib-olla ainult 2–3 inimest. Tähtis on küll aine valdamine, kuid kindlasti ka iseloom, suhtlemisoskus, hääletoon ja isegi välimus.

Praktiline töö näeb välja nii, et eelnimetatud neli muuseumi korraldavad nädalase kokkusaamise, kuhu kutsutakse teiste muuseumide esindajad. Tutvustatakse väljapanekuid, näidatakse tööd õpilastega (fonditunnid, temaatilised ekskursioonid), vahetatakse kogemusi arutelude käigus. 1996 aasta märtsis alanud koostööst tehakse kokkuvõtteid 1997. aasta veebruaris Helsingis.

Kokkusaamised on juba toimunud Stockholmis, Tallinnas ja Sankt Peterbur-

äärsed linnamuuseumid

Maruta Varrak

gis. Jääb veel Helsingi, kus tehaksegi kokkuvõtte ja püütakse leida üks siduv teema, koostatakse konkreetne projekt ning esitatakse taotlus Euroopa Liidule projekti rahastamiseks. Kas tulemuseks saab ühine näitus, film, videomontaaž, lavastus elavate näitlejatega või midagi muud, selgub varsti. Kui esimene ring täis saab, valitakse järgmine teema, milleks saab ilmselt muuseumi juhtimine.

Paralleelselt osaleb Tallinna Linnamuuseum ka Helsingi ühe linnajao – Arabianranta – uuendusprojektis. See piirkond on endine tööstuskeskus, millele nüüd tahetakse uus nägu anda ja elu sisse puhuda. Meie osa oleks selles projektis tagasihoidlik nõuandja roll.

Helsingi ja Stockholmi muuseumi iseloomustavad ärgas meel, ideederohkus, uuendused, vaimsus, atraktiivsus. Helsingi Linnamuuseumi uues hoones avati väljapanek pealkirjaga AEG. Sinna alla mahub linna terve ajalugu. Tähtis osa on stsenaariumil, selles peegelduvad AJA erinevad mõisted. Fantaasial pole piire. Kogu ekspositsioon meenutab pigem häpeninigi kui muuseumi väljapanekut meie tavamõistes.

Muuseumi teine filiaal sisaldab väljapanekut nimetusega MÄLU. Pealkiri on leidlik, ekspositsioon tervikuna eelmisega võrreldes nostalgilisem, rõhuasetus emotsionaalset laadi. Näitusesaalide sisu avavad seintele kirjutatud salmid. Stsenaariumi valmides palgati luuletaja, kes need värsid valmis kirjutas.

Ka Stockholmi Linnamuuseum on oma ekspositsiooni ülesehitamisel loobunud ajaloo tavaperiodiseeringust. Erinevad ajastud kannavad pealkirju „Bellmani aeg“, „Uhke linn“... Terve tiib kuulub lastele, seal on änguruum, muinasjututuba, linnatänav leidlikult valmistatud makettide, mulaažide ja mannekeenidega.

Meie muuseumid tunduvad naabrite kõrval kuidagi liiga akadeemilised ja steriilsed. Kramplikult hoitakse kinni aastatega tavade. Vähe on säravaid mõtteid. Ikka on kuulda, et ei saa seda ega teist teha. Puudub suhtlemistahe. Ei pea just teisi jäljendama, kuid elavamaks võiksime oma muuseumid küll muuta. Selleks palju huvitavaid ideid ja julget pealehakkamist.

In March 1996 the co-operation programme between the town museums of Tallinn, Helsinki and Stockholm was started. Common activities are planned in various fields of museum work - education, general management, advertising, the use of computers in collections management. Practical issues are discussed at regular meetings. The first range of topics focused on museum education. Meetings have already taken place in Stockholm, Tallinn and St.Petersburg. Now it is time to make conclusions and then move on to a new topic, probably museum management. The general atmosphere at the Helsinki and Stockholm meetings could be summarised as follows - enthusiasm, abundance of ideas, innovative approaches, attractivity and a will to communicate. Museums have neglected the traditional periodization of history. Historical eras are exhibited through topics as "The Magnificent City", "The Time of Bellmann". At the Helsinki Town Museum the whole history of the town is shown under the title "Time". The whole exhibition rather reminds of a happening than a museum in the traditional sense of the word. Compared with our neighbours, Estonian museums appear too academic and sterile. We are in need of new unconventional ideas.

В марте 1996 года было положено начало совместной работе музеев Хельсинки, Стокгольма, Таллинна и Санкт-Петербурга. Проект, в целом, охватывает многие аспекты музейной работы - работу со школами, руководство музеями, рекламу, компьютерное исследование фондовой работы.

Все музеи организуют встречи куда приглашаются представители других музеев. В качестве первой темы для совместной встречи была выбрана работа со школами. На местах происходит знакомство с музейными экспозициями, рассматриваются фондовые уроки, обсуждаются программы.

Недельные встречи уже проходили в Стокгольме Таллинне и Санкт-Петербурге. В феврале следующего года в Хельсинки состоится подведение итогов. После завершения работы над одной темой начнется работа над следующей, по-видимому, это будет тема руководства музеями.

Все увиденное в Хельсинки и Стокгольме можно охарактеризовать как разнообразие идей, обновленность, одухотворенность и активность.

Экспозиционному построению отказано в традиционной исторической периодизации. Эпоха поделена по темам под названиями: «Время» и «Память». В экспозициях умело используются макеты, муляжи и манекены.

Внимание уделяется работе с учениками. В музее есть педагоги и специальные отделы для этой работы.

Väljapanek väliseesti spordist

Sven Sangaste

24. juulist – 6. oktoobrini 1996. aastal oli Eesti Spordimuuseumis avatud näitus „Hetki väliseesti spordielust“. Eksponeeritud oli viie riigi - Austraalia, USA, Kanada, Saksamaa ja Rootsi lipu all tegutsenud eestlastest sportlaste esinemist kajastav materjal. Eesti Spordimuuseum saatis üleskutsed saamaks ainekogumist jaoks. Austraaliat puudutava spordiaalase ainese kogumistöö ja kirjavahetuse võttis enda peale Eestis tuntud mees, Valdemar Vilder Sydneyst. Spordiga on Valdemar Vilder kokku puutunud varasest noorusest peale. Tema isa oli kahekordne Eesti meister laskmises, ise on ta tegelnud kergetõustiku, korv- ja võrkpalliga. Austraalia Eesti Muinsuskaitse Seltsi juhatuse liikmena on ta läkitanud rohkesti raamatuid paljudesse raamatukogudesse, sealhulgas sporditeemalist kirjandust. Valdemar Vilder eestvõtmisel on Sydney Muinsuskaitse Selts Eestisse toimetanud 52000 annetatud trükist.

Valdemar Vilder süstematiseeris ja aitas koostada näituse „Hetki väliseesti spordielust“ Austraalia osa plaani koos selle alljaotustega. Ta tegi rohkest ainesest valiku, sest kõike ei olnud võimalik välja panna.

Eksponeeritud oli 700 museaali, neist 243 fotot, 222 medalit- märki, 93 auhinda, vimpleid, raamatuid jne. Väga ülevaatlik oli näituse sissejuhatuse maakaart, millel kujutati Eestist põgenenute teekonda ja sportimist tosinas riigis. Vitriinides oli rohkesti mitmesuguseid auhindu. Neist erinevam ja tähelepanuväärivam oli 1950. aastatel Vorkuta vangilaagri rändkarikas jalgpall – sammaste vahele aheldatud jalgpall – mille treeneriks olnud Artur Palgi Eestisse tõi.

Rootsist aitasid näituse materjali koguda Jüri Paljasmaa, Arnold Norvell, Juta Wilton, Jaan Sepp, Anja Sepp, Inna Salum, Lembitu Reio, Leida Leesment, Heiki Tann ja Harald Keiland.

Suurem osa saatjatest loovutas kogutud materjali Eesti Spordimuuseumile.

Koostajad ja korraldajad näituse avamisel 24. juulil 1996. Vasakult Daimar Lell, Aime Pärnakivi, Valdemar Vilder, Helve Parmas ja Enn Mainla
At the opening of the exhibition on 24 July 1996. Authors and organisers
Организаторы и устроители выставки на ее открытии 24 июля 1996 г.

From 24 July to 6 October 1996 the exhibition "Moments from the Sports of Exile Estonians" was open at the Estonian Sports Museum. Numerous interesting documents and photos, medals and prizes won by Estonian sportsmen who have competed under the national flags of various states were on display. Most of the materials came from the USA, Canada, Sweden and Australia. Valdemar Vilder from Australia offered great help at organising the exhibition and collecting the materials.

С 24 июля по 6 октября в Эстонском музее спорта была открыта выставка «Мгновения из жизни зарубежного спорта». Представлены интересные документы и фотографии медали и призы эстонских спортсменов выступавших в различные время под флагами других стран. Большинство экспонатов были присланы из США, Канады, Швеции и Австралии. В составлении выставки и сборе материалов большую помощь оказал Вальдемар Вильдер из Австралии.

Foto A. Luud

Enam udmurtidest, vähem näitusest

Aleksei Peterson

Astume Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja teise korruse saali, kus on üleval udmurdi näitus.

värv nii naiste riietuses kui olmetekstiilis. Otse minnes jäävad paremale väravapostid, mis on kaunistatud kaheksakandadega. Sama sümbol esineb udmurdi rahvuslipul,

õuevärava postidel, tekstiilidel, eriti seinavaipadel, ja mujal. See on igivana sigivuse sümbol, mille aluseks on kuu. Kuu, mis kahaneb täisringist sirbikujuliseks ja kasvab siis uuesti keraks. Tema mõju inimese vaimule ja kehale ei ole üheselt selge. Udmurdid palusid kaheksakanna kaudu abi olulisemas – sigivuses. Elu ei ole ju mõeldav ilma sünnita, seemendamata põldude ja karja juurdekasvuta. Sigivust soodustav märk oli ka romb, mille keskel võis olla punkt. Romb esineb enamikul tekstiilesemetest. Kuna tegemist oli viljakusmaagiaga, kasutati rombi väga rohkelt noorte naiste riietuses, pulmarõivastel. Vähem pole rombi tiktud või kootud pühaseliniku otstele. Pühaselinikutega kaunistati toa ja aida interjöörü, maja pühasenurka jne.

Pahempoolses vitriinis on naisrõivastus.

Naisel on peas õlgu ja selga kattev suur räät – sjulök, mille tikkimisega nähti palju vaeva. Rätti igasse nurka on tiktud puu. Tegemist on kuulsal elupuuga, mis kujutas inimese sündi, kasvamist ja elu pärast surma üleval maailmaruumis. Meie soomeugri esivanemate elu oli ja kohati on ka praegu seotud metsa ning puudega. Puude kummardamine, nende jalamitele ja okstele esivanemate jaoks ohvriandide toomine oli kauges minevikus tavaline.

Päikeseketast kujutati akende piirde- laudadel, koonlapuudel, paljudel tarbe- ja tekstiilesemetel. Päikesekultus ei ole teada ainult vanade inkade puhul, vaid ka meie hõimlastel ja miks ka mitte eestlaste esivanematel. Just päike andis soojust, vihma ja oli elu sümboliks. Seepärast pöördusid udmurdid eelkõige oma peajumala Inmari, taeva valitseja poole saamaks tuge ja õnnistust.

Väljapanek näitab, et inimene vajab elamiseks õnne ja tuge, abi kuult, päikeselt, jumalatelt. Kuid väga oluline oli ka hoida end halva, kurja eest. Eeltoodud sümbolid märkisid ühelt poolt heasoovlikkust, aga samuti pidid kaitsma paha silma eest. Nii kaitses väravapostile lõigatud päikeseketas halbade mõtetega õue tulija eest, kaheksakand hoidis ära kaetamast imikut, pruuti jne.

Näitusel on, mida vaadata. Loomulikult on vaja esitatusse süveneda, kaasa elada, mõtiskleda. Vitriinis on iidne aidatrepp, kust tüdrukute magamisaita pääses. Või toodi sealt riideid, et lahkunud viimasele teekonnale saata. Saali äärmises nurgas on mannekeen – mees valge rüü ja laia vööga. Sellises riietuses pidas esipalvetaja või papp palvusi jumalatele ja ohverdustsemooniaid.

Läbinud näituse, peaksime jõudma küsimuseni, kust me tulime, kes udmurdid tegelikult on. Varasemate teooriate põhjal on meie esivanemad pärit idapoolsetelt Euroopa äärealadelt, Uurali kandist. Nüüd kirjutatakse, et tulime koguni Aafrikast ja Kesk-Euroopast vaat et rohkem kui 10 000 aastat tagasi. Peagi jõuame Aadama ja Eeva juurde. Mis puutub udmurtidesse, siis võib oletada, et nemadki pärinevad koos eestlaste ja teiste hõimurahvastega vähemalt Kesk-Euroopast, sest ühesuguseid punapäiseid inimesi leidub nii udmurtide kui iirlaste seas. Kuid teooriad tulevad ja lähevad. Teame, et udmurdid on igivana maarahvas, kes on sajandeid asunud Vjatka ja Kaama jõgikonnas ning kes armastab oma maad.

Näitus udmurdi rahvakunstist
At the exhibition "Udmurt Folk Art"
Выставка Удмуртское народное искусство

Paremal on kaks täismõõdulist lippu: üks meile tuntud ja armas kolmevärviline, tema naabruses teine trikoloor – must-valge-punane. Must kujutab mulda, maa-pinda, valge helendust, headust ja punane pole mitte vere, vaid päikese, elu alguse ja edendamise värv. Kahtlemata on just need toonid soomeugrilaste, ka eestlaste ürgsed värvid olnud. Saalis domineerib punane

Näitus „Udmurdi vana rahvakunst“ oli Eesti Rahva Muuseumis avatud 20. septembrist 1. detsembrini 1996. Väljapaneku koostasid Serafima Lebedeva Udmurdi Rahvusmuuseumist ja Aleksei Peterson Eesti Rahva Muuseumist. Eksponeeritud oli üle 350 rahvakunstieseme.

Мы входим в зал где представлено удмуртское народное искусство. С правой стороны перед нами два флага один из которых - это эстонский триколор, а другой - трехцветный флаг удмуртского народа - черно-бело-красный. Черный цвет символизирует землю, белый - это свет, красный - солнце, которое дает жизнь всему живому, кроме того красный цвет является цветом жизни. Несомненно, именно эти цвета связаны для всех финно-угров, в том числе и для эстонцев, с первоосновой. Красный цвет доминирует в зале, он преобладает как в женских народных костюмах, так и в бытовом текстиле. Посетителей, вступающих в зал, встречают декоративные ворота, украшенные восьмиконечной звездой, такой же знак изображен на флаге, кроме того он чаще остальных представлен в орнаменте текстиля, особенно на покрывалах. Восьмиконечная звезда - древний символ плодородия знак луны, влияние которой на физическое и психологическое состояние человека до сих пор окончательно не изучено. Удмурты, поклонявшиеся этому знаку, просили покровительства в плодородии, поскольку существование и продолжение жизни невозможно без рождения новых людей, появления молодых животных в стадах и урожая на полях. Так как с плодородием связаны все ромбовидные узоры, то они часто встречается в орнаменте костюмов молодых женщин и в свадебных костюмах. Эти знаки преобладают и в тканых, или вышитых узорах на концах головных повязок. Последними, также, украшались дома и жилые клетки «красные» углы и т. д.

В витрине, по правую сторону, особое внимание обращает на себя женский костюм. На голове у женщины большой платок, покрывающий спину и плечи. Это платок - шулык, украшенный очень сложной вышивкой. На каждом из четырех углов платка вышито дерево, называемое деревом жизни, которое обозначает рождение человека, его жизненный путь и смерть в ином - верхнем мире.

Жизнь наших финно-угорских предков была, а, иногда, остается и в наше время, тесно связанной с лесом и деревьями. Поклонение деревьям их корням и ветвям, жертвоприношения предкам были в прошлом обычными вещами. Но самое большое место люди отводили солнцу. Знаки символизирующие солнце наносились на оконные наличники, коньки крыш и т. д., они часто встречаются в текстильных орнаментах. Культ солнца был известен не только древним инкам, но и нашим соплеменникам и - почему бы и нет - предкам эстонцев. Именно солнце было символом

жизни, давало свет и тепло. Поэтому и обращались удмурты к своему верховному божеству - Инмари властителю неба, прося у него покровительства силы и счастья.

Экспозиция выставки удмуртского народного искусства показывает что человек нуждался в своей жизни в счастье и поддержке, просил помощи у луны, солнца, богов. Но этим не ограничивались. Очень важным было уберечь и оградить себя от зла. Приведенные выше символы, с одной стороны покровительствовали, а с другой - ограждали от посягательств злых сил. Так, вырезанный на деревянных воротах круг - знак солнца должен был преграждать дорогу во двор тем кто пришел с недобрыми намерениями, восьмиконечная звезда предохраняла «от глаза» младенца, невесту и т. д.

На выставке есть что посмотреть. Надо только вникнуть, сжаться с этими предметами размышлять. Представленная в витрине древняя лестница, которая использовалась для того чтобы попасть в клеть где спали девушки. По этой же лестнице приносили из клетки хранившуюся там праздничную одежду чтобы нарядить в нее человека, отправляющегося в последний путь. В самом дальнем углу зала манекен представляющий мужчину одетого в белый кафтан подпоясанный широким поясом. В такой одежде жрец молился богам и проводил жертвенные церемонии.

Познакомившись с экспозицией мы должны прийти к мысли или вопросу: откуда мы пришли кто же они такие эти удмурты? На основе ранних теорий считается что наши предки пришли из Восточной Европы, с Урала. Теперь пишут будто бы пришли мы из Африки и Центральной Европы, и случилось это более 10 000 лет назад. Так мы можем дойти до Адама и Евы. Что касается удмуртов, то можно утверждать что и они уходят своими корнями в Центральную Европу, как эстонцы и другие финно-угорские народы, так как похожие рыжеволосые типы людей встречаются и у удмуртов, и у ирландцев (кельтов). Теории приходят и уходят. Мы знаем что удмурты, занимающиеся с незапамятных времен земледелием, живут несколько веков в ареале рек Вятки и Камы. Они любят свою землю и хотят чтобы другие народы уважали их родину - Удмуртию. Выставка «Удмуртское народное искусство» была открыта в Эстонском национальном музее с 20 сентября по 1 декабря. Организаторами выставки были: Серафима Лебедева из национального музея Удмуртии и Алексей Петерсон из Эстонского национального музея. На экспозиции было представлено более 350 предметов.

Dr Voldemar Sumberg ja Eesti Tervishoiu Muuseum

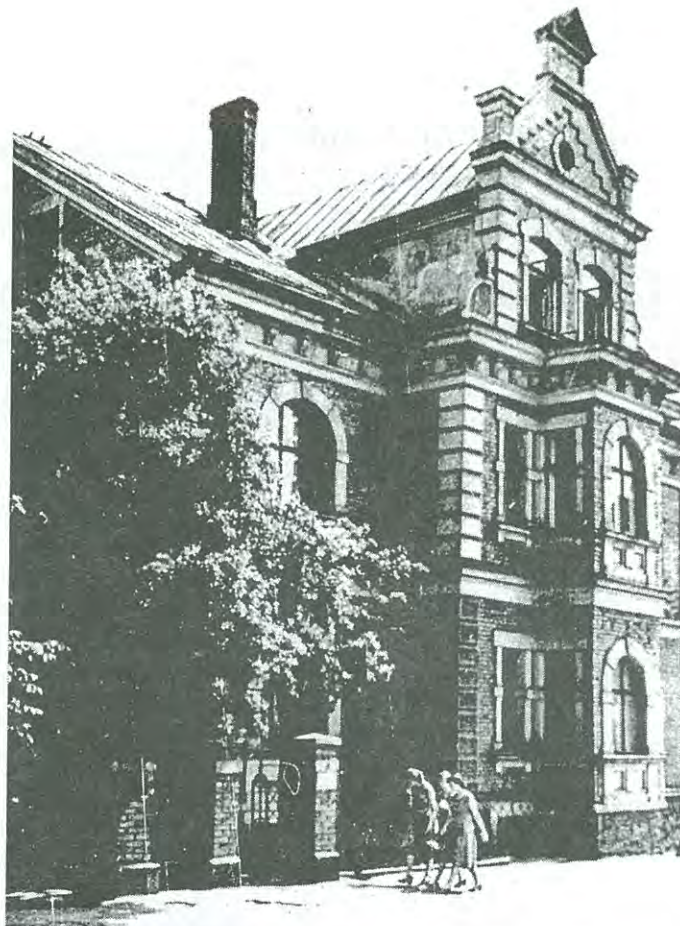
Helgi Soodla

Eesti Tervishoiu Muuseumi loomine, selle töö juhtimine ja organiseerimine oli dr Voldemar Sumbergi elutöö. Mõistagi toetasid muuseumi tegevust Tartu, Tallinna ja paljude maakondade arstid, ent määrav oli dr V. Sumbergi suurepärase organiseerimisoskus, töövõime ja entusiasm. Mis aga peamine – „ta oli hingeasja juures“, meenutas abikaasa Maria Sumberg 1983. aastal.

Juba arstiteaduskonna üliõpilasena 1922. aastal valis Tartu Eesti Arstide Selts V. Sumbergi muuseumi asjaajajaks, 1924–1944 oli ta Eesti Tervishoiu Muuseumi juhataja. Kahekümne kahe aasta kohta, mil dr Sumberg oli seotud muuseumiga, on olnud võimalik saada ettekujutus abikaasa Maria ja poeg Eeriku mälestuste, säilinud fotode ja dokumentaalse materjali põhjal. Väga olulised on seejuures olnud ka dr Voldemar Sumbergi enese kirjutised muuseumi loomise ja tegevuse kohta, samuti kolleegide hinnangud muuseumi tööle.

Eesti Tervishoiu Muuseumi loomise idee toodi esmakordselt avalikkuse ette 28. mail 1921 Eesti Arstiseltside Liidu I peakoosolekul „Estonia“ teatris, kus esinejaks oli Tervishoiu Instituudi juhataja prof A. Rammul. Oma sõnavõtus kutsus ta kõiki arste üles nii aineliselt kui vaimselt muuseumi loomisele kaasa aitama. Samal aastal korraldati esimese arstide kongressi puhul arstiteaduslik näitus, mille lõppedes jäi muuseumi aineliseks baasiks 13 lauda ja riulit, 2 klaaskappi, Kuressaare mudaravila vann koos mudaproovidega, Venemaa näljaleibade proovid, üks rotitopis, mida oli eksponeeritud kui katku levitajat. Lisaks esemetele jäi aluskapitaliks ka näituse külastamisest laekunud 98 734 marka (987 krooni).

9. aprillil 1922 otsustas Eesti Arstiselts Liit, et muuseumi asukohaks saab Tartu. Seega jäi põhiline organiseerimistöö Tartu Eesti Arstide Seltsile, kes pidi kokku kutsuma muuseumi toimkonna, ametisse

Maja Tartus Pepleri 32, mis osteti Eesti Tervishoiu Muuseumile 1927. a. 46 000 krooni eest
The house at 32, Pepleri St. that was bought to the Estonian Health Museum in 1927 for 46.000 crowns
Дом в Тарту на улице Пеплери 32, который был куплен для Эстонского музея здравоохранения в 1927 году за 46 000 крон.

võtma asjaajaja ning leidma sobivad ruumid. Sama aasta 22. novembril valitigi muuseumi toimkond, kuhu kuulusid prof A. Rammul, prof A. Paldrock, dots J. Blumberg, dr G. Kroll, dr O. Tomberg. Muuseumi asjaajajaks valiti arstiteaduskonna üliõpilane Voldemar Sumberg.

Järgneva kahe aasta jooksul tehti ettevalmistustööd muuseumi avamiseks. Kuna Eestis puudusid samalaadse muuseumitöö kogemused, saadeti asjaajaja tutvuma välismaa tervishoiumuuseumidega ning seal omandatud kogemused said aluseks ka Eesti Tervishoiu Muuseumi väljapaneku koostamisel.

21. detsembril 1924 avati külastajatele vaatamiseks Eesti Tervishoiu Muuseumi esialgsed kogud (300 eset) Ülikooli Tervishoiu Instituudi kahes ruumis. Eesti Tervishoiu Muuseumi oma maja Tartus Pepleri t 32 avati 14. aprillil 1927.

Muuseumis oli 16 osakonda, mille arendamisega tegelesid pidevalt arstide teaduslikud komisjonid, lisaks veel diapositiivide ja filmide kogu ning tervishoiualane raamatukogu. Lisaks püsinäitusele oli olemas umbes 600 dubletist koosnev esemekogu, mis rändas mööda Eestimaad. Väga elav oli ka kirjastustegevus: anti välja brošüüre, plakateid, postkaarte, marke. Muuseumi suurim väljaanne oli 12 vihikus ilmunud „Tervise käsiraamat“. 1932. aastast hakkas muuseumi väljaandel ilmuma ajakiri „Tervis“, mida dr V. Sumberg ise toimetas.

Pärast V. Sumbergi arreteerimist 1944. aastal viidi muuseum taasloodud Vabariikliku Sanitaarharidusmaja alluvusse, alates 1948. aastast muuseumi nime enam ei kasutatud. Kaasaegsete mälestuste järgi oli suur osa eksponaatidest juba hävitatud ning 1952. aastal oli alles ainult üks ruum esimesel korrusel. Lõpuks läks seegi 1960. aastatel Tartu Meditsiinikooli käsutusse.

31. jaanuaril 1980 avati Tervishoiumuuseum uuesti Tallinnas meditsiinikooli ruumides Tüve t 25. 1989. aastal sai muuseum restaureeritud ruumid Tallinna vana linna aadressil Lai t 28/30.

Muuseumi ekspositsiooni all on praegu 580 m² pinda, avatud on püsinäitus „Inimene. Tervis. Perekond“. Muuseumis on võimalik vaadata tervisealaseid videofilme. Korraldatakse mitmesuguseid näitusi.

Aastas käib muuseumis 30 000 külastajat.

Muuseum on avatud

**teisipäevast laupäevani kella
11.00–17.00.**

Telefonid: kassa 6 411 730,

direktor 6 411 731,

kantselei 6 411 732.

The article contains facts, memories and thoughts about Estonian Health Museum and about the life and work of Voldemar Sumberg, the first director of the museum. He was a hard-working man and perfectly suitable for leading the museum in the memories of his contemporaries. His work contributed to the field of hygiene and to the spreading of knowledge on sanitary questions in Estonia. The museum was closed during Stalin's regime and the founder of the museum was imprisoned. Later Dr. Sumberg became an appreciated doctor in a Siberian colony. The Estonian Health Museum was re-established in 1980.

В статье об истории музея здравоохранения использованы факты и воспоминания историков медицины и медиков о музее, и его первом заведующем В. Сумберге. Вольдемар Сумберг был человеком, обладавшим высокой работоспособностью. Но по воле истории музей был ликвидирован, а сам создатель выслан в Сибирь, где он продолжал успешно работать врачом.

В 1980 году музей здравоохранения был открыт заново.

Näitusest „See kleit on kapis rippund kaua-kaua...”

Urve Mankin

12. aprillist 17. septembrini 1996 oli Tallinna Linnamuuseumis avatud näitus „See kleit on kapis rippund kaua-kaua...”. Näituse pealkiri laenati M. Underilt („Ehtides”), kujundas kunstnik Krista Lepland. Väljapaneku eesmärk oli tutvustada Tallinna Linnamuuseumis säilitatavaid naisterõivaid aastast 1870–1940 ning olemasole-

vate võimaluste piires kajastada olulisi muudatusi naiste rõivastuses sel perioodil.

Vanim eksponeeritud kleit – nn turnüürkleit, mida kanti korsetiga ning seeliku alla paigutati istmikuosa kohevil hoidev polster – pärines 1874. aastast.

Sajandivahetuse daami rõivastus
A lady's clothing from the turn of the century
Женская одежда конца прошлого - начала нынешнего веков

Artikli autor näituse avamisel
The author of the article
at the opening of the exhibition
Автор статьи на открытии выставки

Foto V. Ahonen

Suur osa väljapanedust kuulus aga sajandivahetusse, mil ikka veel kasutati korsetti, kuid eelistati seelikut ja pluusi. Näitusel võis näha erinevatest materjalidest (puuvillane, rips, taft, tüll jms) fantaasiarikaid pluuse, mida kaunistati pitside, paelte, nõõrvoltide, rüüside ja aplikatsioonidega. Kõrge krae hoidus tihedalt ümber kaela, varrukad olid pikad ja kitsad. Seeliku alt kadusid polstrid, püüti rõhutada figuuri saledust. Seelikud olid pikad, puusadele liibuvad ning koosnesid tervest laidudest, mis alles allpool põlvi kellukesena avardusid. Eksponeeritud seelikuid on märksa vähem kui pluuse, sest pikad seelikud tehti hiljem ümber. Erilist tähelepanu pöörati taftist alusseelikule, mille allosa kaunistati volangidega ja mis liikumisel kahises. Pikka pealmist seelikut tõsteti kõndimisel nii, et kaunis alusseelik nähtavale

Foto P. Kraas

tuleks. Pealistrõivaina eelistati peleriine, jakke, keepe ning jalatsitest kõrge kontsaga nõõritavaid saapaid.

Esimese maailmasõja eelsetest eksponaatidest äratas tähelepanu pidulike rõivaste kollektsioon, mis kuulus Võrust pärit

Enne Esimest maailmasõda jäeti kasutusele ära naise tervist kahjustav korsett. Kleidi pikk ja sageli kitsas seelikuosa aga ei sobinud järjest kiireneva elutempoga. Alles 1920. aastate kleidid, mille taljejoon nihkus puusale, muutusid lühikesteks ja esmakordselt paljastasid naised jalad. Välja olid pandud sifoonist ja tüllist käisteta ning sügava dekolteega õhtukleidid, mis olid rikkalikult kaunistatud helmestega ja litritega. Võis näha ka tuntud moelooja Coco Chaneli soovitatud väikest musta kleiti. Lühikeste kleitidega kanti ihuvärvi sukki, ehetena pikki pärlikette. Juuksed lõigati poisilikult lühikeseks. Ka kübar oli väike ja sügavale pähe tõmmatud.

1930. aastatel tuli talje jälle esile ning kleidid ulatusid sääremarjani. Eelistati ebasümmeetrilisi lõikeid ning peeneid voldigruppe. Värvidest domineeris must, tumesinine koos valgega, beež ja hall. Eksponeeritud rõivaste materjal oli enamasti krepp. Esinduslik hõbepulmakleit 1938. aastast oli valmistatud taftist ning kaunistatud plisseeritud rüüsidega. Olulisteks lisanditeks muutusid kübarad. (Iga kleidi juurde oma kübar!) Neid kanti parema kõrva peal, kuklas või otsmikul koos looriga. Lisanditena oli välja pandud ka mitmete kohalike firmade tooteid: a/s O. Kilgase sukki, „Unioni“ kingi, E. Taska töökoja neljakanalilisi käsitaskuid, „Betty Besbrosvanny & Poeg“ milaneesist pesu.

Viis kuud avatud näitus „See kleit on kapis rippund kaua-kaua...” võimaldas külastajail näha möödunud aegade naiste rõivastust ning hinnata seda oma silmaga.

An exhibition on women's costume at the Tallinn town museum. From 12 April to 12 September 1996 an exhibition dedicated to women's clothing and underwear from 1870 to 1940 was open at the Tallinn Town Museum. The exhibition was based on the museum's collections. Among of the most interesting items at the exhibition were the costumes that belonged to Julia Romanovskaya, ordered from Paris before World War I.

С 12 апреля по 12 сентября 1996 г. в Таллинском городском музее состоялась выставка женского костюма из фондов музея представлявшая одежду и белье за период с 1870 по 1940 гг. Интереснейшими экспонатами были туалеты Юлии Романовской заказанные в Париже до первой мировой войны.

Osa 20. sajandi väljapanekust
A detail of the 20th-century section of the exhibition
Часть экспозиции по теме XX века

Foto P. Kraas

Sajandivahetuse rõivastuse lisanditena võis näituse mannekeenidel näha rohkete lillede, sulgede, loori ja muu materjaliga kaunistatud laiaäärelisi õlgkübaraid. Tolleaegne daam kandis kindlasti kindaid ning heegeldatud või punutud käekotikest, mille suu nõõriga kokku tõmmati. Kaunilt kahvatu näojume kaitsmiseks kasutati puuvillasest riidest, siidist, sageli aga tüllist ja pitsist päevavarju.

Omapäraste ehetena tutvustati juustest punutud kette, käevõrusid, tanusid ning sõrmust. Neile lisandusid maalitud ja tikitud siidlevikud, mida kasutati küll ainult ballisaalides. Näituse külastaja võis ülevaate saada ka kasutusel olnud pitside, paelte ja nõõrvoltidega kaunistatud pesuesemeist ning hommikujakkidest.

Julie Romanovskajale. Ta abiellus Peterburis Vene armee kõrgema ohvitseriga ja viibis tihti Nikolai II õukonnas vastuvõttudel. Oma tualetid tellis ta tavaliselt Pariisist. Pärast revolutsiooni pöördus Julie Romanovskaja Eestisse tagasi ja elas Tallinnas. Haruldasemaks esemeks tema kollektsioonis tuleb pidada suurt lahtist kraed – palantiini, mis Prantsusmaal tuli kasutusse Louis XIV ajal. Krae on valmistatud imeõhukesest valgest tüllist, millele helesinine siidniidi, kullavärviliste helmestega ning mustade litritega oli tikitud liilmuster. Palantiin on ääristatud valgete jaanalinna-sulgedega, all on õhuke kroogitud siidvooder. Sellist kraed kasutati sügava dekolteega õhtukleididel. Sama otstarve oli ka laiade kimonovarrukate ja suure sallkraega hõbebrokaadist teatrimantlil.

Carl Robert Jakobsoni Talumuuseum

Heldur Hiis

1874. aastal sai kooliõpetajast ja kirja-mehest, eesti rahvusliku liikumise tegelasest C. R. Jakobsonist (14. juuli 1841 – 7. märts 1882) taluomanik. Jakobson lootis rajada näidistalu ja põllutöökooli, kuid varajane surm katkestas kogu ta mitmekülgse tegevuse, millest jätkuks mitmele mehele elutööks.

Pärast Jakobsoni surma elasid Kurgjal tema abikaasa ja tütre, kes pidasid talu ligi 70 aastat. C. R. Jakobsoni Talumuuseum sai alguse 3. septembril 1948. Esimene tulme-ramat on registreeritud 1948. aasta augustis. Sissekandeid alustati 10. jaanuaril 1949. Esimeseks muuseumi direktoriks oli C. R. Jakobsoni tütar Linda Jakobson. Tolleaegse Viljandi Koduloomuuseumi direktor A. Mikk korraldas 1951. aasta detsembris esimese ekspositsiooni avamise.

C. R. Jakobsoni Talumuuseumi peahoone
Main building of the C.R. Jakobson farm museum
Главное здание хутора-музея К. Р. Якобсона

1952. aastal oli muuseumi üldpindala 181 m², külastajaid 555 ja üks töötaja. Võrdlusena – 1995. aastal oli 18647 külastajat, 17 töötajat, 9153 museaali.

Pärast Linda Jakobsoni surma 1953. aastal sai muuseumi direktoriks A. Mikk. Kuna hooned vajasisid korrastamist, suleti muuseum kapitaalremondiks 1954. aasta sügisel. 1955–56 tehti elumajas remont, ehitati välja maja põhjapoolse osa teine korrus ja ülemine rõdu. Täienesid ka fondid.

Kui 1957. aastal suri C. R. Jakobsoni viimane järeltulija, sai muuseumist kogu perekonna vara omanik. 1961. aastal tõusis külastajate arv aastas esmakordselt üle 10 000. Seoses A. Miku lahkumisega 1968. aasta mais oli muuseum peaaegu suletud kuni 1976. aastani. 1974–1976 oli talumuuseum Pärnu Koduloomuuseumi filiaal.

1976. aastat võib muuseumi ajaloos nimetada ka uuestisünni aastaks. Tolleaegne ENSV Põllumajandusministeerium võttis C. R. Jakobsoni Talumuuseumi

taja endisaegsena, aluseks võttes Jakobsoni ülestähendusi. Kõigepealt tuli taastada hävimisohus hooned. 1979. aastal taastati laut, järgmisel aastal toodi tallu maatõugu veised, eesti valgepealised lambad, tori ja eesti tõugu hobused. Uuesti ehitati üles puukuur ja heinaküün. Mesipuude maja pärineb 1876. aastast. Ait on vanim hoone, mis on ainukesena üle toodud jõe paremalt kaldalt talu endisest asukohast. Aidas asuvad vanad tarbe- ja tööriistad, C. R. Jakobsoni matusepärjad ja vankrid-saanid. 1877. aastal ehitatud saun on sisustatud Jakobsoni-aegsena. 1880. aastal valminud jahu- ja saeveski töötas 1950. aastani. Kõige uuem hoone Kurgjal on rehi, ehitatud Jakobsoni projekti järgi ja see valmis 1990. aastal. Rehi on ainus hoone, mis jäi Jakobsonil paberile.

Praeguseks on muuseumi valduses kogu Jakobsonile kuulunud maa (ligi 85 ha), kus põllumajanduslik tootmine käib endiselt 100 aasta vanuste traditsioonide järgi. Au sees peetakse Jakobsoni tõekspidamisi ja tavasid, haritakse põldu kümneväljasüsteemis, lüpstakse käsitsi eesti maa-karja lehmi, veskiahus küpsetatakse leiba tõestamaks, et eestimaine rukkijahu on üle kõige, pekstakse rehte ehtsa rehepeksumasinaga, tehakse töid hobusega.

Igal aastal septembrikuu esimesel laupäeval peetakse Kurgjal talupäeva. Talupäeva eesmärk on näidata põlvest põlve alalhoitud oskusi. Siis on võimalik uudistada rehepeksu, kangakudumist, leiva ja või tegemist, meevurritamist, pesupesemist ja rullimist, korvipunumist, sepatööd ja palju muud. On võimalik osaleda muuseumi aastapäeva tähistamisel, C. R. Jakobsoni nimelise mälestusmedali kätteandmisel Pärnumaa populaarsemale põllumehele ja kultuuritegelasele.

Igal aastal selgitatakse välja Pärnumaa populaarsem kultuuri ja hariduse edendaja ning põllumees, kellele antakse Carl Robert Jakobsoni nimeline mälestusmedal. Traditsioon sai alguse aastal 1989, mil tunnistati Pärnumaa populaarsemaks kultuuri ja hariduse edendajaks eksliibriste looja Johannes

Juhansoo ning populaarsemaks põllumeheks Vändra Veisekasvatuse Katsejaama teadur Manivald Metsaalt.

- Aastatel 1990–1995 tunnistati populaarsemateks kultuuri ja hariduse ning põllumajanduse edendajateks:
- 1990. Kultuur ja haridus: ansambli „Linnutaja“ juht Helgi Sildever ja Saarde koguduse praost, teoloogiaprofessor Elmar Salumaa.
- Põllumajandus: Pärnu EPT jaoskonnajuhataja Karl Ohtra.
- 1991. Kultuur ja haridus: põline Kurgja küla elanik, Kurgja talu tööline 1932. aastast Eduard Hiis.
- Põllumajandus: Jõesuu sovhoosi direktor Udo Miller.
- 1992. Kultuur ja haridus: Pärnu-Jaagupi Keskkooli õpetaja Mai-Elisabeth Maiste.
- Põllumajandus: Maakarja Kasvatuse Seltsi eriteadlane-sekretär Ain-Ilmar Leesment.
- 1993. Kultuur ja haridustöö: pensionär, kodu-uurija Jannu Holsting.
- Põllumajandus: Tori Hobusekasvatuse spetsialist Lembit Karja.
- Pärnu Postimehe eripreemia sai noor talupidaja Kalev Kiisk.
- 1994. Kultuur ja haridus: eluaegne kultuuritöötaja Erna Saabas ja eluaegne kooliõpetaja Edgar Saabas.
- Põllumajandus: Surju osaühingu tegev-direktor Jaanus Männik.
- Pärnu Postimehe eripreemia sai Pärnumaa Omavalitsuste Liidu tegev-direktor Raivo Kaik.
- Taluliidu eripreemia sai Paikuse valla Männiku talu omanik Margus Saar.

- 1995. Kultuur ja haridus: eluaegsed kooliõpetajad Virve ja Aksel Andrekson.
- Parima põllumehe tiitli pälvis Vändra osaühingu juhatuse esimees Ilmar Teevet.

Kurgja-Linnutajal on võimalik kuulata-vaadata ansambel „Linnutajat“ ja kohalikke taidlejaid. Kes talutööde vaatamisest väsinud, võib muuseumi peahoones tutvuda C. R. Jakobsoni elu ja tegevusega. Saab end turgutada korraliku talueinega, maitsta kohapeal küpsetatud leiba, vurritatud mett ja koduvõid. On võimalik korraldada seminare, nõupidamisi, kokkutule-

kuid, kohtumisi, mitmepäevaseid laagreid, tähistada oma pulmapäeva, sõita hobusega, lodjaga, kiikuda ja teha püstkojas lõket. Nädalavahetustel on võimalik jälgida teatrietendusi. Ekskursioone juhitakse eesti, vene, soome ja inglise keeles. Talumuuseumi rahvas loodab, et kõik, kellel huvi talutööde-toimetuste vastu, leiavad tee Kurgjale, sest

„Nii ilusat kohta kui Kurgja on, olen ma harva näinud. Ta on täitsa metsa sees Pärnu jõe mõlemal kaldal...“, kirjutas C. R. Jakobson oma pruudile J. Thalile 27. jaanuaril 1874.

Leivaküpsetamine ja kangakudumine Kurgjal
Bread-baking and weaving at Kurgja
В Курья пекут хлеб и ткут

The C.R. Jakobson Farm Museum was founded on 3 September 1948. The first director was Linda Jakobson, the daughter of C.R. Jakobson. When Jakobson's last successor died in 1957, the museum inherited all his property. 1976 is considered to be the year of the museum's rebirth, since the Ministry of Agriculture started to administer the C.R. Jakobson Farm Museum. The author of the article gives a detailed survey of the museum's many-sided activities.

Хутор-музей К. Р. Якобсона был основан 3 сентября 1948 года. Первым директором этого музея была дочь К. Р. Якобсона Линда Якобсон. После смерти в 1957 году последнего наследника Якобсона все его наследие перешло к музею. 1976 год считается годом возрождения музея так как министерство сельского хозяйства взяло музей под свою опеку. Автор описывает в своей статье многостороннюю деятельность музея.

Muuseum Liivide kodutalus

Maie Nisu

Alatskivi vallas Rupsi küla Oja talus asub Eesti üks idapoolsemaid isikumuuseume – Liivide kodumuuseum. Harva on talupere üks põlvkond andnud eesti kultuuriloole nii palju kui vennad Liivid. Vennadest vanim, Joosep, päris talu, mille majandamine võimaldas noorematel vendadel saada kooliharidust. Elias Liiv oli Alatskivi pillikooride ja laulukoori looja. Vennad Jakob ja Juhan Liiv on eesti rahvale enim tuntud. Jakob Liivi parimad loomaaastad möödusid Virumaal – Avispeal ja Väike-Maarjas. Vähesed teavad, et Jakob

1962. aastal avas kirjandusmuuseum Oja talus nurgatoas, kus viimati elas Juhan Liiv, Juhan ja Jakob Liivi elust ning loominguist memoriaalnäituse ja majaseinale kinnitati mälestustahvel. E. Uibu, Alatskivi kodu-uuri, koostas bukleti „Juhan Liivi memoriaaltuba“. Juhan Liivi nimelises Alatskivi Keskkoolis on võimalik tutvuda näitusega Juhan Liivi elust ja loomingust ning Juhan Liivi luuleauhinna laureaati-dest.

Aastaid idanes Alatskivil mõte rajada

seisev kultuuri- ja teadusasutus ametliku nimetusega „Liivi muuseum“.

1988. aastal pakkus Oja talu kurba pilti: hoonetest ainsatena säilinud rehjelamu ja suitsusaun olid väga armetus olukorras. Suitsusaunast õnnestus teha ainult ülemõdistused, taastada polnud midagi. Rehjelamul puudus osaliselt katus, olemasolev sadas läbi. Talu ümbrus oli räämas ja võsastunud. Muuseumi ülesehitamiseks võeti aluseks järgmine plaan:

- 1) uurida vendade Liivide elu ja tegevust ning nende kirjanduslikku pärandit;
- 2) taastada rehjelamu, koguda talu tarbevara ning eksponeerida kõike seda kui sajandivahe- tuse rehjelamut endises Kodavere kihelkonnas;
- 3) üles ehitada suitsusaun;
- 4) taastada talu kõrghaljastus: viljapuuaed, hekid, piirded;
- 5) uurida Alatskivi valla ajalugu.

Et Oja talu asub kõrvalises kohas, ehitati muuseumi majandamiseks ja valve korraldamiseks juurde uued hooned, sest olemasolevat rehjelamut ei saanud kasutada. Uutes hoonetes on muuseumi saal, raamatukogu, tööruumid, külalistetuba, hoidlad, laod ja garaaž. Muuseumi üldpind on umbes 4,5 ha, koos-

Foto E. Goutt-Liiv

Liivi muuseum
The main building of the C.R. Jakobson Farm-museum
Музей Лийвов

Liiv oli ka Rakvere linnapea ja teatrihoone ehitamise organiseerija. Pere noorimat, Juhan Liivi, teab kogu eesti rahvas.

Liivide kodukohta muuseum. Teoks sai see alles 1. oktoobril 1988 Eesti Põllumajandusmuuseumi volinike üldkoosoleku otsusega avada filiaal Liivide kodukohas Oja talus. Alates 1992. aastast on muuseum ise-

seisulisi töötajaid on neli: juhataja, teadur, restauraator ja majandustööline.

Juhan ja Jakob Liivi kodumuuseumi loomisest peale toimub igal aastal aprillikuu kolmandal laupäeval üleriigiline etlemisvõistlus Liivide ja Liivi auhinnaga märgitud luule parimale esitajale. Kõigepealt toimuvad eelvoorud linnades ja maakonda-

Foto J. Nilson

1996. aasta õpilaste etlemisvõistluse võitja Kristiina Tiideberg Kambjast žürii esimehe Mikk Mikiveriga.

Winner of the 1996 pupils' recitation contest Kristiina Tiideberg from Kambja with Mikk Mikiver, chairman of the jury

Победитель ученического конкурса самодеятельности 1996 года Кристина Тиидеберг из Камбья с председателем жюри Микком Микивером

des, kus selgitatakse välja võitja, kes esineb lõppvoorus. Möödunud kaheksa võistluse jooksul on lõppvoorudes esinenud 162 õpilast, see eeldab aga koolides ja linnades- maakondades tuhandeid osavõtjaid. Mitmed võitjad on juba tunnustatud näitlejad (Andres Puustusmaa, Velvo Väli). Luuleauhinna laureaate tutvustavad fotomaterjalid muuseumis ja Alatskivi Keskkoolis.

Koostöös Alatskivi vallavalitsuse ja Juhan Liivi nim Alatskivi Keskkooliga osaleb muuseum Juhan Liivi luuleauhinna väljaandmisel. Muuseumis on sisse viidud uus traditsioon: luuleauhinna võitnud luuletaja kirjutab oma käega võiduluuletuse Juhan

Liivi töölaua taga Oja talus nn „Liiviliku luule raamatusse“. Igal aastal annab muuseum välja ka trükise auhinnatud luuletuse tekstiga ja varasema laureaate loeteluga.

Peale neid suurüritusi on kõigil külastajail muuseumi hoones võimalik tutvuda fotonäitustega õpilasvõistlusest kui ka Liivi luuleauhinna väljaandmisest. Samuti on võimalik jälgida video abil luuleauhinna üleandmist ja kuidas Eesti parimad esitavad Liivi luulet.

Muuseumi loomisest peale on kõik üritused jäädvustatud videolindile, lisaks neile ka Alatskivi valla kroonika (ca 100 tundi). Kahjuks takistab videokogu kasutamist vajaliku tehnika puudumine. Muuseumil on hea koostöö ETV Tartu stuudioga: valmisid saated „Sinuga ja sinuta“ ning „Lõunakanal“. Toimused võtproovid saatesarja „Ilmarikas“ jaoks, kus esinesid näitlejad Raivo Adlas (Jakob Liiv) ja Andrus Eelmäe (Juhan Liiv). Sama saate stsenaariumi esitasid näitlejad Oja talus Alatskivi õpilastele 28. veebruaril Jakob Liivi päeval. Meie muuseumi kultuuri- tööaasta algabki Jakob Liivi päevaga ja lõpeb Juhan Liivi surma-aastapäeva tähistamisega 1. detsembril. Sinna vahele mahuvad iga-aastane Eduard Tubina päev juunis, folklooripäevad, simmanid, akordionimuusikapäevad ja kontserdid. Mitmed koorid (TAM, Tarmeko, Forestalia jt) on korraldanud oma laululaagrid Liivi muuseumis. Sisustamisel on Eduard Tubina püsiekspositsioon, mis avatakse 1997. aasta juunis.

Muuseumil on hea koostöö kirjandus- teadlaste Aarne Vinkeli ja Oskar Kuningaga. Nende abiga on välja antud muuseumi tutvustav brošüür „Ma lillesideme võtaks“ ning käib ettevalmistustöö Liivide bibliograafia väljaandmiseks. Lisaks neile on muuseumi teadustöös abistanud ka bibliograaf Osvald Kivi. Koostöös professor Karl Muruga on trükivalmis brošüür „Juhan Liiv ja Liivist märgitud luule“. Liivide sugupuud uurimisel on meid abistanud Ildike Jaagosild, Jakob Liivi pojatütar. Liivide sugulased Eestist, Prantsusmaalt ja Austraaliast on osa võtnud mitmetest Liivi muuseumis toimunud üritustest. Muuseumi püsiekspositsiooni plaani koostas samuti Liivide järeltulija, Ildike Jaagosild, kes kinkis muuseumile ka mitmeid Liivide esemeid.

Kuigi muuseumi olemasolu jooksul pole meile raha eraldatud ning alles sel aastal saime esmakordselt raha kapitaalremondiks, oleme heade abiliste toetusel jõudnud niikaugele, et 1997. aastal võime avada Liivide kodukohas, Oja talus, püsinäituse.

Muuseum on avatud kõikidel päevadel varavalgest hilisõhtuni.

Olete oodatud vaatama, mis teoksil, ja nõu andma!

Meie telefon (27) 53846

The home museum of the writers Juhan and Jakob Liiv is situated at the farm of Rupsi, Alatskivi community. The brothers are acknowledged writers even today. The museum gives an extensive survey of the literary and cultural-historical work of the Liiv brothers. In October 1988 a branch of Estonian Agricultural Museum was opened in their home. In 1992 it became an independent institution called the Liiv Museum.

В волости Алатскиви на хуторе Рупси находится дом-музей известных писателей - братьев Якоба и Юхана Лийвов. Музей дает многоплановый обзор культурной и писательской деятельности братьев.

С 1 октября 1988 года музей был открыт как филиал Эстонского сельскохозяйственного музея, но с 1992 года является самостоятельным музеем.

Veerandsada aastat Paduvere Talumuuseumi

Tiit Lääne

Möödunud suvel tähistati Jõgevamaal tegutseva Paduvere Talumuuseumi 25 aasta juubelit. Tartu–Rakvere maantee ääres Vaimastvere naabruses asuv muuseum on üks omanäolisemaid mitte ainult maakonnas, vaid kogu Kesk-Eestis. Viimased kolm aastat on Paduvere Talumuuseum tegutsenud eramuuseumina.

Paduvere Talumuuseum sündis kohalike inimeste kultuurihuvist veerand sajandit tagasi. Endise Põhja-Tartumaa Vaimastvere valla inimeste seas on alati jätkunud entusiaste, kes pole paljudeks pidanud vaeva, et säilitada oma esivanemate pärandit.

Arheoloogiliste leidude põhjal oli esimene asustus Vaimastvere mail III ja II aastatuhandel e. m. a. Pedja jõe lähikonnas Rohe küla Otsa talu maal. Hilisemaid kivilikke on leitud Ripukalt ja Kärdest. Kaugele aegade tunnistajad, mis annavad märku elanike olemasolust, on ohvrikivid ja kivilikmed. Üks vanemaid ohvrikive asub Paduvere küla Pere-Jüri talu heinamaal. Selle läheduses on ka ainuke teadaolev ohvriallikas.

Esimesena hakkas Vaimastveres vanavara koguma ja säilitama koolmeister Jaak Seeru. Kuuekümnendate aastate algul andis ta selle mõtte edasi kohaliku majandi esimehele Heino Läänele, kes võttis ideest tuld. 1966. aastal alustati muuseumi rajamist. Põhiraskuse kandsid Vilma ja Heino Lääne. Muuseumi asukohaks valiti koduküla Paduvere üks kaunimaid paiku – Aru-Kaasiku talukoht. Viimases sõjas olid taluhooned hävinud ja ümbrus võsastunud. Koristus- ja ehitustöödel lõid aktiivselt kaasa paljud kohalikud inimesed. Samas hakati koguma vanu tööriistu, mööblit, elamusustust.

Villakvere külast toodi rajatava muuseumi asukohta 18. sajandist pärit rehielamu. Vana ait saadi Kalalinnast. Paduverses panid kohalikud ehitusmehed need uuesti püsti, ehitati laululava, lattaed ja kooguga kaev. 23. juunil 1971 avas muuseum jaanipeol külastajatele ukse. Kohe

esimestel kuudel kujunes muuseumist sageli külastatav vaatamisväärsus. Järgmisel aastal saabusid esimesed külalised N. Liidust – Armeenias, Gruusias. Etnograafiamuuseum pakkus välja kavandi muuseumi edasiseks arenguks. Soovitati rajada puuskulptuuride grupp Vaimastvere ajaloo tuntud isikutest. Paraku takerdus muuseumi areng järgnenud aastatel mitmel põhjusel.

Mõistagi ei vaadatud sügavatel stagna-aastatel sellisele vanavara kogumisele hea pilguga. Rajooni juhid ei suutnud mõista, miks üks kolhoos peab tegelema taolise kõrvalise ja tulutu ettevõtmisega. Pärast seda, kui Heino Lääne lahkus majandijuhi kohalt ja jäi pensionile, hääbus mõne aja pärast ka „Bolševiku“ kolhoos ja liideti Jõgeva nädissovhoosiga. See oli üks Eesti suurimaid majandeid, kus muuseum paraku oma muredega üksi jäeti. Talumuuseumi areng soikus ja kavandatut ei suudetud enam ellu viia.

Järgnenud kümme aastat kandis muuseumi eest ühiskondlikel alustel hoolt pensionipõlve pidav Heino Lääne. Kui varem oli kohalik majand hoidnud palgalisel kohal muuseumi hooldajat, siis nädissovhoosi päevil see koht likvideeriti.

Muuseumi uus tõus algas koos rahvusliku ärkamisajaga. Oluliseks sai kohapealse majandi taastamine „Endla“ kolhoosi nime all. 1989. aasta sügisel hakati ellu viima puuskulptuuride ideed. Seda toetasid majanduslikult „Endla“ kolhoos, Jõgeva metsamajand ja Jõgeva maavalitsus. Järgmisel kevadel alustas Leningradi kunstnik Grigori Azarenkov ligi kaheksa-aastaste tammepalkide kallal tööd. Suvel sai filigraanne meistritöö valmis ning 12. augustil 1990 toodi puuskulptuurid talumuuseumi õuele.

Viiest skulptuurist keskmisel on kujutatud Vaimastvere mõisas sündinud Eesti menukamate näitekirjanike hulka kuuluvat Hugo Raudseppa. 1947. aastal ilmus Raudsepa sulest autobiograafiline mälestusteraa-

Skulptuur Pärtli Liisust talumuuseumi õuel
The Pärtli Liisu sculpture
at the yard of the farm-museum
Скульптура на территории хутора-музея

Foto A. Kivimets

mat „Minu esimesed kodud“, kus juttu ka Vaimastvere ja Laiuse kandist. Järg sellele jäi tulemata, sest kirjanik küüditati Siberisse, kus ta 1952. aastal suri. Järgmisel skulptuuril on Vaimastvere üks edumeelsemaid mõisnikke Aleksander von Brasch, kes valitses sealkandis 19. sajandi teisel poolel. Mõisniku kõrval seisab talupojatüüp, keda võiks seostada mõne kohaliku rahvamehega läinud sajandist.

Taieste grupi paremal serval seisavad aga Pärtli Liisu Pädeküläst ja Vaimastvere mõisa omanik ooberst von Schwartz, kelle Liisu tappis. Juhtum leidis aset 26. augustil 1756. aastal. Nimelt oli mõisnik käsutanud laupäeviti sauna mõne oma valla tüdruku ning neid seal siis vägivallaga oma kurjale tahtele allutanud. Tookordset tapmisasja arutati Tartu maakohtus. Liisu võttis süü

omaks ja talle määrati 11 aastat vanglakaristust ning ta saadeti asumisele Orenburgi. Kohe pärast mõrvatööd läks aga liikvele jutt, et tegelikult tapsid paruni Liisu vennad Pärt ja Jaan. Hiljem olevat ka vennad talust välja aetud.

25. september 1992 on talumuuseumi ajaloos leinapäev. Sel päeval suri muuseumi looja ja hooldaja Heino Lääne. Kohalik majand otsustas anda muuseumi tema järeltulijatele. 16. veebruaril 1993 sai Paduvere Talumuuseum eramuuseumi staatuse.

Viimasel neljal aastal oleme alustanud jätkanud. Ettevõtmisi ja kavatsusi on piiranud kõige enam raha puudumine. Siiski on leidunud selle mõne aasta jooksul lahkeid firmasid, kes muuseumi tegevusele on kaasa aidanud. Toetanud on ka kohalik vallavalitsus.

Tänu sellele on talumuuseumi hooned saanud uued katused, ruumidesse paigaldati elekter. Ümber õue ehitati lattaed ja seati üles müügipaviljon. Mõnevõrra on muuseum suutnud teenida ekskursioonide piletirahast, samuti meenete müügist, mida on valmistanud kunstnikud nii maakonnast kui kaugemalt. 1996. aastal õnnestus remontida endine staadionimaja ja seal on nüüdsest eksponeeritud Vaimastvere piirkonna ajalugu käsitlevad raamatud, dokumendid, fotod ja väiksemad esemed.

Suvi taluõuel
Summer at the farmyard
Хутор-музей летом

Talumuuseumis on talvepuhkus
Winter holidays at the farm-museum
Хутор-музей зимой

med. Samuti saab tutvuda arheoloogiliste leidudega.

Talumuuseumi 25. aastapäevaks ilmus ka väike raamatuke, mis tutvustab nii muuseumi eilset päeva kui paikkonna ajalugu. Raamatu trükkimist toetas Adelaide Eesti Muinsuskaitse Selts Austraaliast. 1996. aastal tähistasime mitmete üritustega muuseumi juubelihooaega. Külastajaid oli paljudest välisriikidest, rääkimata Eestist.

Kahel viimasel aastal on külastajate arv küündinud paari tuhandeni. Eriti suurt huvi on ilmutanud talumuuseumi vastu kooliõpilased.

Paduvere Talumuuseum annab huvilisele põgusa ülevaate sellest, kuidas elasid meie esivanemad sajand või kaks tagasi. Vanad hooned ning nendes asuvad esemed loovad ehtsa õhustiku Eestimaa möödunud aegadest.

**Muuseum avab külastajatele ukse
igal aastal maikuus
ning jääb avatuks
sügise saabumiseni**

Падувереский хутор-музей, возникший 25 лет назад, обязан своим появлением интересу, который был проявлен местной интеллигенцией к истории своего края. Местный школьный учитель Яак Сееру начал первым работу по сбору и сохранению предметов связанных со стариной. В начале шестидесятых он передал эту идею местному руководителю хозяйства Хейно Ляяне. В 1966 году началось создание музея. В 1993 году Падувереский хутор-музей получил статус частного музея.

Iisaku keskkooli muuseum

Daniel Vardja

Varsti pärast pensioniea kätte jõudmist 1971. aastal asusin elama Iisakusse, et siin oma puhkeaastaid mööda saata. Kuid puhkamise asemel asusin kohapeal looma koduloomuuseumi. Töö huvitas nii mind kui mu abikaasat Helmi Vardjat, kes on siit pärit. Algul kogusime museaalset vara, sellele järgnesid ehitustööd ning lõpuks väljapaneku koostamine. Puhkepäevi ei olnud, reede, laupäev ja pühapäev olid ette nähtud küllastajate vastuvõtuks.

Kui olime aasta vanavara kogunud, oli ka kooli direktorile Endel Möldrile selge, et kogutut ei ole mõeldav paigutada ajalooklassi seinakappidesse. Tegime ettepaneku rajada muuseum vanasse koolimajja, mis pärast koolipere ülekolimist täiesti tühjaks pidi jääma. Selle ettepanekuga ei olnud direktoril kerge leppida, sest kuuldavasti taotleti ülevalt poolt vana maja Marati õmblustehhile. Kuid Endel Möldri kultuurilembus siiski võitis. Nii loodigi direktori käskkirjaga 1. oktoobrist 1975 Iisaku kooli koduloomuuseum, mis asub endise 6-klassilise algkooli ruumides.

Vanavara kogumisega tegime algust kohe. Esimese prooviretke korraldasime 1974. aasta detsembris nelja Iisaku kooli õpilasega. Saime 22 eset: vanaaegse seinakella, petrooleumilampe, linakammi, kohviprenneri jm. Samas selgus, et polnud säästetud põllutööriistu. Küll aga andis korjata mõningaid raamatuid ja vanu ajakirju.

Süsteemaatiliselt alustasime kogumist 1975. aasta kevadel. Meie väike ekspeditsioon koosnes tavaliselt 2–3 koolilapsest, allakirjutanust ja tema abikaasast. Küllastades Mäetaguse vallas Metsküla metsatalusid, kasutasime tuttavat metsatehnikut teejuhina, et sealseid talusid üles leida. Kahjuks olid mitmed majapidamised inimestest tühjad ja hooned varisemisohus, näiteks Rässaare, Kronkisaarel, Varessaare. Hiljem küllastasime veel sama valla Vaabu ja Seli talusid. Väiksemad asjad võtsime kohe kaasa, teiste kohta tegime märkmeid, et neile hiljem veomasinaga järgi tulla.

Retked jätkusid Varesmetsas, Vaiklas, Liivakülas, Imatus, Taga-Sahkamis, Pootsikis jm. Püüdsime esemeid koguda kasutusalade järgi – põllutööriistad, majatarbed, valgustid, tekstiilid jne – ja täiskomplektidena. Pootsikust õnnestus saada, kangasteljed, Mäurasaare metsavahilt tuulamismasin, Iisakust parun Stackelbergi pehme mööbel, Kaseväljalt terve sepapaja sisseade, Sällikust puusepa tööriistad, Vaiklast suur komplekt tekstiile, Saareväljalt puutelgedega taluvanker, Iisaku koolist kogu aegunud õppevahendeid, Tärivere linakolkimismasinat jne. Maha pidime jätkma rehepeksugarnituuri ja seda käivitava mootori, ka sepapaja hoone. Meil ei olnud võimalust neid ära vedada ja polnud ka kohta, kuhu panna.

Kõige kogutu põhjal selgus muuseumi ülesehitus: rehealune, köök, magamistuba, ait, rätsepa, kingsepa ning puusepa tööruumid, sepapada, naiskäsitöö osa. Tagasihoidlikumaks jäi tekstiilikogu. Kasutades

Nurgake väljapanekust
Detail of the exposition
Часть экспозиции

kohaliku rahvakunstikoguja Alli Vetekaja abi, tegi Helmi Vardja matka Vaiklasse, Mäetaha, Tudulinna. Hilisem sõit Lohusuisse täiendas kogusid veelgi.

1979. aastal viidi viimased voodid välja vanast koolimajast, mida veel magalana kasutati. Asusime tühjaks jäänud maja koduloomuuseumiks kohaldama. Töökätega polnud raskusi: moodustatud õpilasbriigaadid löid innukalt kaasa. Paari nädala jooksul olid kõikide ruumide seintelt eemaldatud laudpaneelid, lõhuti plekkahjud. Raskem ja vastutusrikkam töö oli ruumide krohvitud kiviseintesse uute juhtmete raiumine. Keskkütte paigaldas spetsialist Ilmar Karp koos oma abilisega. Nii said saalid korda ja võis alata väljapaneku paigaldamine ruumide kaupa.

Rehielamul on must lagi. Lakke kinnitati neli vankriratast, millel rippus neli kemikaalipurkides hõõglampi. Ruumis kujundati rehealune, ait, köök, elutuba.

Meistrite saal annab ülevaate naiskäsitööst, rätsepa, kingsepa ning tisleri tööst, sepapajast. Ruumi keskel asuvad kangasteljed.

Vana kooli saali vitriinides on fotod kihelkonnakoolist ja Iisaku 6-klassilise koolist, õppevahendid. Poodiumidele on paigutatud klassipingid, tahvel, arvelaud, harmoonium.

Tuletõrjeruumi

korras ja sinna koostas väljapaneku tuletõrjekomando ülem Tiit Raidma oma poegadega. Vitriinides on kirjandust, märke, embleeme, rõivaid. Välja on pandud tuletõrje lippe ja viis pritsi.

Alutaguse loodust

kajastavas saalis olevad topised ja muu loodusematerjali on muretse nud looduskaitseinspektor Juhan Voist. Ruumi sisustas Tõnis Vardja. Suured vitriinid tutvustavad palumetsa kooslust, raba maastikku jm.

Iisaku ruumi vitriinid projekteeris ARSi kunstnik Erika Lindpere, mööbel valmistati Röpina Metsamajandi Niitsiku tehhis. Vitriinid tutvustavad Iisaku ja selle ümbruskonna ajalugu, on fotosid Vabadussõjast, Iisaku Keskkoolist, spordist.

Õpetaja korter koosneb kolmest ruumikesest: köögist, elutoast ja magamistoast.

Kaminasaali projekteeris ja ehitas maja katusealusele korrusele välja Tõnis Vardja. Seda ruumi kasutatakse loengute ja ajutiste näituste korraldamiseks. Lisaks eelnevalt mainitud ruumidele on muuseumil olemas ka väike ametiruum, ruumid fondide hoidmiseks, fotolabor, tööriistade ja tööruum, sanitaarruum ja valvuri korter.

19. augustil 1983 avati muuseumi lõplikult. Avakoosolekul tänas ehituse üldjuht Daniel Vardja muuseumi ehitamist toetanud sponsoreid: Iisaku Keskkooli direktorit Endel Möldrit, Alutaguse Metsamajandi direktorit Eino Jürmani, Iisaku Näidissovhoosi direktorit Kaljo Arusalu, rajooni haridusosakonna juhatajat Hans Tilgret jt. Tänuõnad ja tunnustuse said ka õpilased, kes olid muuseumi ehitamisel töötanud ligi 2000 tundi.

Esialgu oli muuseumis kaks palgata töötajat: Daniel Vardja juhatajana ja Helmi Vardja varahoidjana. 1983. aasta septembri alguses külastasid haridusministeeriumi töötajad muuseumi ja leidsid, et muuseumi töötajad tuleb tasustada. Alates 5. novembrist 1983 määrati H. Vardjale koristaja palk ning alates 1. maist 1986 hakkas Daniel Vardja saama laborandi palka. Sellise palgaga töötas H. Vardja kuni 1. märtsini 1991 ja D. Vardja 4. maini 1992 – töölt lahkumiseni. Nende ülesandeks oli muuseumi varade täiendamine. Kogumisel kasutati trükitud blankette. Blanketile märgiti andmed samuti nagu Tartu Linnamuuseumis. Täidetud blankett sai numbri, sama numbri all läks ese kas fondi või ekspositsiooni ja kanti läbi ka tulmeraamatust. Erinevad tulmeraamatud olid spordi, looduse, fotode, kirjanduse, tuletõrje jaoks jne. Selle osa tööst tegi ära H. Vardja.

Muuseumi kaasabinõukogu moodustati juhtivtöötajatest või nende esindajatest: haridusosakonna juhataja, rajooni esindaja, koolidirektor, majandite juhid või nende esindajad, kooli kunstiline juht, kooli klassi- ja koolivälise töö juht, kultuuri- ja muuseumitöötajad. Koosolekud toimusid

vajaduse järgi ning neil arutati muuseumi ehitamise ja sisustamise küsimusi.

Oluline on olnud filmitöö. Eesmärgiks oli jäädvustada mõningaid talumajapidamises minevikku jäänud tootmisalasid. Filmiooperaatori ülesande võttis oma peale Jõhvi filmiklubi liige Peeter Raudar. Esimeseks filmiks sai „Kõis“. Et film saaks tõepärane, püüdsime kasutada endisaegset talupojarõivastust. Järgnesid filmid „Raudsed kingad“, „Loogapainutamine“, „Külarätsep“, „Tõrvaajamine“, „200 aastat Iisaku kooli“. Filmid „Külarätsep“ ja „Tõrvaajamine“ tegi Aimur Joandi.

Juubilar Daniel Vardja
Daniel Vardja in the museum
Юбилер Даниэль Вардя

Daniel Vardja juubeliks

Daniel Vardja 85. sünnipäeva tähistati 14. augustil 1996. Ta sündis Tartumaal Jõksi vallas Jõksi talus. 1919. aastal kolis pere Ahja karjamõisa Kosovosse, kus isa omandas talu. Daniel Vardja alustas oma kooliteed Ahja-Mõtsküla algkoolis. Edasi õppis ta Võnnu kõrgemas algkoolis ja siis Tartu Õpetaja Seminaris, mille lõpetas 1933. aastal. Daniel Vardja on töötanud Avinurme valla Vadi koolis ja Tartumaal Meerapalu 6-klassilises koolis. Ta tegeles ka tuletõrje korraldamisega jm. 1939. aastal Daniel Vardja abiellus ja samal aastal sooritas sisseastumiseksamid Tartu Ülikooli usuteaduskonda, mille järel jätkas õpinguid loodusteaduskonnas. Koos teiste autoritega kirjutas raamatud „Noor elektrik“, „Amatöörelektrik“ jt. 1949. aastal asus Daniel Vardja tööle Tallinna 14. 8-klassilisse kooli keemia- ja füüsikaõpetajana. 1961–1971 kuni pensionile minekuni töötas Daniel Vardja Tallinnas.

Silvia Pihlak

The museum of Iisaku Secondary School was founded by Daniel Vardja, a retired teacher who at once started to collect historical materials for the new museum. When a new schoolhouse was opened in 1979, the old school's rooms were adapted for the museum. Mostly with the help of pupils the rooms were repaired and the interior of a barn-dwelling, craftsmen's workshops, an old classroom etc. were exhibited. Stuffed birds and animals, samples of most common tree species etc. characterise the local nature, and the everyday life at today's Iisaku is also introduced. The museum was opened on 19 August 1983.

Учитель-пенсионер Даниэль Вардя, поселившись в 1971 году в Ийзаку, начал сразу же сбор материала для создаваемого школьного музея. В 1979 году старые школьные помещения были отданы музею. С помощью учеников здание было отремонтировано, и там были воссозданы интерьер жилой риги, рабочие помещения ремесленников, старый школьный класс и т. д. Открыт отдел природы с чучелами животных и птиц, образцами местной растительности. Отдельная экспозиция представляет современный жизненный уклад ийзакусцев. Музей был открыт 19 августа 1983 года.

Väike-Maarja muuseumist

Ellu Moisa

1986. aastal otsustas Väike-Maarja kolhoos asutada endisesse kihelkonnakooli majja muuseumi. Hoone taastati pärast 1984. aasta põlengut kooliaegse plaani järgi. Kolhoosi ajalugu käsitlev ekspositsioon avati maja teisel korrusel 1988. aasta aprillis. Viis aastat hiljem, 1993. aasta mais, valmis Väike-Maarja ajalugu kajastav väljapanek, mis asub põhikorruse kuues ruumis ja käsitleb ajavahemikku möödunud sajandi viimasest veerandist nõukogude okupatsioonini.

Kihelkonna ja aleviku ajalugu kajastav aines on välja pandud kahes ruumis. Ekspositsiooni alguses on Väike-Maarja kihelkonna plaan, kuhu on märgitud Vao ja Porkuni (Assamalla) valla külad ja mõisad 1913. aastal. Juba Jakob Liiv imestas 1880. aastal Väike-Maarja maile elama asudes, et üksnes Vao vallas on kolmteist mõisat ja talupojad veel tugevas teorendi orjuses. Peaaegu kõik talud olid välja ostmata. Väljapanekus võib näha talu mõisast priiks ostmise lepingut 1870. aastast, samuti eelmise vabariigi ajast asunikutalu ostmise akti ning 50aastase ostuvõla väljamaksu kviitungit. Tutvuda saab aleviku Eesti-aegse skeemiga, kuhu on märgitud majad koos nendes asuvate töökodade, kaupluste ja muude asutustega. Kokku on 34 erinevat töökoda

Osa talu eluolu väljapanekust
Part of the exhibited farm interior
Часть экспозиции хуторского быта

ja meistrimeest ning 16 erinevat kauplust. Samas on nende hoonete fotod ja ka reklaamilehed 1928. aastast.

Teise ruumi on kujundatud sajandivahetuse talu pere- ja magamistuba. Samas on välja pandud ka talupere töö- ja tarbeesemed.

Kuigi ekspositsiooni lõpuaastaks on 1940, on väljapanek ka nõukogude-aegsetest repressioonidest – arreteerimised, küüditamised, tapmised. Välja on pandud ka materjali sundasumise aastatest Siberis.

Seltside toa väljapanek algab rahvusliku ärkamise ajaga, järgneb näitemängude, laulukooride, kohalike laulupidude, muusikaseltsi elu kajastav materjal. Ulatuslikumat kajastamist leiab 1896. aastal asutatud kohaliku põllumeeste seltsi ja tema rüpest võrsunud teiste seltside tegevus. Välja on pandud tuletõrjuja pidulik vorm, kiiver, vöö, pasun, ka Porkuni Tuletõrje Seltsi 25. aastapäevaks 1936. aastal valmistatud lipp.

Kirjanduse tupp on välja pandud nn Väike-Maarja parnassi – Jakob Liiv, Peeter Jakobson, Kaarel Krimm, Mihkel Kampmaa, Jakob Tamm, Otto Münther – tutvustav materjal, samuti aines Väike-Maarjas ja selle ümbruses elanud kuulsalt kirjandusteadlase Villem Alltoa ja pastori ning kirjamehe J. Hiimäe kohta. Samas on sisustatud ka koolimeistri elutoa nurgake sajandivahetusest.

Klassitoas asus ka kihelkonnakooli algusest peale klassiruum, kus ukse kõrval pikas pingis õppis Anton Hansen Tammsaare. Sellesse tupp on välja pandud Väike-Maarja kihelkonna koolide ajalugu, põhiliselt käib see küll Väike-Maarja alevi koolide kohta. Fotod, dokumendid, õpikud, õppe-

vahendid on pärit valla koolidest: kihelkonnakoolist, tütarlastekoolist, kõrgemast algkoolist, 6klassilisest algkoolist, gümnaasiumist. Võib näha fotosid Väike-Maarja kooli kuulsatest vilistlastest, – Anton Hansen Tammsaare, riigitegelane Johan Kukk, luuletaja Kersti Merilaas, kunstnik Ants Viida-lepp, kirjanik Osvald Tooming. Samas ruumis on sisustatud ka osa kihelkonnakooli klassitoast. Olemas on kaks pikka koolipinki, üks Väike-Maarja kihelkonnakoolist, teine Koonu-Ärina vallakoolist, laes ripub lamp, seina ääres on suur jalgadel seisev arveraam. Seinal on tsariaegne maakaart. 1993. ja 1994. aastal valmistas Ärina puutöökoda (nüüd juba vallavalitsuse toetusel) klassitahvli, kantsli ja kolm pikka koolipinki. 1994. aasta septembrist alates peetakse kodukoha ajaloo tunde muuseumi klassitoas.

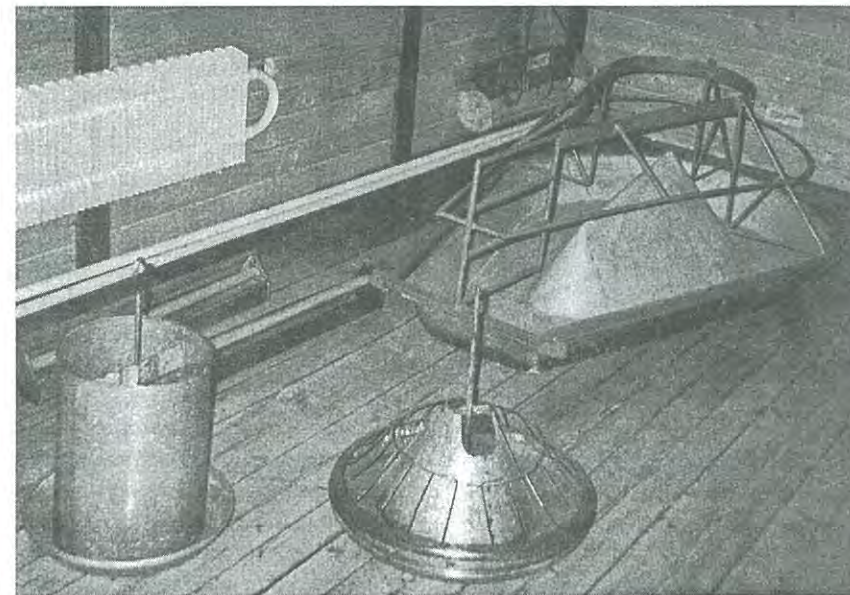
Omaette lõik väljapanekutest tutvustab muuseumi kujunemise lugu. Kuna Väike-Maarja ajaloo kohta käiva materjali on põhiliselt kogunud meie tuntud kodu-uurija Eduard Leppik, jätkub ekspositsioon tema elu ja tegevust tutvustava osaga. Edasi saab külastaja ülevaate, kuidas koolimuuseumist kujunes välja Väike-Maarja muuseum.

Väljapanek kolhoosi ajaloost kajastab Väike-Maarja kolhoosi kujunemist 17 väikesest kolhoosist ja jagunemist 1993. aasta

alguseks 28 erinevaks firmaks. Välja on pandud omaaegsete staažikate kolhoosiesimeeste, spetsialistide, kolhoosi asutajaliikmete fotod. Kolhoosi ajaloo tutvumine pakub erilist huvi välismaalastele.

Muuseumihoone teisel korrusel on ka väike näitusesaal, kus on võimalik ajutiste näitustena tutvustada muuseumi hoiuruumides olevat vara ning kohalike käsitöömeistrite loomingut, korraldada maalinäitusi jne.

Külastage Väike-Maarja muuseumi!
Siin oodatakse Teid!

Näiteid loomakasvatuse väljapanekust Väike-Maarja kolhoosi ajast
Examples of exhibits on cattle-breeding at the Väike-Maarja collective farm
Образцы выставки о животноводстве колхозного периода в Вайке-Маарья

Muuseum on avatud
teisipäeval, neljapäeval ja reedel
kella 10–16
kokkuleppel ka teistel aegadel

Muuseum asub Pikk t 3
Väike-Maarja,
telefon (232) 61 625

In 1986 the Väike-Maarja collective farm founded its museum. Five years later, in 1993, an exhibition on the history of Väike-Maarja was completed. In the first room of the museum one can get a survey of corvee labour, the buying of farms for perpetuity, the everyday life of craftsmen etc. The second room presents a farm's living- and bedrooms at the turn of the century and gives a survey of Soviet repressions and deportations; the third room exhibits materials on society movement, the fourth room on writers and in the fifth room details of an old classroom and materials about the school's famous alumni are on display. Finally, history of the Väike-Maarja collective farm is presented.

Kümme aastat muuseumi Viru-Nigulas

Ella Rajari

Viru-Nigula Muuseum sai alguse kodu-uurimisest. 1983. aasta detsembris hakkasime uurima külade muutumist ajas. Kaheksakümnendate aastate alguseks olid paljud endised külad täiesti lakanud olemast, teised kiratsesid mõne pensionärist koldehoidja varal veel edasi, paljud kodud olid linnastunud lastele pelgalt suvepuhkuse veetmise paigaks.

Esialgu paari entusiastiga alanud töö kasvas peagi. Mitukümmend uurijat tahtsid mälestuste kaudu elustada oma kodupaiga minevikku. Veelgi elavamaks muutis selle püüde kodupaigapäevad, mida oleme korraldanud koostöös rahvamaja, valla ja kodu-uurimisringiga „Kodupaik“ nüüd juba 18 korral ja kui Jumal annab, püüame neid jätkata.

Külad uurimises osales koos küsijate-vastajatega üle kuuekümmet inimest, ainuüksi küsitajaid oli kolmekümne ringis. Küsisime endiste talude, taluperemeeste ja hüüdnimede kohta. Pärissime, kas külades on kunagi seltse või kultuurihariduslikke ringe olnud, kas ja kus noorukid on lusti lõõnud ja pidusid pidanud. Saime teada külas elanud ameti- ja asjameestest, kes peale põllutöö muugagi leiba teeninud, samuti mõne tuntud kooli- ja kirjamehe või mõne muu tegelase kunagise sünni- või elukoha.

Koos külad uurimisega süvenes huvi säilinud esemelise vanavara vastu. Kuigi põllumajandusmuuseumi asutamistuhinas oli siit juba „riisutud palju manti“, mis suureks õnnetuseks tulekahjus hävis, oli üht kui teist veel taludesse alles jäänud. Mõned entusiastid olid seda kogunud lootuses kunagi kohalikus muuseumis eksponeerida. Meie õnneks leidsid ruumid muuseumi tarbeks siinses pastoraadihoones, kus oli olnud mitu aastat kohalik väike haigla ja pärast seda Vasta kooli ühiselamu. Maja kuulus haridusosakonnale ning anti muuseumile kasutada ajutiselt. Kõik muu vajaliku muuseumi avamiseks tegi kolhoos oma kuludega. Muuseumi kasutusse anti kaks suuremat saali, vestibüül ja mantelkorstnalune ruum, millele hiljem lisandus veel

В 1986 году колхозом Вайке-Маарья был организован свой музей. Пять лет спустя в 1993 году была готова экспозиция посвященная истории поселка Вайке-Маарья. В музее дается общий обзор периода крепостного права, покупки хуторов, жизненного уклада поселковых ремесленников и т. д. Воссоздана обстановка жилой комнаты и спальни. Представлены и материалы о репрессиях советского времени, высылках. Дается обзор материалов о различных товариществах, далее о писателях. Экспонируются предметы связанные со старой школой и известными выпускниками.

väike kahetoaline korter - varasem kirikuõpetaja majapidaja eluruum. Kolhoosi majandamisel taastati kiriku tornikiiver, Vabadussõjas langenute monument, heakorrastati kiriku ümbrus ja asula keskosa.

7. juunil 1986 avasime 150 eksponaadiga muuseumi. Välja oli pandud sepp Tiiduse suur sepalõõts nagu päris sepikojas entusiastist vanavarakogujalt Harry Aasmäelt, Beate Veebeli, meie vanima kaastöölise rehepeksukoodid, sarjad, reha, kingsepp Eskeli kingsepa õmblusmasin ja veel nii mõndagi, mis tänapäeval eriti nooremas vaatajas imetlust äratav ja küsima sunnib, miks ja kuidas nendega töötati.

Praegu on meil umbes 1500 säilitusühikut esemelist vanavara ja teist samapalju fotomaterjali. Ekspositsioon on üleküllastunud, mis häirib esemete vaatamist. Puudub fondihoidla – on vaid kummutilaekad ja kapp ning taludest saadud kirstud, mis peavad hoidma ja säilitama seda, mida hetkel ei eksponeerita. Paratamatult on mahutatud ühte saali nii küla meistrite töövahendid kui ka põllutööriistad, talude põllumajanduslik kirjandus kui ostu-müügidokumendid ja asundustalude ning muude majapidamiste raamatupidamisdokumendid. Teise suuremasse saali on mahutatud kultuur ja olmeesemed ning rahvarõivad. Samas on raamatukapp, kuhu mitmelt realt paigutatud nii vanim meil olev kirikukirjandus kui ka nõukogudeaegne kooli kirjavara. Ülekuhjatuse tõttu on raske saada ülevaadet. Väärtuslikele puunõudele ja muule köögi, sahvri ja taluaidade varandusele peab jätkuma nii hoidlaks kui väljapane-

kuks poolhämärast mantelkorstnast. Kaks väikest elutuba, varasemat kirikla teenijatele kuulunud ruumi, sisaldavad olmekraami alates 1920. aastatest ja kogu rannarahva elu ning olmet kajastavaid esemeid, sh hulga peremärke. Teavet siit võrsunud kaptenite kohta pakub kokkusurutuna teine väike kambrike.

Et muuseumi sellisest seisust päästa, hakkas vald remontima endist valla- ja koolimaja, kuid valla kassa ei kannata praegustes oludes seda remonti kuigi kiiresti teha ning nii oleme ikka edasi kiriklas. Ei ihaldaski mujale, kui kogudus, kellele maja nüüd taas kuulub, annaks kogu vaba pörandapinna muuseumile, sest selles hoones on ajaloolist hõngu. Täna ei ole aga neid ruume meile isegi mitte ajutiseks kasutamiseks lubatud, kuigi nad on olemas – ilus päiksepoolne kolmetoaline vaba korter! Esialgu lahendaks see ruumipuuduse täielikult.

Koos muuseumi kogude täiendamisega pole me senini loobunud kodu-uurimisest. Kahjuks on viimasel ajal mitu väga tublit korrespondenti manalatele läinud. Paljud on hakanud saatma oma kaastöid ERMile, mille tõttu meie muuseumile nendelt enam tükil ajal ei ole midagi saadud. Ka ei ole viimased küsitluslehed enam sellist huvi pakkunud kui esimesed, meie endi koostatud ja kohalikust elust ajendatud küsitluslehed.

Üldse on kohamuuseumi töös väga tähtis kohaliku koloriidi olemasolu. Kuna-gine Raadil asunud Eesti Rahva Muuseum tähistas enamiku oma tulmetest annetaja nimega ka väljapanekus. See on ahvatlev eesküju ning meiegi oleme oma väljapanekutele peale esemenimetuse lisanud ka annetaja nime. Rahvale see meeldib ja kui mõnikord ongi nimesedel kaotsi läinud, tul-lakse seda kohe ütlema.

Uurimistöödest on koostatud koduloomuuseumi raamat „Omane ja armas“. Viru-Nigula vallavalitsus püüab seda ka välja anda, kuigi minimaalses tiraažis, et vähemalt need, kelle tööd see kajastab, võiksid saada oma tänuväärse töö mälestusena selle raamatukese.

Töö kohalikus muuseumis on näidanud, et seda vajatakse. Sagedased muuseumikülalastajad on koolide ekskursioonid, samuti kasutavad muuseumi materjale mõned üliõpilased ja huvi on tekkimas ka oma sugupuude ning juurte vastu. Heino Gustavsoni, Artur Vahteri, Eduard Kägi ja teiste siitkandist võrsunud teaduse- ja kul-

tuuritegelaste abi meie muuseumile on olnud suureks toeks.

Murelikuks teeb, et nii muuseumihoidja, kes võtab vastu külalisi, korrastab ja hooldab muuseumi kui ka muuseumi juhataja, kes senini on juhendanud koduloolist tööd, on mõlemad kõrges eas ja raske on kohapealt leida nooremaid inimesi, kes seda tööd edasi teeks. Kuna meie maal on kultuuri jaoks raha alati ja kõikjal napilt, pole millegagi peibutada noori, kelle jõudu ja energiat me väga vajame.

Ometi loodame, et senine edukas töö jääb ka tulevikus püsima ja täidab senisest paremini oma tänuväärset missiooni kodupaiga juurte säilitamisel ja otsimisel.

The Viru-Nigula museum is rooted in local history movement. At first the changes of villages in time were studied and days of native place were organised on the initiative of the local history circle "Native Place". More than sixty people took part in the studying of villages. At the same time the former pastor's house was repaired for the museum. On 7 June 1986 the museum where 150 items are exhibited, was opened. Today a collection of ca 1500 objects of historical value and photos is preserved at the museum.

Создание краеведческого музея в Виру-Нигула началось с материалов по исследованию своего края. Прежде всего были выяснены изменения происходившие в деревнях на протяжении времени. Местный кружок по изучению родного края «Кодупайк» («Родной край») организовывал дни своего края. В акции по изучению деревень приняло участие более 60 человек. Одновременно был отремонтирован под музей дом бывшего пастората. 7 июня 1986 года был открыт музей, где было представлено 150 экспонатов. В настоящее время в музее на хранении находится около 1500 предметов, к которым теперь добавились фотоматериалы.

Piirjooni ajaloolistest meremootoritest Eestis

Tiit Einberg

Alljärgnev ei pretendeeri sügavale uurimusele ega paku intrigeerivaid järeldusi, pigem püütakse pakkuda süsteemset käsitlust protsessist, mis sai alguse enam kui 90 aastat tagasi.

1905. aastal ostis Aksi saare kuulus paadimeister Aleksander Aksberg endale Helsingist kuumpeasüütega 3–4-hobujõulise 4-taktilise petrooleummootori „Teräsvouri“. Seda tuleb pidada esimeseks kala-paadimootoriks, ka ilmselt esimeseks meremootoriks Eestis üldse.

Kuna ajalooliste meremootorite valdkond ise on küllalt häguste piirjoontega, jätab see käsitlemiseks kaunis vabad käed, seda enam, et Eestis pole põhjalikuma uurimise vastu huvi tuntud. See on mõnevõrra üllatav, sest näiteks meie lähedastes Põhja-maades, eriti Rootsis ja Soomes, on ajalooliste meremootorite teemaga üsna detailselt tegeldud. Muidugi võib väita, et need maad on meremootorite arengulukku jätnud jälje, mille sügavus ja ulatus ei piirdu pelgalt Läänemere regiooniga. Samas saab väita, et Eestilgi on selles kontekstis täita oma – olgugi et statisti – roll. Oleks kena, kui me enesele teadvustaksime nimetatud valdkonna olemasolu ja tegeliku ulatuse. Seepärast toogem välja mõningad aspektid, millest ajalooliste meremootorite uurimisel ei saa üle ega ümber minna.

1. Meremootorid ei ole pelgalt merenduslik ega mereajalooline valdkond, pigem osake üldisest tehnika-ajaloost. Seega on oluline teada ning arvestada tausta ja tollaseid suundumusi (millal ja miks levisid meile meremootorid, millised üldtendentsid meid mõjutasid jne).

2. Ajaloolis-geograafiline aspekt – mõjutused, mis lähtusid meie asukohast ja sidemetest (kust levisid meile mootorid, milline oli erinevate mootoritehaste ja müügiesinduste turuosa meil ja miks mitte – ka meie osa „nende“ juures jne). Detailidesse minnes on võimalik ka eraldi välja tuua erinevate rannikute mõju seal kasutatud

meremootoritele esitatud nõudmiste osas jne.

3. Majanduslik, osalt ka majanduspoliitiline aspekt (mille tõttu kujunes meie meremootorite kooslus just selliseks, nagu ta on jne). Paljuski on see seotud eelmise, geograafilise aspektiga ja sellele sarnanegi (kodu- ja välismaiste mootorite osakaal meil ning selle põhjused jms).

4. Juhuslikkuse aspekt. Nähtus, mis ajaloo mängib sageli suuremat rolli, kui arvame. On tõsi, et meie omaaegses mootoritüüpide paljususes ei olnud juhusel just väike rolli ning majanduslik mõtlemine võis seista kohati üsna tagaplaanil.

Omaaegse mootoritööstuse „Baltika“ hoone, praegu baptistide palvela Paides
The building of the former motor industry „Baltika“, now a baptist church in Paide
Здание завода по производству моторов, сейчас молельня баптистов в Паиде

5. Museaalne aspekt. Eelnev on oluline rohkem teoreetilise uurimistöö puhul, ei saa aga mööda minna silmaga nähtavast ja käega katsutavast. Selle koha täidabki museaalne kogumistöö. Eesti Meremuuseum on selles vallas mõndagi teinud ning praeguseks on meil rohkem kui kümme-

kond erinevat tüüpi ja modifikatsiooni enam-vähem kompleksset meremootorit 1920. aastate algusest kuni 1950. aastateni. Nii on ka mõningane esemeline alus valdkonna sügavamaks teadvustamiseks olemas. Tollased meremootorid ei piirdu vaid tavateadvuses meenuvate Soome päritolu „Vikströmi“ ning kohalike Strycki ja Seileri paadimootoritega.

Mida mahutada ajalooliste meremootorite mõiste alla? Nagu nimetus ütleb, on tegemist veesõidukite käitamiseks kasutatavate sisepõlemismootoritega. Eesti mereajaloos vast ei olekski põhjust teha teravat vahet laeva- ja paadimootorite vahel, kuna suurte laevadiiselmootorite aeg

saabus siin alles 1950. aastate lõpul ja see kipub juba „ajaloolise aja“ piirest välja jääma. 1920.–1940. aastate mootorlaevad ja mootorpurjelaevad olid üldjuhul suurusjärgus alla 350 BRT ja nende mootori induktiivvõimsus ei ületanud 150–200 hj. Loomulikult oli ka erandeid, kuid osa neist võib

juhgelt panna eelnimetatud juhuslikkuse süüks. Tollaste paadimootorite keskmine võimsus oli ca 10 hj. Seega ei olnud laevades ning paatides (laeva ja paadi eristamiseks kasutagem pigem tollast mahutavuse piiri 20 BRT kui praegust 12 meetri pikkusemõõtu) kasutatud mootorite võimsuse vahe üldjoontes suurem kui 10 korda. Sisuliselt tähendas see samale, reeglina ühesilindrilisele mootoritüübile teise, harvem kolmandagi silindri lisamist ning välisgarbariitide ja tööparameetrite muutmist. Põhimõtteline vahe enamasti puudus.

Mootorid jagatakse:

I Silindrisse kütteaine andmise järgi ehk töötakti järgi:

- neljataktilisteks mootoriteks (klassikaline näide on kodumaine Seileri mootor);
- kahetaktisteks mootoriteks (enamus Strycki mootoreid).

II Silindrite paigutuse järgi:

- vertikaalse,
- lamava (horisontaalse) ja
- diagonaalse asetusega silindritega mootorid.

Klassikalistes meremootorites kasutati reeglina vertikaalse silindriasetusega lahendusi. Lamava silindriasetusega mootoreid kasutati valdavalt tööstuses. Diagonaalse (V-kujulise) paigutusega mootorid, mida vahel paatides kasutati, võisid pärineda üldse mitte merenduslikult kasutusalalt, nagu ka mõned suure võimsuse ja põõretearvuga 6–8-silindrilised reasmootorid (200–400 hj), millest mõningaid näiteid ka meie laevandusajalugu tunneb. Lisaks töötati need mootorid välja suhteliselt hilja, 1910. aastate teisel poolel, kuna klassikaline meremootor püsis meil oma arhailisestki väljanägemisest ja oluliste muutusteta kasutusel ligi 50 aastat.

III Kütuseliikide järgi:

- naftamootorid – enamik vanemaid kalapaadimootoreid,
- petrooleumimootorid – enamik 1930. aastate mootoreid,
- bensiinimootorid – mõned vanemad 20. sajandi algul kasutatud väikese võimsusega tüübid.

Lisaks olid veel mõned kombineeritud kütust tarvitavad mootorid, näiteks bensiini-petrooleumimootorid. Levinuimaks meremootorite seas olid just kaks esimesena nimetatut.

IV Kütuse põlemisprotsessi järgi:

- kiire põlemisprotsessiga nn plahvatusmootorid, mille hulka kuulus enamik vaadeldavatest meremootoritest,
- aeglase põlemisega ehk diiselmootorid, mis tulid meil laiemalt kasutusele alles 1930. aastatel,
- pooldiislid, mida Eestis tootis M. Seileri tehas.

Enamasti sellises seisukorras on säilinud endisaegsed meremootorid. 5-hobujõuline Seileri paadimootor Rammu saarel. Paremal artikli autor
Old sea motors have mostly been preserved in such condition
A boat motor at the island of Rammu
В таком состоянии сохранилось большинство старых моторов.
Сейлеровский лодочный мотор на острове Рамму

V Silindrite arvu järgi jagamisel pole suurt tähtsust, sest valdav enamik meil laevadespaatides kasutatud, samuti Eestis valmistatud mootoritest olid ühe- või kahesilindrilised. Kolme- ja neljasilindrilisi laevamootorid olid harvemad, enamasilindrilised aga juhulikumad erandid.

VI Pöörete arv tüüpilistes meremootorites jäi vahemikku 300–800 p/min, mistõttu vanade kalapaatidega seoses assotsieerubki meile madal, „popsuv“ mootorimüra.

VII Küttesegu süütamise viisi järgi:

- süütekuauli abil. Sellised enamasti naftaküttega nn kuumpeamootorid olid meil I maailmasõjast kuni 1930. aastateni enim levinud paadimootorid. Ka 1920. aastate keskpaigani mootorpurjekatel laialt levinud Bolinder-mootorid olid kuumpeasüüttega;
- elektrisüüttega mootorid tulid meil laiemalt kasutusele 1920. aastate lõpul, mil põhilised kodumaised mootoritehased (Stryck ja Seiler) tootsid küllaldaselt töökindlaid magneetsüüttega

c) isesüütamise teel. Nende diiselmootorite osatähtsus, nagu eelpool öeldud, ei kujunenud aga eriti märgatavaks.

VIII Mootori kinnituse ehk asetuse järgi:

- statsionaarse kinnitusega mootorid, mille hulka kuuluvad vaatlusalused meremootorid;
- päramootorid, mis meil vähemal määral levisid 1930. aastate keskpaigast alates.

Meremootorite ulatuslik kasutusala (kalapaatidest mootorpurjekate ja kiirkäiguliste vahilaevadeni) tingis tarvitusel olnud mootorite üsna laia valiku. Erinevate mootoritüüpide ja tootjafirmade valik oli tõesti avar. Ligi poolesajandilise perioodi vältel – „klassikaliste“ meremootorite ajastu ei lõppenud mitte Eesti Vabariigiga, nagu ta ka algas enne seda ning mõnigi 1930. aastatel valmistatud paadimootor on kasutusel veel praegugi – läheneb meie merenduses tarvitatud mootoritüüpide koguarv sajale, koos haruldasemate ja juhulikumatega on see veelgi suurem.

Omal ajal andis see valdkond tööd 25–30 edasimüüjale ja esindusele. On ilmne, et mõnel neist ei õnnestunud müüa võib-olla ühtki oma esindatava firma mootoritest, kuid sellega tegelejate üldarv, mis on saadud tollaseid aadressraamatuid ning reklaame sirvides, kõneleb iseenda eest.

Kasutusel olnud meremootorite tüüpi-dest olid Eestis valmistatud umbes 10–15 nimetust, võib-olla rohkemgi, sest mõnes väikeses värkstoas vahel ainukeksplarina kokkupandud paadimootoritest ei ole ajaloos jälge säilinud. R. Strycki ja M. Seileri nimed on aga ilmselt kõigile tuntud. Mootorite tootmist alustasid nad koos 1920. aastal. Alates 1923. aastast töötas Pärnus aga juba eraldi kaks Eesti oludes suurt mootoritehast. Olgu mainitud, et Seileri tehas tootis kuni 1940. aastani umbes 3000 mootorit ning võimsaimaks neist oli 1940. aastal valmistatud 120-hobujõuline diisel. Strycki mootoritest vaid niipalju, et 1920. aastate teisel poolel – 1930. aastail oli see levinuim paadimootor Läti Vabariigis. Tõsi, Strycki mootoritööstus jätkas „Proletaari“ nime all paadimootorite tootmist veel kuni 1965. aastani.

Lisaks eelmainituile valmistasid meremootoreid Pärnus veel Carl Sebulke masinavabrik ja valukuur (asutatud 1877, pank-

rotistus 1930; millal hakkas mootoreid valmistama ja kui palju neid tegi, pole kahjuks teada), Joh. Ringi mootoritehas (asutatud 1931), John Madissoni masinatööstus, Aug. Likman, Tallinnas J. Vaini mootoritööstus, Kapluri mehaanikatöökoda. Hiljem valmistas o/ü „Baltika“ Paides mootoreid „Uku“, Tartu Lellepi vabrik petrooleumimootoreid jne. Eraldi võiks ära märkida Tallinna masinaehitustehast „Laverna“, mis juba tsariajal valmistas naftamootoreid „Exakt“. Üks selle firma mitte kuigi laialt levinud kuumpeapaadimootor on säilinud Eesti Meremuuseumis.

Mida eelnevaga öelda on tahetud?

1. On olemas seni uurimata interdistsiplinaarne (mere- ja tehnikaajaloo vaheline) valdkond – meremootorid. Soovides seda ala laiemalt teadvustada ning populariseerida, tahaks loota, et käesolev käsitus andis edasiseks uurimiseks mõned olulised aspektid või vähemalt ettekujutuse neist.

2. „Klassikaline“ meremootor on oma paljususele vaatamata kaunikesti ühtne ja konservatiivne „nähtus“.

3. Nii mõnigi asi võib osutuda mitmeharulisemaks ja -kihilisemaks kui pealiskaudsel vaatlusel näib.

Kui eelnev ärgitas teemakohaseid arvamusi või meenus kellelegi kuskil kuuri taga või rannal vedelev või miks mitte ka tänaseni kasutusel olev ajalooline mootor, paluks teada anda aadressil:

Eesti Meremuuseum

Pikk 70, EE0001 Tallinn

tel (2) 6411 412,

faks (2) 6411 414.

In 1905 the boatmaker Aleksander Aksberg bought a 4-tact petroleum motor with 3-4 hp kindling. It has to be considered the very first maritime motor in Estonia. There are more than ten different types of motors with different modifications from the early 1920s until the 1950s preserved at the Estonian Maritime Museum. The author suggests a classification of the motors according to the system of providing fuel to the drum, the drum's location etc. Finally the author concludes that the Estonian motor industry needs a special study.

В 1905 году приобрел мастер Александр Аксберг четырехтактный керосиновый мотор мощностью в 3 - 4 лошадиных силы который можно считать первым морским мотором в Эстонии. В Эстонском Морском музее имеется более десятка морских моторов различных типов и модификаций, произведенных в период с 1920 по 1950-е годы. Автор классифицирует моторы в зависимости от подачи топлива к цилиндрам, расположениям цилиндров и т. д. В конце статьи автор обращает внимание на то что производство моторов в Эстонии требует отдельного рассмотрения.

Põllumajandusmuuseum rahvusliku identiteedi kandjana

Mart Rootslane

sõduritega. Okupatsioonieelset vabadust samastati aga idealiseeritud traditsioonilise agraarühiskonnaga. Põllumajandus oli eestlaste seas prestiižne: oli ju enamik neist või nende esivanematest kunagi saanud oma stardikapitali taludest, samuti oli Eesti põllumajandus üks enamarenenuid NSV Liidus. Nõukogude võimul oli raske eestlaste ideaali haavata, sest ei saanud ju tõsisist töötegemist avalikult hukka mõista.¹

Põllumajanduskultuuri kajastavad muuseumid kujunesidki kohaks, kus rahvas sai oma iidolit tajuda, enda jaoks võimendada ning sellest ammutada jõudu, et rahvusena edasi elada. Muuseumide põllumajanduslikud eksponaadid kujunesid oma moodi platonistlikeks sümboliteks, akumuleerides enestes idealiseeritud vabadusaegsete põlvkondade tarkuse, jonnit ja visaduse. Nad kujunesid rahva jaoks vabaduse, aususe ja headuse idee kandjateks. Ka oli muuseumitöötajatel ekspositsioonide loojate ja giididena võimalus mõjutada külastajaid soovitud suunas.

Talupoeglikku põllumajanduskultuuri tutvustavad muuseumid aitasid ka rahva hingelisi vajadusi rahuldada. Nõukogude ajal oli idealistlik maailmavaade ja religioon põllu all, ateistlik kasvatustöö masside hulgas aga üsna edukas. Religiooni aseainena pidid toimima nõukogulikud müüdid, millest üks oli „aegade side“ (svjaz vremjon). Nõukogudelastele sisendati lohutavalt, et kuigi hinge surematust ja teistspoolust ei ole, on siiski võimalik, et nad jäädavalt ei kao. Nõukogudelased, eriti revolutsiooni- ja sõjakangelased, elavad edasi maises igavikus – järeltulevate põlvede mälestustes. Ka Eestis vajati „aegade side“ rohkem kui kunagi varem, kuid selleks ei saanud mitte nõukogulik „side“. Eestis tajuti „aegade side“ oma talupoegadest esiisade peale mõeldes. Soodne oli

seda teha talupoeglikku põllumajanduskultuuri kajastavates muuseumides, mis kujunesid kohati tõepoolest teatavas mõttes pühadeks paikadeks.

Omaette nõukogude fenomeniks kujunes pulmade vastuvõtmine muuseumides. Eestis kerkisid selles seoses esile talupoeglikku kultuuri kajastavad muuseumid, eriti Eesti Põllumajandusmuuseum, kus toimus järgnevalt kirjeldatav tseremoonia. Pärast oma abielu ametlikku registreerimist siirdus noorpaar vabal tahtel koos pulmalistega muuseumi. Seal tervitati neid võimalikult pidulikult ja pühalikult vormis. „Aegade seosest“ kõneldes toonitati, kui tähtis on hinnata eelnevate põlvkondade visadust ja eluraskustele vastupidamist. Noorpaarile korraldati väike eksam, mis seisnes viljade ja endiseaegsete tööriistade tundmises ning käsikivil jahvatamises. Seejärel kingiti neile muuseumi poolt leib, mis sümboliseeris noorte „edaspidist ühist tööd igapäevase leiva teenimisel ning tugeva perekonna rajamisel“. Sageli istutas noorpaar puu. Sellegagi sümboliseeriti ju omalaadset maist igavikku – uue elu andmist ja säilimist peale eluandjate surma.

Analoogsed tseremooniad muutusid rahva hulgas kiiresti populaarseteks, sest ametlikku abielu registreerimist saatsid sageli kroonulikud väljendid ja seal oli vähe pühalikust. Samuti oli eestlastele reeglina vastuvõetamatu minna pulmade ajal panema lilli näiteks Lenini mälestussamba jalamile või teistesse nõukogude pühapaikadesse.²

Lisaks pulmade ajal tarvilikule igaviku-ihaluse rahuldamisele, avaldati oma muuseumiskäiguga kas siis teadlikku või alateadlikku protesti sovjetiseerimise vastu. Ka oli selline protestiavaldis ohutu, sest tseremoonia oli nõukogude võimu poolt lubatud. Seda isegi soodustati, kuna selles

nähti vahendit võitluses kiriklike kombetalituste vastu.

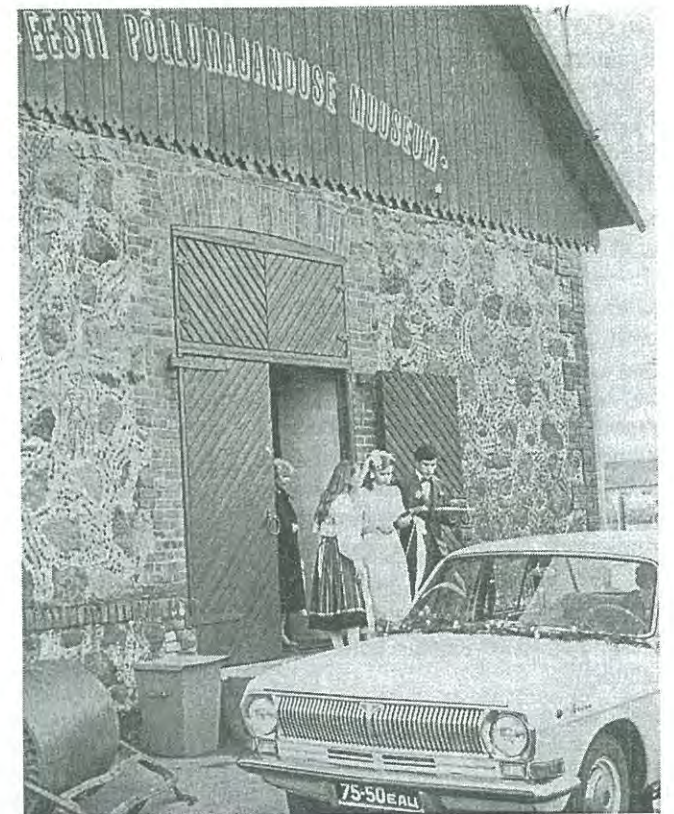
Eelpool viidatud asjaolud tegid talupoegliku pulmakombestiku eestlaste jaoks tarvilikuks ja populaarseks. Oma osa mängis siin kindlasti ka traditsiooniline esivanematest lugupidamine, samuti endisaegsete pulmasõitude jätkumine. Sageli oli tarvis lihtsalt abielu registreerimise ja pulmapeo vahel „aega parajaks teha“. Siis valiti selleks alateadlikult sobiv vorm – pulmalukultuuri tutvustavas muuseumis.

Iseseisvas Eestiski on paraku Vabadussõja haudade jms külastamine pulmade puhul üsna harv nähe. Ehk võiks seda seletada Uku Masingu ja Argo Moori mõttekäike loomislugudest ja mõrtsuksangarlustest edasi arendades ning väites, et juba arhetüübi alusel teeb eestlane rahumeelse ja verise tagapõhjaga nähtuste vahel valiku esimese kasuks. Võib-olla seletub see hoopis aga sellega, et vabadus tuli meile seekord veretult ja suhteliselt lihtsalt kätte?

Tänases taasiseseisvunud Eestis on põllumajandus kaotanud oma prestiiži. Talupoeglike eetilise-moraalsete väärtuste idealiseerimise asemele tulevad info- ja äritsemisühiskonna väärtused. Rahvuslikku identiteeti ähvardavad nüüd paljud uued ohud, mis tulenevad amerikaniseeruvast tarbijalikust massikultuurist jms. Arvatavasti on talupoeglikul põllumajanduskultuuril ka praegu ja tulevikus oma osa rahvusliku iseolemise säilitamisel.

Peoples of the Soviet empire, including the Estonians, at first attempted to free themselves by active resistance. Soon it was substituted by passive resistance in order to preserve the nation. The sacralization of the traditional agrarian society of their ancestors, which often was identified with pre-occupational freedom had a very important place in the preservation of national identity of the Estonians. Agriculture museums became places where people could perceive and strengthen their ideal created to counterbalance the Soviet myths of war and revolution-the ideal of a peace-loving, creative and industrious peasant. During the Soviet period the idealistic world view and religion were disfavoured. To substitute them Soviet-type myths were created, one of which was the "bond of times" (svjaz vremjon). Soviet citizens were suggested that they (especially revolutionaries and warriors) do not leave this world permanently but will remain forever in the living memory of their successors. In Estonia the "bond of times" was mostly perceived in the museums reflecting the farming culture, in worshipping the labour and life-style of their peasant ancestors.

The became a separate Soviet phenomenon reception of weddings in museums, in Estonia especially in those reflecting peasant culture. On the one hand, it was the official fight against the church rituals; on the other hand, it satisfied the spiritual needs of people for a sacred place, and was safe form of protest against Sovietisation.

Kirjandus:

Jaagosild, Ildike 1984. Pulmapäeval Ülenurmel. Kultuur ja Elu, nr 8.

Jaagosild, Ildike 1986. Svadba v muzee. Sovetskij muzej, nr 4.

Moor, Argo 1993. Mõrtsuksangarlus. Kultuur ja Elu, nr 3.

Noorpaar muuseumist lahkumas. 1986

A young couple leaving the museum

Молодожены выходят из музея

Foto H. Douglas

Народы Советской империи, эстонцы в том числе, в начале пытались освободиться путем активного сопротивления. Позже это перешло в пассивное сопротивление ради сохранения себя в качестве нации. При сохранении национального индентитета эстонцев важное место имела сакрализация традиций предков-крестьян времен аграрного общества, которое часто отождествлялось с предоккупационной свободой. Музеи сельскохозяйственной культуры, нередко, превращались в места где народ мог почувствовать и усилить идеал созданный в противовес советским мифам войны, и революции - идеал мирного созидательного и трудолюбивого крестьянина.

Идеалистическое мировоззрение и религия в советское время были в опале. В качестве их заменителя были созданы советские мифы одним из которых был миф «связи времен». Советским гражданам внушали что они (особенно революционеры и солдаты) после смерти не исчезнут навсегда, а обретут бессмертие в памяти грядущих поколений. В Эстонии же «связь времен» была заметна, в основном, в музеях сельскохозяйственной культуры, в уважении к труду и образу жизни предков.

Своеобразным советским феноменом стали бракосочетания в музеях в Эстонии, особенно в сельскохозяйственных музеях. С одной стороны это можно рассматривать как официальную борьбу против церковных ритуалов, а с другой стороны как удовлетворение духовных потребностей народа в святом месте и безопасную форму борьбы против советизации.

¹ Taasiseseisvunud Eestis toimub seevastu massiline agraarühiskonna lagunemine ka ideaalsel tasandil ning selle asendumine infoühiskonna väärtustega.

² Mõnes muidu üsna asjalikus kirjutises esineb seda kommet käsitledes ajavaimust kantud konjektuurset valet. Vt. näiteks Kalits, V. 1988. Eesti pulmad. Traditsioon ja nüüdisaeg. Tallinn, lk 80. Praegu puuduvad täpsed andmed ka nõukogulikku pühapaiku külastanud venekeelsete elanike pulmade kohta, mistõttu ei ole võimalik võrrelda näiteks külastamise suhtelist sagedust Eestis ja mujal NSV Liidus.

Rahvusvaheline museoloogia suvekool Brnos

Heiki Pärdi

1996. aastal sai kümneaastaseks Brno Masaryki Ülikooli juures UNESCO egiidi all tegutsev museoloogia suvekool (*UNESCO International Summer School of Museology*), lühendatult **ISSOM**.¹ Kooli president on ICOMi eetikakomitee liige ja ICOFOMi (Rahvusvaheline Museo- loogianõukogu) auesimees dr **Vinoš Sofka** ning direktor dr **Zbyněk Z. Stránský**.

Osalesin 1996. aasta juunis ISSOMi A-kursusel (üldmuseoloogia ehk sissejuha- tus museoloogiasse). Kursus hõlmab viit suurt alalõiku:

- metamuseoloogia (museoloogia mõiste, teoreetilised alused, koht teaduste süs- teemis, eesmärgid ühiskonna, teaduse ja eriti muuseumipraktika seisukohalt),
- ajalooline museoloogia (muuseumi- fenomeni ja museoloogia ajalooline areng),
- sotsiaalmuseoloogia (muuseumi koht ja ülesanded tänapäevahiskonnas),
- teoreetiline museoloogia (valikuteooria kogumistööks, tesaureerimisteooria, mis puudutab esemete identifitseerimist, kogude loomise protsessi, kogude infor- matiivsuse hindamist, raalide kasuta- mist kogude töötlemisel ning eksponee- rimisteooria),
- museograafia e rakendusmuseoloogia (praktiline muuseumitöö, sh ka muu- seumi juhtimine, marketing, konservee- rimine, infolevi, avalikud suhted, näitu- sed).

Õppejõude oli kokku 23, kellest val- dav osa (15) pärines Tšehhiast - Z. Z. Stránský, E. Stránská (eelmise abikaasa, Banská Bystricas asuva Slovakkia Sõja- muuseumi töötaja), V. Sofka (elab alates 1968. aastast Rootsis ning töötab Rootsi Ajaloomuuseumis), P. Holman (Masaryki Ülikooli museoloogia õppetooli hoidja), K. Tlachová (Tšehhi Muuseumidokumentat- siooni Keskus), P. Šulc (Moraavia Muu- seumi direktor), S. Brodesser, K. Damja- nov, P. Novák, I. Štěpánek, V. Tlusták, J. Vaněk (kõik Moraavia Muuseumist), F. Gale (Masaryki Ülikooli prorektor), prof I.

Ruller (arhitekt), P. Jirásek (Tšehhi kultu- riministeeriumi turvanõunik), I. Ósolsobé (teatrisemiootik Brnost). Õnneks oli õpeta- jaid ka mujalt: prantsuse päritolu M. Maure Norrast (vabakutseline!? muuseumitöö- taja), prof C. Dubé Kanadast Quebecist (Laval Ülikool), prof M. Van-Praët Prant- susmaalt (Museum National d'Histoire Naturelle), K. Plaisier Hollandist (Rotter- dami Ajaloomuuseumi sekretär), B. Olsson Rootsis (Nordiska Museet), A. Morgos Ungarist (Ungari Rahvusmuuseumi pea- konservaator), prof L. Kováč Slovakkias (Bratislava Ülikool) ja S. Nash (UNESCO infokeskus Rootsis).

Õppurid pärinesid 10 eri maalt - Aru- balt, Filipiinidelt, Eestist, Itaaliast, Kree- kast, Leedust, Sloveeniast, Taanist, Tšeh- hiast ja Venemaalt. Erialati oli kõige roh- kem arheolooge (5), kaks etnoloogi, üks filoloog, üks kunstiajaloolane ja üks loo- gik-filosoof. Kellelgi meist polnud museo- loogilist/muuseumialast eriharidust, kuid me kõik töötasime muuseumides.

Omavahelistes vestlustes ja ametlikul esitlemisel ilmnesid küllalt erinevad vaa- ted, huvid, ootused muuseumitöö ning suvekooli suhtes. Enamus, võib-olla isegi valdav enamus, lootis saada väga praktilist abi erinevais muuseumitöö valdkondades.

Kindlasti ei ole kursus nimega „Sisse- juhatus museoloogiasse“ selleks kõige parem koht, sellepärast tehti kriitikat üldi- semate, teoreetiliste õppuste kohta ning poolehoidu ja kiidusõnu pälvis praktiline ja konkreetne.

Mina ootasin ISSOMi A-kursuselt just filosoofilist ja teoreetilist lähenemist, kuid töö käigus hakkasin üha enam kahtlema, kas „museoloogiline lähenemine tegelikkus- se“ ja „museoloogiline mõtlemine“ on võimalik ja vajalik ning lõpuks, kas museo- loogia kui teadus on ikka olemas ning kas seda üldse vajagi on. Korduvad (ja pikad) jahumised museoloogia ümber, mida erine- vate nimede all kehvas inglise keeles esitas Stránský, tekitasid tunde, et museoloogia on eesmärk omaette ja tegelikkusega ei

oska see distsipliin midagi peale hakata, veel vähem aidata konkreetset muuseumi- töös. Stránský monoloogid tundusid eriti mõttetus sellepärast, et kõigile õppureile anti tema raamat *Introduction to the Study of Museology* (Brno 1995). Teiselt poolt - ehk on siiski tarvis „midagi“, et leida oma tegevuse mõtet, seega kõigepealt - kas me teeme õigeid asju ning alles siis - kas me teeme asju õigesti.

Dr Stánský, kelle nägu on kogu ISSOM, tundub vahetevahel kaotavat kon- takti tegelikkusega, nagu seda oma ala fanaatikutega ikka juhtub, ja Stránský kaht- lemata on museoloogia-fanaatik. Ma ei kuulnud muuseumis Stránskýt kordagi üks- kõik kus, millal või kellega rääkimas mil- lestki muust peale museoloogia. Ilmselt sel- lepärast on tegelikkuse ja tegelike problee- mide tajumisega raskusi ka ISSOMil ja ilm- selt sellepärast on Brno suvekooli populaar- sus viimasel ajal võrreldes 1980. aastatega vähenenud. Teine põhjus on kooli finants- probleemid - UNESCO egiidi all tegutse- vana võiks eeldada, et ISSOM saab majan- duslikult kenasti hakkama, seda enam, et osavõtjad maksavad 3-nädalasest kursusest osavõtu eest 1200 USD + 40 USD registree- rimise eest ning 2-nädalase eest 900+40 USD. Tegelikult on asi kaunis kehv, sest UNESCO toetus koolile on üsna sümboolne ning õppemaksust saab katta peamised jooksvad kulud. Parimaid museolooge lek- toreiks kutsuda ei saa, sest neid pole mille- gagi meelitada (olmetingimused, esinemis- tasu jne). Sellepärast saab ISSOMi õpetama kutsuda neid, kes on erinevail põhjustel nõus tegema seda peaaegu oma kulu ja kir- jadega ning tasuta. Päril selge, et õpetamise tase sellest ei parane.

Olen siiski veendunud, et ISSOMi kur- sustel maksab osaleda ning et Eesti muuseu- mitöötajad peaksid seda tegema senisest palju aktiivsemalt. 1996. aasta oktoobri sei- suga on seal õppinud Katrin Savomägi (1993, A-kursus e üldmuseoloogia), Helgi Põllo (1994, B-kursus e muuseumikogude probleemid), Christina Lään (1995, C-kur- sus e muuseumikommunikatsioon ja -peda-

googika) ja Heiki Pärdi (1996, A-kursus). Lisaks sellele, mida pakutakse loenguil, seminaridel, kollokviumidel, diskussioonidel ja muudel õppustel, on vähemalt sama tähtis vahetu suhtlemine kolleegidega kõik- võimalikest ja -võimatutest kohtadest ning suure hulga muuseumide külastamine Tšehhis ja Austrias (nagu sel suvel), kuid ka Slovakkias ja teistel naabermaadel. Pal- jast vaatamisest olnuks siiski vähe kasu, kui sellele poleks järgnenud kollektiivset ana- lüüsi. Juba üksnes võõraste vaatenurkadega tutvumine oli väga õpetlik, kõnelemata vil- jakaist vaidlustest, sest keegi ei hābenenud oma arvamust välja öelda, nagu see meil heaks kombeks on. See ei puuduta üksnes näituste ja muuseumide analüüsimist, vaid igasuguseid arutelusid ja diskussioone üldse. Imelik oli see, et nii erinevaist

Ei saa öelda, et Tšehhia muuseumid oleksid mind meeldivalt või ebameeldivalt rābanud, kuid veidi pettunud olen küll. Mind hāmmastas see, et Tšehhi 75-aasta vanune museoloogia-traditsioon kuidagi muuseumides välja ei paistnud. Kas tuleb see sellest, et museoloogia on põhimõtteli- selt muuseumitöös kasutu või sellest, et konkreetne „museoloogia“ (Brno-Mora- avia-Tšehhi variant) on täiesti ebapraktiline või pole see (praegu) vajalikul tasemel või ei tööta museoloogilise haridusega inime- sed muuseumides või millestki muust? Parima mulje jättis Lōuna-Moraavia väike- linnas Uherskí Brodis asuv Jan Amos Komenský (Comenius) muuseum. Seda soovitaks kolleegidel küll külastada. Seal on kõike, mida heas muuseumis peab olema, aga eriti hea oli audiovisuaalprog-

seumides. Mõne muu slaavi keele oskusest oli Tšehhis ja sealseis muuseumides küll vaieldamatult kasu, aga kõik siiski ei ole slaavlased või ei oska slaavi keelt. „Mittes- laavlastel“ tuleb kobada täielikus pimedu- ses, kui ei taheta lasta end giidil talutada.

Üllatas, et vaatamata pikale ajaloole (75 aastat) ei ole museoloogia Masaryki Ülikoolis saavutanud soovitud tunnustust. Kõrvaltvaatajale näib, et museoloogiat talu- takse (kasvõi *UNESCO International Sum- mer School of Museology* pärast), aga ei armastata. Põhjusi on selleks nagu ikka roh- kem kui üks, kuid on selge - isiksuste/isi- kute osast ajaloos ei saa ka siin ei üle ega mõõda. Viimased 30 aastat on Masaryki Ülikoolis (laiemalt kogu Tšehhoslovak- kias) kehtinud võrrand - museoloogia =

Stránský. Vaatamata Stránský aadressil tehtud rohkele kriiti- kale, leidsime üsna üksmeelselt, et kui Stránskýt poleks ole- mas, siis tuleks ta välja mõelda. Samas rõhutaksin tõika, et ISSOMi rahvusvahe- lise põhineb peaaegu täielikult „rahvusva- helise mehe“ Vinoš Sofka sidemeil ja suhtlemisoskuse- l. Muide, Vinoš Sofka oli omavahelises suhtlemises alati „Vinoš“, dr Stránský oli alati „dr Stránský“.

Kui ISSOMil õnnestuks üle saada liigsest tšehhi-, õige- mini Stránský -kesk- susest, mis väljendub mõtlemis- ja õpeta- misviisides, millel on küljes meile väga tut- tava süsteemi märk, siis julgaks küll kõi- gile Eesti muuseumi- töötajatele soovitada seal korra või kaks ära käia. Kui on tahtmist õppida, siis saab õppida kõigest ja kõik-

jal. ISSOM on Eesti muuseumitöötajale praegu siiski kõige soodsam ja kättesaadava- vam võimalus süstemaatiliseks enesetāien- damiseks museoloogia alal ning seda vajab Eesti muuseumi-ilm nagu õhku.

Rühmatöö suvekooli seminaril

Group work at the seminar of the summer school

Групповая работа на семинаре в летней школе

Foto Kees Plasier

maailma nurkadest ja erinevaist muuseumi- dest pärit inimesed leidsid suhteliselt liht- salt ühise keele selles suhtes, milline on hea muuseum ja milline ei ole hea muuseum. Hea muuseum on aval, (inter)aktiivne ja kaasaegne nii sisult (tajub praegusi prob- leeme ja peegeldab neid) kui ka vormilt (värske eksponeerimiskultuur).

ramm. See mõjus vaatamata sellele või ehk hoopis tänu sellele, et oli puhtas tšehhi kee- les nagu kõik muugi sõnateave selles muu- seumis. Sealsete muuseumide puhul häi- riski mind kui võõramaalast info ükskeel- sus, sest võõrkeel on Tšehhi muuseumides (ka Prahast) suur haruldus. Mulle tundub, et tunduvalt suurem haruldus kui Eesti muu-

¹ ISSOMist kirjutas muuseumiühingu infolehes *Muuseum* nr 4 (detsember 1994) ülevaate Hiiu- maa Muuseumi peavarahoidja Helgi Põllo.

The summer-school of museology (ISSOM) organised by the UNESCO in Brno, the Czech Republic, took place for the 10th time in 1996. Within this period some hundred people from different parts of the world have studied at ISSOM.

There are three different courses at ISSOM: A - General Museology, B - Collections: Collecting, Selections, Thesaurisation, C - Museum Communication and Education. Four people from Estonian museums have studied at ISSOM - two participated in the course of General Museology, one studied collections and one museum communication and education.

This summer 10 museum workers, including me from Estonia, participated in the A-course. In recent years ISSOM has had to face problems, some of which are economic (lack of money) and some ideological (the present ideology has proved to be inadequate). These factors have started to hinder the openness and free development of ISSOM. However, for Estonian museum workers ISSOM is still the most accessible and suitable opportunity for the improvement of one's museological knowledge.

Действующей под эгидой ЮНЕСКО летней музеологической школе (ISSOM) в чешском городе Брно исполнилось в 1996 году 10 лет. За это время обучение в этой школе прошли несколько сот человек из самых различных стран мира.

В школе (ISSOM) три различных направления: А - общая музеология (General Museology) и музейные собрания (Collections: Collecting, Selections, Thesaurisation) С - музейная коммуникация и музейная педагогика (Museum Communication and Education). Из Эстонии в этой школе проходили обучение 4 музейных работника - двое обучались на курсе общей музеологии, один - на курсе музейных собраний и один - на коммуникациях и педагогике.

Этим летом в курсе обучения А принимало участие 10 человек в том числе из Эстонии и автор этой статьи. У ISSOM в последнее время возникло достаточно много проблем часть из которых финансовые (нехватка средств), другие внутренние (современное идеологическое направление себя исчерпало). Эти обстоятельства стали препятствовать дальнейшему свободному развитию летней школы. Несмотря на это, ISSOM остается для эстонских музеологов самой подходящей и доступной возможностью пополнить свои знания в области музеологии.

Ühe klaasileiu konserveerimise lugu

Marike Laht

Kui minu ette pandi 1986. aasta oktoobrikuul pappkarp 187 klaasikilluga, mis olid leitud sama aasta suvel toimunud väljakaevamisel Viljandi Jaani kirikus ja on oletatavasti pärit 17. sajandist, olin esialgu üsna nõutu. Pole ju palju neid restauraatoreid, kes tegeleksid keraamika ja klaasi restaureerimisega. Korrektsuse mõttes tuleks muidugi kasutada väljendid „konserveerimine“, sest selline materjal nagu klaas vajab eelkõige konserveerimist.

Et klaas on keeruka koostisega anorgaanilist või orgaanilist päritolu tahke aine jahutatud sulatis, võivad klaasi pinnale kohe tekkida rikked. Seega võib esimene klaasi murenemise staadium alata juba tundide või päevade möödumisel peale selle sulatamist. Kahjustatud kohad on maitset soolased ja reageerivad leeliseliselt – tegemist on sidumata jäänud leelistega, mille õhuniiskus klaasist välja lahustab. Tavaliselt lakkab murenemine mõne aja pärast,

kuid protsess ise võib varjatult edasi kesta. Need konkreetsed Viljandist leitud klaasikillud muidugi ei näidanud enam seda päris esimest murenemisstaadiumit, kuid väga suur osa neist oli kaetud piimjate läbipaistmatute „löövetega“, mille tõttu klaasile tekkinud juuspraod katsid klaasipinda ämblikuvõrguna.

Samaaegselt võis juba näha ka täielikke „lööbeid“, mille puhul klaas oli hakanud lehtedena eralduma, osa klaasikilludest oli muutunud poorseks. Loomulikult olid tugevasti vees lahustuvad ained välimistest klaasikihtidest juba mullaveega välja uhutud. Veel tervel klaassüdamikul olid alles jäänud sillerdavad või tuhmid tuiamad pealispinnad. Sillerdav iiris tähendab klaasi lõppu algust, aga mitte vanade klaasseppade kunsttükki. Osal klaasikilludest oli lamellide ehk kestana murenemine levinud üle terve pinna.

Osa klaasikilde oli kaetud maalingutega, mis olid kohati üsna hästi säilinud,

kuigi leidus ka kilde, millel oli värvikiht pudenenas. Üks osa klaasikilludest oli kaetud väga tugeva ja paksu tolmu-mulla kihiga, mis kleepus klaasile ja oli kohati tunginud klaasi kihtide vahele. Samuti oli klaasileid väga fragmentaarne, eriilmeline, sest siia kuulusid ka mõned värviliste klaaside – kollased, sinised, lillad – killud.

Enne konserveerimistööde alustamist tegi „Tarbeklaasi“ keemik H. Tenson klaasi keemilise analüüsi, mis näitas, et klaas sisaldas:

SiO ₂	59,57%
CaO	19,28%
MgO	4,17%
ZnO	1,40%
Al ₂ O ₃	3,20%
Fe ₂ O ₃	1,18%
Na ₂ O	2,38%
K ₂ O	7,87%

Kuna klaasikillude pealispinnapraod murenesid käes, võis neid pesta ainult leige destilleeritud veega, mis lõpuks eemaldati klaasist alkoholi ja eetri abil.

Osa klaasikillude pesuvesi reageeris kontrollimisel pH-paberiga aluselisel. Neid klaasikilde töödeldi eraldi – loputati voolava vee all ja seejärel leotati kaks päeva 2%-lises väävelhappelahuses, et selle ajaga kõrvaldada kõik veel olemasolevad vabad alused. Peale vannitamist pesti killud veelkord destilleeritud veega ja vesi tõrjuti välja alkoholi ning eetriga. Kuna klaasi murenemist kui paratamatust muuta ei saa, siis on meie võimuses üksnes eemaldada klaasist lahustunud leelised ja hoida eemale väljapoold klaasile mõjuvad kahjulikud mõjud, nagu niiskus ja õhu süsihappegaas. Seejuures tuli stabiliseerida klaasi enda kalduvust ulatuslikult laguneda mitte ainult füüsikaliselt, vaid ka keemiliselt, viia ta paremasse hüdrolüütilisse klaasi, andes talle lõpuks ka suurema mehhaanilise tugevuse.

Konserveerimismeetodi valikul oli esmatähtis teada, kus klaasikillude edasi säilitatakse – Viljandi Koduloomuuseumi fondis. Seega ei lähe need klaasid eksponeerimisele, mis omakorda esitaks kõrgemaid nõudmisi väljanägemisele. Praegusel juhul konserveeriti lähtudes vaid klaasi säilimisest.

Konserveerimiseks otsiti ja prooviti erinevaid sünteetilisi materjale. Esitab ju klaas ise konserveerimismaterjalile suuri nõudmisi: valgus- ja pimeduskindlus, muutumatu värvitus,

keemiline ja füüsikaline kindlus, kile hea kleepumine klaasile, võimalikult madal veeläbilaskvus, madal kuivamistemperatuur, kile uuesti lahustuvus.

Samuti on oluline, et võimalikult väikese viskoossuse juures oleks aine kontsentratsioon võimalikult kõrge, et ühes küljest täita heavoolavuse abil kõik klaasi poorid ja teisest küljest näidata niisuguste poorsete klaaside pealispinda siledana ja väga läbipaistvana

Kohe langesid kõrvale lakid, sest kui lakki tugevasti lahjendada, tekib selle kuivades mahu suur vähenemise tõttu hädaoht, et lakiainest ei piisa pooride täitmiseks ja tekkinud kile muutub kuivades läbipaistmatuks. Kuna seejuures tõmbub tahke aine klaasipooridest tagasi, tekivad kapillaaride otstesse tühikud, mis lasevad lakiga kaetud klaasipealispinda näida läbipaistmatuna.

Lõpuks jäidi polübutüülmetakrülaadi juurde, mis oli lahustatud toluoolis.

Proovitöötuse 3 klaasikillul teostas ennistustöökoja Kanut restauraator H. Tigane, kes kasutas klaasi töötluks 1,5%-list polübutüülmetakrülaadi lahust toluoolis. Selline aine kontsentratsioon õigustas end täielikult.

Kuna profülaktiline töötus oli õnnestunud, kinnitati värvikiht sama aine 3%-lise lahusega. Selline kontsentratsioon oli optimaalne, sest kontsenteeritum lahust andis klaasi pinnale juba nähtava läike.

Klaasikilde töödeldes ilmnes aga, et osa detaile on võimalik ühendada ja nii tekkisid terved või enam-vähem terved klaasitahvlikesed. Klaasikillud ühendati omavahel 23%-lise polübutüülmetakrülaadi lahusega toluoolis.

Tihti peale hoitakse klaasi koos keraamikaga, aga klaas tahab stabiilset õhuniiskust. Kui keraamika hoidmiseks sobib õhuniiskus 30–40%, siis klaasi jaoks on see liiga madal, tekitades nii nagu ka liiga kõrgel õhuniiskusel (70% ja üle selle) krakelüüri. Klaasi jaoks on optimaalne õhuniiskus 45–55%.

Kuna õhk on erinevate gaasidega väga saastatud ja saastatud järjest suureneb, tuleb pöörata ka väga suurt tähelepanu klaasi säilitamisele, püüdes säästa klaasi otsestest atmosfäärimõjudest, samuti ultraviolettkiirtest ja suurest temperatuurikõikumistest.

Töö nende klaasikilludega oli väga aeganõudev ja konserveerimisprotsess väga töömahukas. Iga kild tuli eraldi pesta, kuivatada, töödelda ja vajadusel kinnitada värv või kleepida kild mõne sobiva killuga.

Töö lõpetati 1988. aasta kevadel. Et kontrollida tehtud töö kvaliteeti ja olla kindel konserveerimise täielikkuses, olid klaasikillud Eesti Vabaõhumuuseumi restaureerimistöokojas 1991. aasta septembrikuuni. Selle aja jooksul ei ilmnenud ühegi klaasikillu seisundi muutust. Ei täheldatud ka uue sillerdava iirise teket ning klaasipinna katumist lamellidega. Valitud konserveerimismetoodika oli osutunud õigeks.

Kirjandus:

Wihr, R. 1977. Restaurieren von Keramik und Glas Callwey. München.

Eggert, G. 1990. Beobachtungen an archäologischen Glasobjekten Maltechnik. Restauro, 2. Aprill.

Kühn, H. 1981. Erhaltung und Pflege von Kunstwerken und Antiquitäten 2. Keyserche Verlagsbuchhandlung. München: 305-307.

In October 1986 187 chips of glass were found at the excavations of St. John's Church in Viljandi that probably date back to the 17th century. The author of the article describes the conservation of glass. The work was completed in spring 1988. Later control showed that the conservation method had proved right.

В октябре 1986 года при раскопках Яановской церкви в Вильянди было найдено 178 стеклянных осколков, которые можно датировать 17 веком. Автор описывает консервацию найденного стекла. Работа была закончена к весне 1988 года. Проведенная позже экспертиза доказала правильность примененной методики консервации.

Põlevkivi ja põlevkivimuuseumi sümbolika

Arthur Ruusmaa

„Kaitse ennast“. See oli arvatavasti töökaitseinspektori rinnamärk.

Pärast sõda on välja lastud terve rida trilobiitidega märke, mis on tihedalt seotud põlevkivitööstusega. Eriti populaarne on olnud trilobiit Kiviõli kandis ja pole ka imestada, sest siin oli trilobiite põlevkivis kõige rohkem ja siit on leitud huvitavaid trilobiitide kivistisi. Olgu selle näiteks üks sõnumike 6. aprilli 1936. aasta „Vaba Maast“:

„Haruldane ürgvähi kivistus.

Kiviõli põlevkivikaevanduses leidsid tööli-
sed paekivikihtides kivistunud olekus harulda-
selt suure trilobiidi. Kivistus on 23 cm pikk ja 14
cm lai. Juurde arvates sabaosa, mis on ära
murdunud, pidi see elukas olema vähemalt 30
cm pikkune. Ka varemalt on leitud Kiviõlis tri-
lobiidi-kivistusi, mida põlevkivipealsetes paela-
demetes leidis kaunis palju, kuid käesolev
eksemplar on suuruselt harukordne. Huvitav on
leid veel selle poolest, et kivistus on väga hästi
säilinud. Peaosa esiletungivate silmakühmidega
ning piklikkude kilbikestega kaetud kurruline
keha ja küljed on kõigis üksikosades puhtalt alal
hoidunud. Trilobiit kuulub ürgvähkide sugu-
boliks.

Trilobiidid on ammustel aegadel meres
elanud vähilaadsete hulka kuuluvad lüli-
jalgsed, valdavalt 3-10 cm pikad, kuid on
leitud ka ligi 30 cm pikkuste isendite kivis-
tisi. Trilobiitide kivistisi leidub hulgaliselt
Kukruse lademetest ja nende vanus on
umbes 500 miljonit aastat. Need loomake-
sed on saanud meie põlevkivitööstuse süm-
booliks.

Ilmselt lasi esimese trilobiidiga märgi
valmistada Eesti Kiviõli Aktsiaühing, mis
asutati 1922. aastal. Märgil on hõbedavär-
viline trilobiit ristatud messinghaamritel.
Trilobiidil on tekst „Eesti Kiviõli A. Ü.“ On
ka teine variant samast märgist, kuid ilma
vasarateta. Kui tähistati põlevkivitööstuse
50. aastapäeva Kiviõlis, lasti juubeliks välja
märk, millel on samasugused haamid ja
hõbedane trilobiit tekstiga „Kiviõli
1922–1972“. Pärastsõjaaegsed märgid on
enamasti tehtud kas punasest või kollasest
vasest. Enne sõda on teada veel üks trilobi-
idiga märk. See oli valge emailiga kaetud
riskülik, kuhu musta ringi sisse oli paigu-
tatud seesama Kiviõli A. Ü. märk ja sellest
lähtuva sinise kolmnurga sees oli tekst

Trilobiidi kujutis muuseumi logona
Picture of a trilobite as the emblem
of Museum

Изображение трилобита на логотипе музея

konda, mis ammu välja surnud. Nende kivistusi
leidub ordoviitsiumi lademetes.“

Trilobiiti on rohkem kujutatud põlev-
kivi töötlemise ettevõtete puhul ja vastava-
sisuliste ürituste reklaamimiseks. Nii oli tri-
lobiit tähtsamaiks osaliseks 1968. aastal
Tallinnas ja Kohtla-Järvel toimunud rah-
vusvahelisel põlevkivialasel sümposiumil-
trilobiidimotiiv oli sümposiumi embleemil
ja vasest rinnamärgil, samuti mitmesugustel
üleliiduliste nõupidamiste märkidel ja emb-
leemidel. Trilobiit on saanud Põlevkivi-
muuseumi embleemi ja rinnamärkide (ala-
tes teisest märgist, praegu on meil neljas
märk), vimplite, pitsati ja kirjapäiste lahuta-
matuks osaks. Samuti on trilobiit olnud
lemmikmotiiv paljudel põlevkiviteemalis-
tel ekliibristel ning Kiviõli Põlevkivikee-
mia ja RAS Kiviteri (varem Kohtla-Järve
Põlevkivitöötlemise kombinaat) toodangu
pakendil – vaadake kodus järele Kiviõli
pesupulbrite või EPO liimi pakilt. Huvitav
on märkida, et trilobiiti on kujutatud ka
Loodusmuuseumi messingust rinnamärgil.
Kindlasti on veel teisigi trilobiitidega
märke. Neist saaks koostada huvitava kogu,
mis meenutaks muistest loomakest ja
illustreeriks meie põlevkivitööstuse aja-
lugu. Muuseum oleks sellest väga huvita-
tud, sest meie kollektsioonis ei ole kõiki
neid märke, millest oli eelnevalt juttu. Olek-
sime väga tänulikud, kui saaksime teavet ja
võimaluse oma kogusid täiendada.

Teksti koostamisel on kasutatud Ülo
Kiileri kirjutist „Hiiu Kogujast“ ja muu-
seumi materjale.

The article describes the emblem of the
Oil-Shale Museum at Kohtla-Järve. As
trilobite, an arthropode who belongs to the
family of crustaceans, is depicted on the
emblem.

Музей сланца в качестве своей эмблемы
выбрал трилобита - древнего морского
членистоногого, останки которого часто
встречаются в пластах добываемого сланца.

1996. aasta veebruaris tähistas
Tallinna Linnamuuseum pidulikult
Kaupo Deemanti 60. sünnipäeva.
Tegemist on muuseumi „raudva-
raga“, kes peale muuseumitöö on
suure osa oma ajast pühendanud ka
muuseumi juures tegutsevale kodu-
uurimisringile ning Eesti Vabariigi
ajaloo uurimisele.

Kaupo Deemant sündis 12.
veebruaril 1936 Võrumaal Kõrge-
palus. Pärast 7-klassilise kooli
lõpetamist asus ta tööle, sest pärast
isa surma oli vaja aidata emal toita-
katta kolmelapselist peret. Töö kõr-
valt lõpetas ta 1957. aastal Antsla
Tööliskoole Keskkoole ja astus
samal aastal Tartu Riikliku Üli-
kooli ajalooteaduskonda. IV kursu-
sel spetsialiseerus Kaupo Deemant
arheoloogiale, mille vastu oli tekki-
nud huvi juba varases nooruses, mil
Kõrgepalu kandi muistised ta tähe-
lepanu paelusid. Pärast nende

Kaupo Deemant – 60

kohta Tartu Arheoloogiakabinetile
saadetud kirja saabus M. Schmie-
delhelm isiklikult muistiseid vaa-
tama. Sünnipäevalaps mäletab täp-
selt seda tema jaoks otsustavat päeva – 8. august 1953. Järgnesid
igasuvised tööd Rõuge ja Lõhavere
linnuse arheoloogilistel kaevamis-
tel, samuti Virunuka ja Padrametsa
kivikalmetel.

Pärast ülikooli lõpetamist
1962. aastal suunati Kaupo Dee-
mant Tallinna Linnamuuseumi tea-
duslikuks töötajaks ja siin töötab ta
tänapäevani.

Huvi kodu-uurimise vastu
pärineb samuti varasest lapsepõl-
vest, kui külarahva jutustatud lood
minevikusündmustest ja elu-olust
õhutasid juba õhtukooli päevil
koguma materjali kodukoha ajaloo
kohta. Tallinna Linnamuuseumi
kodu-uurimisringi liige on juubilar
alates 1963. aastast. Ka Eesti Rahva
Muuseumi kogud sisaldavad roh-
kesti K. Deemanti kaastöid.

Proosa kivikalme, Kaupo suur
armastus ja aastatepikkune uurimis-
objekt, andis talle ka materjali
magistrikraadi kaitsmiseks 1993.
aastal.

Eesti Vabariigi ajalugu on
Kaupo Deemant uurinud aastaküm-
neid. Tähelepanuväärseim on ehk
Maria Laidoneri mälestuste jääd-
vustamine tema elukohas Haapsalus
ajal, mil see oli kahtlemata ohtlik.
Ka KGB pole sünnipäevalapsele
tundmatu. Uuris ta ju nii
1939.–1940. aasta sündmusi, metsa-

vendlust, Eesti Vabariigi ohvitse-
ride saatust kui ka küüditamisi.

Kaupo Deemant on Akadee-
milise Sõja-ajaloo Seltsi liige ja kuu-
lub Kaitseliidu Nõmme Malev-
konda.

Tallinna Linnamuuseum

In February 1996 the Tallinn Town
Museum celebrated the 60th birthday of
Kaupo Deemant. He is a merited
archeologist who works at the museum from
1962. His main object of study has been the
stone cist grave of Proosa near Tallinn that
also provided material for his MA
dissertation. K. Deemant is an enthusiast of
local history movement and has studied the
history of the Republic of Estonia, the events
of 1939-1940, the so-called forest brothers
etc. He is a member of the Academic Society
of Military History and the Defence League.

В феврале 1996 года Таллиннский
городской музей отметил торжественно 60 лет
со дня рождения Каупо Дееманта. Речь идет о
выдающемся деятеле, который помню
музейной работы, уделял много времени
действующему в рамках музея Обществу по
изучению родного края и изучению истории
Эстонской Республики. В 1957 году он по-
ступил на исторический факультет Тартуского
университета и стал специализироваться на
археологии. После окончания университета в
1962 году Каупо Деемант был направлен
научным сотрудником в Таллиннский
городской музей где и работает по сегод-
няшний день. Каупо Деемант занимался
изучением Проозских каменных
захоронений. Магистрскую степень защитил в
1993 году. Он занимался исследованием
событий 1939 - 1940 гг., «лесных братьев»,
ссылки и т. д.

Aleksei Peterson – 65

29. oktoobril 1996 sai 65-aastaseks Eesti Rahva Muuseumi kauaaegne direktor Aleksei Peterson. Rohkem kui 33 aastat muuseumi juhtinud mehest on saanud meie muuseumiavalikkuse legend.

A. Peterson oli 26 aastat vana, kui ta 1958. aastal sai ENSV Riikliku Etnograafiamuuseumi direktoriks. Kõige hullem aeg oli möödas ja taas kord tuli muuseumis otsustada, kuidas võimaluste piires edasi minna. Esimese eriharidusega juhina sõjajärgses kaoses seadis ta muuseumitöös esmatähtsaks kogude komplekteerimise ja säilitamise. Selle nimel loobuti ka näitusepinnast Veski tänava majas ning ehitati hoidlatena välja osa Pauluse kirikust ja Sõbra tänava kirikust.

Olulise osa A. Petersoni kui etnograafi tööst moodustasid ekspeditsioonid Nõukogude Liidus elavate teiste soome-ugri rahvaste juurde. Neilt reisidelt on kogutud nii unikaalseid esemeid kui ka suulist ja fotoning filmimaterjali. Väikerahvaste kultuuri jäädvustamine on teinud A. Petersoni väga populaarseks nende rahvaste hulgas ja ERM on saanud endale suurepäraseid soome-ugri kogud. 1996. aastal sai Aleksei Peterson Udmurdi teenelise kultuuritöötaja aunimetuse.

Eesti etnograafias on A. Petersoni teemaks olnud põhiliselt rehielamu ja sealt edasi taluelamu ning selle ümbruse areng. Nagu eelmisedki direktorid pole ka A. Peterson mööda saanud mesinduse uurimisest. A. Peterson on avaldanud üle 100 teadusliku artikli. 1992. aastal kaitses ta kandidaadiväitekirja museoloogia alal ja 1993. aastal doktoritööd teemal „Etnograafiliste muuseumikollektsioonide komplekteerimise ja läbitöötamise printsiibid“ (vene keeles) Peterburi Teaduste Akadeemias. Teaduslik kraad kinnitati 1994. aastal.

Aleksei Petersoni juhtimisel rajati muuseumi restaureerimis-, filmi- ja fotolabor ning juba 1961. aastast on ekspeditsioonidel filmitud ja alates 1988. aastast tehtud ka videosalvestusi. Nimetada tuleks filme „Eesti küla 20. sajandi algul“, „Vepslased 20. sajandi algul“, „Põhjaudmurdid 20. sajandi algul“ jt.

Kolmandik sajandist on piisavalt pikk aeg, et inimene ja muuseum kokku kasvaksid. Nii on maarahva

hulgas tollaegset etnograafiamuuseumi tihti teatud just selle direktori suure habeme järgi. Oma maamehelikult jõulise ja mahlaka esinemisega võitis ta nn uuel ärkamisajal Raadi mõisast Vene sõjaväe väljaviimise eest võideldes sadade inimeste südamed.

Juubeli puhul korraldas Eesti Rahva Muuseum teaduskonverentsi, kus ettekanded käsitlesid eelkõige muuseumi ajalugu ja töösuundi nn Petersoni ajal. Konverentsi raames vaadati ka A. Petersoni juhtimisel valminud etnograafilisi filme, mis on tehtud nii vepslaste, udmurtide kui eestlaste juures.

Olles direktori ametist ja vastutusest prii, on Aleksei Peterson võtnud endale tänuväärse töö, hakates välja andma ajakirja „Muuseum“. See kinnitab veel kord, et Peterson ja muuseum on lahutamatud.

Piret Õunapuu

On 29 October 1996 Aleksei Peterson, long-time director of the Estonian National Museum, celebrated his 65th birthday. The man who was at the head of the museum for more than 33 years has become a living legend of our museum community. A. Peterson was 26 when he became director of the State Ethnographic Museum of the ESSR. The worst times had passed and once again one had to decide at the museum how to go on under the given circumstances. As the first director with special education in the postwar chaos, he set the completion and preservation of collections the primary task in museum work. In the name of this one gave up exhibition space in the main house at 32, Veski St. and rebuilt a part of Paulus Church and the church at Sõbra St. as storages. Expeditions to other Finno-Ugric peoples living in the Soviet Union made up an important part of A. Peterson's work as an ethnographer. Unique objects as well as oral tradition, photos and films are results of these expeditions. His work for the preservation of the culture of small peoples have made A. Peterson very popular among these peoples and the ENM now comprises magnificent Finno-Ugric collections. In 1996 Peterson was awarded the title of the Merited Cultural Worker of the Udmurt Republic. In Estonian ethnology A. Peterson has mainly studied the Estonian barn-dwelling and the development of farm buildings. Like his predecessors, A. Peterson has also studied bee-keeping. He has published over 100 scientific articles. In 1992 he defended his Candidate's dissertation on museology and in 1993 his PhD dissertation "The Principles of Completion and Study of Ethnographic Museum Collections" (in Russian) at the St. Petersburg Academy of Sciences. On A. Peterson's initiative the museum's restoration, film and photographic laboratories were founded and from 1961 films have been made at expeditions. From 1988 video films have been made. Films as "Estonian Village in Early 20th Century", "Vepsians in Early 20th Century" and "Northern Udmurts in Early 20th Century" are worth mentioning. A third of a century is a period long enough for a man almost to become part of a museum. Among country people the museum was often known after the director's magnificent beard. He also won the hearts of hundreds of people as he fought for the withdrawal of Russian troops from the Raadi Manor during the new Era of Awakening. On his jubilee the ENM arranged a scientific conference where the museum's history and development under A. Peterson were discussed. Films by A. Peterson were also demonstrated. At present, free from the responsibility of a director, A. Peterson is active as editor of the journal "Museum". This once again confirms that Peterson and museum are inseparable.

29 октября 1996 г. исполнилось 65 лет Алексею Петерсону, бывшему более 33 лет директором Эстонского национального музея.

Когда Алексей Петерсон в 1958 году стал директором Государственного музея этнографии ЭССР ему было 26 лет. Он был первым руководителем со специальным образованием в послевоенный период и начал свою работу с организации комплектования и сохранения фондов. Для этих целей отказались от экспозиционной площади в доме на улице Вески и перестроили под фонды два здания церквей. Отданный в то время приоритет фондам, помогает сегодняшним и будущим научным сотрудникам музея.

Основную часть деятельности А. Петерсона как этнографа занимают экспедиции к финно-угорским народам, проживающим на территории России. Из этих экспедиций были привезены уникальные экспонаты, а также, дневники кино и фото материалы. Работа над сохранением культур малых народов сделала А. Петерсона очень популярной личностью среди этих народов и создала значительные финно-угорские фонды в Эстонском национальном музее. В 1996 году А. Петерсон получил почетное звание заслуженного деятеля культуры Республики Удмуртия.

Как эстонский этнограф А. Петерсон занимался ранними и поздними жилищными постройками эстонцев. Так же как и для предыдущих директоров, объектом исследования для него стало пчеловодство. А. Петерсоном было опубликовано более 100 научных статей. В 1992 году он защитил кандидатскую диссертацию по музеологии и в 1993 году докторскую диссертацию на тему «Принципы комплектации и работы с этнографическими музейными коллекциями» (на русском языке) в Академии Наук Санкт-Петербурга. Ученая степень была присвоена в 1994 году.

Под его руководством в музее были созданы кино- и фотолaborатории, и уже в 1961 году в экспедиционной работе использовалась киносъемка, а в 1988 году видеосъемка. Стоит назвать такие фильмы как «Эстонская деревня начала XX века», «Вепсы в начале XX века», «Северные удмурты в начале XX века» и др.

Третий век - достаточно долгий срок для того чтобы человек и музей стали единым целым и Алексей Петерсон стал для народа символом Эстонского национального музея. Своими выступлениями в защиту мызы Раади, где располагались военные базы, в период возрождения Эстонской Республики он завоевал сердца сотен людей.

В честь юбилея человека, бывшего более 30 лет директором музея, в ЭНМ была организована научная конференция где выступления были объединены одной темой - история музея и его деятельность во «времена Петерсона». В рамках этой конференции были показаны фильмы, созданные под руководством А. Петерсона о вепсах, удмуртах и эстонцах.

Алексей Петерсон на плечах которого уже не лежит ответственность за музей, занимается не менее полезным и нужным делом - издает журнал «Muuseum».

Работа над изданием этого журнала еще раз подтверждает то что Петерсон и музей не разделимы.

IN MEMORIAM

KAIA VARRAK

23. VIII 1939 – 17. VIII 1996

Pikk ja halastamatu haigus on viinud meie hulgast Kaia Varraku, suurte kogemustega museoloogi ja hea töökaaslase.

Kaia Varrak sündis Tallinnas. Tema isa Johannes Kurvits oli Eesti Vabariigi Riigikogu liige, mistõttu 1941. aastal deporteeriti vanemad Venemaale. Lapsendatuna kandis Kaia Varrak oma hea tädri perekonnanime Koppel. Keskhariiduse sai ta Tallinna 10. Keskkoolist, 1962. aastal lõpetas Tartu Ülikooli ajaloolase-etnograafina.

PEET SILLAOTS

3. X 1920 – 2. IV 1996

Eesti Ajaloomuuseum kaotas ühe oma staažikama töötaja – mehe, kes oli sisuliselt selle muuseumi looja ja eestvedaja aastakümnete jooksul.

Peet Sillaots sündis Järvamaal Paide vallas Mustla külas. Tallinna Gustav Adolfi Gümnaasiumi lõpetas ta 1941. aasta kevadel. Neil aastail ellu astunud noorte saatuse kujunes keerukaks. Et pääseda mobilisatsioonist Punaarmeele ja seega sattumast kodumaalt Venemaale, astus Peet Sillaots hävituspataljoni. Selle eest pidi ta Saksa ajal kandma karistust, mille lõpetas kurikuulsas Stutthofi koonduslaagris 1945. aastal.

Sealt peale oli Peet Sillaotsa elu seotud muuseumiga – alul tallases Kultuurhariduslike Asutuste Komitee muuseumide osakonnas, kuid administratiivsest tööst rohkem tõmbas praktiline tegevus. Olulise osa oma elust, üle 40 aasta töötas ta ajaloomuuseumis.

Etnograafide tugev praktilise töö koolitus nendel aastatel oli ilmselt määravaks ka Kaia Varraku edasisel ametivalikul. Töö muuseumis ja muuseumitöö kõige laiemas mõttes said talle püsivaks kutsumuseks.

Kaia Varrak töötas aastatel 1962–1973 Eesti Meremuuseumis, algul teadurina, seejärel muuseumi esimese peavarahoidjana, panes aluse fondidokumentatsiooni nõuetekohasele sisseseadmisele. Kümne aasta pikkusele tööle muuseumis järgnesid 23 aastat pidevat tööd kultuuriministeeriumis. Pikkade aastate jooksul vaheldusid olud ja ametinimetused (viimane oli muuseuminõunik), muutumatuks jäi aga töö põhisisu – Eesti muuseumide tegevuse koordineerimine ja suunamine. See töö polnud kerge. Paljude muuseumide ja muuseumitöötajate suuri ning väikesi probleeme kuulates ja lahendades aidates, alati asjalikku nõu andes säilitas Kaia Varrak tasakaalukuse, võime olukordi objektiivselt hinnata ja julguse ausalt oma seisukohtadega välja tulla. Kaia Varrak oli inimene, kes tundis kõige paremini meie muuseumide raskusi ja rõõme.

Sügavalt diskreetse inimesena jäid tema enda mured vaid lähedaste teada, saatuselööke oskas ta kanda väärikana ja sirge seljaga. Ka viimast nii rasket aastat, mille varjupool ei suutnud murda vaimu.

Nii me kõik jäämeegi Kaia Varrakut mäletama – targa, sõbraliku ja väärika inimesena.

Töö kõrvalt lõpetas Peet Sillaots Tartu Ülikooli ajaloo-osakonna. Ta oli mitmetel ametipostidel: arheoloogiakogu hoidja, teadussekretär ja osakonnajuhataja. 1965. aastal sai temast ajaloomuuseumi direktor. Juhi keerukas ja vastutusriikas rollis suutis ta äärmiselt palju teha. Võib kinnitada, et sündis pööre kogu ajaloomuuseumi tegevuses. Pandi alus süstemaatilisele teaduslikule uurimistööle, mille väljundiks kujunesid regulaarselt toimuvad konverentsid. Korrapäraseks said iga-aastased ekspeditsioonid.

Peet Sillaots võitles visalt selle eest, et muuseumi tunnustataks kultuuri- ja teadusasutusena, mitte partei ideoloogia toetajana, nagu tollal sooviti. Mitmekesisus töö näitustega. Sisuliselt seisid ta kõikide näitusetegijate selja taga, sest tema suured praktilised oskused ja kogemused aitasid alati lahendust leida.

Peet Sillaots oli hea uurija, kuid kahjuks ei lasknud ulatuslik muuseumitöö tal selles valdkonnas palju tegutseda. Esimese suurema uurimuse avaldati 1952. aastal raamat „Kreenholmi streik 1872. a.“. Suurematest publikatsioonidest olgu mainitud veel koostamis- ja toimetamistöö albumile „Põhjasõja sündmuste järgedel“ 1961. aastal. Väga perspektiivseks teemaks kujunes Tallinna kaupamaja Mayer & Co äritegevuse uurimine. Ettekande sellest esitas Peet Sillaots teaduskonverentsil. Mõni aeg tagasi tuli ettepanek avaldada see uurimus kogumikus „Vana Tallinn“, aga oli juba liiga hilja... Surm tabas Peet Sillaotsa Tallinna Tehnikaülikooli muuseumi juhataja ametipostil, kus ta oli töötanud 1989. aastast alates.

Olnud aastaid suure kollektiivi juht, oskas Peet Sillaots seda suurepäraselt kujundada. Ta oli inimene, kes nõudis eelkõige iseendalt. Tema täpsus ja korrektsus olid eeskujuks. Meelde jäävad on tema eestvedamisel korraldatud põhjalikult ettevalmistatud ekskursioonid Eestis ja kaugemalgi. Pingeid maandas tema sünnipäraselt hea huumorimeel. Tal polnud vaja luua autoriteeti, vaid see oli olemas mitte ainult oma kollektiivis, vaid ka Eesti muuseumitöötajate hulgas. Oma teadmisi ja kogemusi oli ta alati valmis jagama.

Peet Sillaots oli silmapaistev museoloog, kelle teened Eesti Ajaloomuuseumi ees on hindamatud.

IN MEMORIAM

VILMA NIIDU

7. VI 1920 – 10. IV 1996

Muuseum on kollegiaalne asutus, kus edu sõltub üksikliikmete tööst. Vilma Niidu oli inimene, kelle töö ei paista avalikkusele silma, kuid ta oli muuseumile väga vajalik, tema tegevus aitas kujundada kogu maja taset ja mainet.

Vilma Niidu sündis Harjumaal Kuimetsa vallas taluteenija tütre. Sealt päris ta oma maaläheduse ja austuse maarahva vastu. Varakult õppis ta tegema kõiki talutöid. Kaotanud juba 10 aastase ema, pidi ta üksinda murdma läbi eluraskuste. Loota sai ainult endale. Töö kõrvalt omandas ta kesk- ja kõrgema hariduse.

Eesti Ajaloomuuseumi tuli Vilma Niidu tööle 1949. aastal ja lahkus siit pensionile 1994. aastal, olles saavutanud auväärse muuseumistaaži – 45 aastat. Ta oli mitme kogu hoidja, kuid põhiline oli siiski etnograafiline fond, mida ta aastakümneid armastusega hooldas.

AVO MARGNA

14. II 1942 – 27. VIII 1996

Raske haigus viis igavikuteele Eesti Põllumajandusmuuseumi restaureerimistöökoha juhataja Avo Margna. Kümme aastat muuseumis töötanud Avo Margna osa restaureerimistöökoha väljaarendamisel ja mitmete tehnoloogiate kasutuselevõtmisel oli märkimisväärne. Töös alati täpse ja nõudlikuna oli ta noorematele kolleegidele heaks eeskujuks ja lahkeks õpetajaks. Olles küll loomupäraselt andekas, ei pidanud ta kunagi paljaks oma teadmisi ja oskusi täiendada. Avo Margna oli Tartu Restaatorite Klubi liige.

Heasüdamliku, vastutuleliku ja seltskondliku inimesena jääb Avo meie südamesse.

Vilma Niidu oli oma kogus hea perenaine, kes seal pidevalt puhastas, parandas, pesi, triikis või tuulutas. Tema tekstiilikogu kohta öeldi, et sealt tuleb koduse pesukapi lõhn. See kogu oli korras, sinna võis igal ajal külalisi tuua.

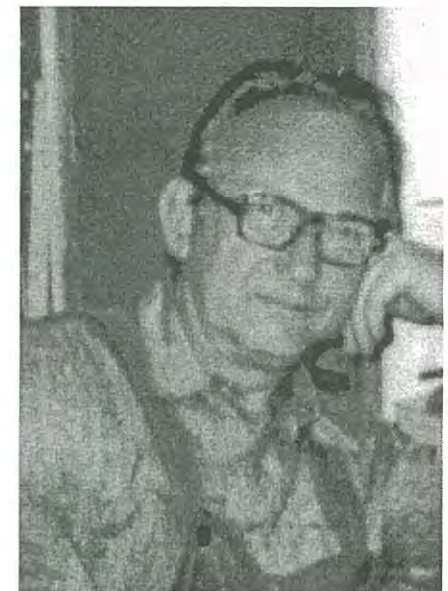
Vilma Niidu suhtus kõikidesse ülesannetesse tõsiselt ja teadis oma kohustusi. Hea suhtlejana oli ta kogumistöö edukas. Iga-aastastel välitöödel jõudis ta lõpuks oma teemani. Vilma Niidu alustas esimesena rahvapäraste savitöönduse uurimist, tehes seda talle omase põhjalikkusega. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatus avaldati 1978. aastal artikkel „Savinõude valmistamisest Petseri ümbruses“. Vilma Niidu eestvedamisel valmis ka unikaalne film savinõude tegemisest Eestis. Käsikirja jäi Tallinna Ehituskeraamika Tehase ajalugu...

Vilma Niidu oli hea populariseerija. Ta viis muuseumis väga aktiivselt läbi fonditunde koolidele mitmesugustel rahvakultuuri teemadel, tutvustas arvukatele praktikantidele oma mitmekesisist kogu. Ulatuslik kogu nõudis ka mitmekülgeid teadmisi.

Inimesena oli Vilma Niidu ääretult tagasihoidlik ja suhetes delikaatne. Oma mina ei surunud ta kunagi peale, kuid oma kogu säilitustingimuste eest astus alati võitlusse.

Selles väikeses naisel oli palju sitkust ja visadust. Jäädes üksikuks, oli muuseum talle perekonna eest ja elu sisuks. Ta pühendus oma tööle ja seepärast elas endas läbi kõik muuseumi mured ning rõõmud. Temast on jäänud püsiv jälg.

Vilma Niidut jäävad meenutama tema kogutud arvukad esemed mitmetes kogudes, paljud täidetud kaardid ja sissekanded inventariraamatutes. Mälestus Vilma Niidust jääb püsima tema kolleegide südames.

Contents:

Editorial	2
Estonian museums 1996-2005	4
The ICOM code of professional ethics "To be followed, if possible"	8
The history of Pärnu museum through 100 years	11
Jubilees at the museums of Võru	15
Town museums in the Baltic area	18
An exhibition on exile Estonian sports	20
On the udmurts and a respective exhibition	21
An exhibition on women's costume	24
Carl Robert Jakobson Farm-Museum	26
Liiv Museum	28
The museum of Iisaku secondary school	32
Väike-Maarja museum	34
Ten years of Viru-Nigula museum	35
Some characteristics on historical ship motors in Estonia	37
Museum of Agriculture – carrier of the national identity	40
International summer school of museology in Brno	42
A story of glass conservation	44
Symbolik of the Oil-Sale Museum	46
Kaupo Deemant 60	47
Aleksei Peterson 65	48

Содержание:

От главного редактора	3
Эстонские музеи в 1996 - 2005 гг.	4
Кодекс профессиональной этики ICOM «по возможности к исполнению»	8
История Пярнуского музея на протяжении 100 лет	11
В музеях Выру	15
Городские музеи на побережье Балтийского моря	18
Выставка Эстонских спортсменов живущих за рубежом	20
Больше об удмуртах чем о выставке	21
Доктор Вольдемар Сумберг и Эстонский музей здравоохранения	22
О выставке «Это платье висит давно-давно в шкафу...»	24
Хутор-музей Карла Роберта Якобсона	26
Музей Лийвов	28
Исполнилось четверть века хутору-музею в Падувере	30
Музей Ийзакусской средней школы	32
О музее в Вайке-Маарья	34
Десять лет музею в Виру-Нигула	35
Об истории морских моторов в Эстонии	37
Сельскохозяйственный музей как хранитель национального идентитета	40
Летняя школа музеологии в Брно	42
О консервации стекла	44
О символике музея сланца	46
Каупо Деемант 60	47
Алексею Петерсону 65	48

Vorkuta laagri 1950. aastate rändkarikas jalgpallis. Foto A. Luud
The travelling football at the Vorkuta prison camp in the 1950s
Переходящий кубок по футболу Воркутинского лагеря в 1950-е годы

